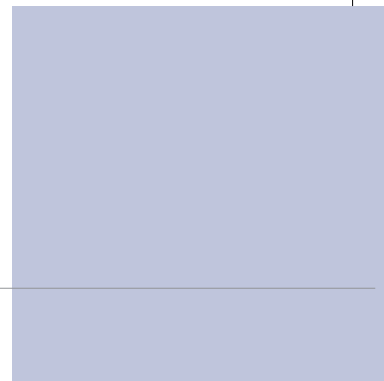

Verdachten van terrorisme in beeld

Verdachten van terrorisme in beeld

Achtergrondkenmerken, 'triggers' en eerdere politiecontacten

Fabienne Thijs
Elanie Rodermond
Frank Weerman

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Omslagbeeld:
Rights Managed/ Peter Hilz (77456253)

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijns

ISBN: 9789012402941
NUR: 600

Realisatie:
Sdu, Den Haag

© 2018 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; NSCR, Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

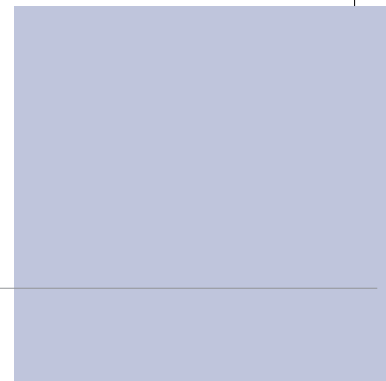
Voorwoord

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar terrorismeverdachten in Nederland. De bevindingen zijn gebaseerd op analyses van gekoppelde gegevens van het Openbaar Ministerie (OM) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Programmabureau Politie en Wetenschap (P&W) was de opdrachtgever.

Dit onderzoek had niet tot stand kunnen komen zonder de medewerking van het OM en het CBS. Graag danken wij hen voor de samenwerking en het verstrekken van toegang tot benodigde data. Daarnaast hebben we de begeleiding vanuit P&W als zeer prettig ervaren – dank daarvoor. Ook zijn we een woord van dank verschuldigd aan Steve van de Weijer, postdoc-onderzoeker aan het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), voor zijn hulp bij dataverwerking en analyses. Tot slot willen we graag de leden van de leescommissie bedanken voor leerzame discussies en opbouwende commentaren. De leescommissie bestond uit: Nicole Bogers (Nationale Politie), Bertjan Doosje (Universiteit van Amsterdam), Arie van den Hurk (Dienst Justitiële Inrichtingen), Casper van Nassau (WODC), Melvin Soudijn (Nationale Politie), Anton Weenink (Nationale Politie), Daan Weggemans (Centre for Terrorism and Counterterrorism) en Folkert van Zaane (OM).

Fabienne Thijs
Elanie Rodermond
Frank Weerman

Inhoud

1	Inleiding	11
1.1	Relevantie voor politie: meer inzicht bieden	13
1.2	Vraagstelling	15
1.3	Leeswijzer	15
2	Verdachten van terrorisme: wat weten we al?	17
2.1	Complexiteit	18
2.2	Wat is bekend over achtergrondkenmerken van terrorismeverdachten?	19
2.3	Criminaliteit	22
2.4	Triggerfactoren	24
2.5	Tot slot	27
3	Onderzoeksmethode	29
3.1	Dataverzameling/gebruikte gegevens	29
3.2	Uiteindelijke gegevensbestanden voor analyse	31
3.3	Analyses en controlegroepen	33
4	Kenmerken van Nederlandse verdachten van terroristische misdrijven sinds 2004: beschrijving en vergelijking	37
4.1	Eerste blik: geanonimiseerde OM-data	37
4.1.1	Aantal verdachten door de jaren heen	40
4.2	Beschrijving van demografische en sociaaleconomische kenmerken van terrorismeverdachten	41
4.2.1	Geslacht en leeftijd	41

4.2.2	Herkomst	42
4.2.3	Plek in huishouden	44
4.2.4	Opleiding en startkwalificatie	46
4.2.5	Inkomen en werksituatie	47
4.3	Subgroepen	49
4.3.1	Vrouwelijke verdachten	49
4.3.2	Meervoudige verdachten van terroristische misdrijven	51
4.3.3	Voor en na de opkomst van ISIS	52
4.4	Kenmerken van verdachten van een terroristisch misdrijf in perspectief	55
4.4.1	Vergelijking met verdachten van andere misdrijven	55
4.4.2	Vergelijking met de Nederlandse algemene populatie	57

5 Betrokkenheid bij criminaliteit van terrorismeverdachten 59

5.1	Alle delicten tussen 2005 en 2016	59
5.2	Delicten voorafgaand aan de verdenking van een terroristisch misdrijf	62
5.3	Type delict	63
5.4	Detentie	64
5.5	Subgroepen uitgelicht	65
5.5.1	Vrouwelijke verdachten	66
5.5.2	Meervoudige verdachten van terroristische misdrijven	66
5.5.3	Voor en na de opkomst van ISIS	68
5.6	In perspectief	70

6 Multivariate analyse: welke factoren en triggers verhogen de kans dat iemand terrorismeverdachte wordt? 73

6.1	Vorbereidende analyse: samenhang en multicollineariteit	73
6.2	Logistische regressie-analyse	75

7	Conclusie en discussie	81
7.1	Kenmerken van verdachten van terroristische misdrijven	82
7.2	Risicofactoren en triggerfactoren	84
7.3	Subgroepen	86
7.4	Beperkingen van het onderzoek	88
7.5	Tot slot	90
	Literatuur	93
	Bijlagen	99
1	Overzicht wetsartikelen	99
2	Onderwijs: niveau indeling via de Standaard Onderwijsindeling (SOI) 2016	101
3	Logistische regressie-analyse	103

Inleiding

De dreiging van terrorisme, de zorg om uitreizigers naar Syrië en Irak en, meer recent, terugkeerders uit (voormalig) gebied van Islamitische Staat in Irak en al-Sham (ISIS), zijn belangrijke nieuwe fenomenen waar de politie de laatste jaren mee te maken heeft gekregen. De afgelopen jaren vonden in Europa aanslagen plaats, onder meer in Barcelona, Nice, Brussel, Parijs, Londen, Berlijn en Manchester. Daardoor staat preventie van radicalisering en terroristische daden hoog op de politieke, publieke en wetenschappelijke agenda.

Sinds de invoering van de Wet terroristische misdrijven in 2004, en later de Wet ter verruiming van de mogelijkheden tot opsporing en vervolging van terroristische misdrijven (in 2007) en het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme (in 2014), is de opsporing en berechting van verdachten van terroristische misdrijven een steeds belangrijker plaats binnen de strafrechtsketen gaan innemen. De laatste jaren zijn er op basis van deze wetgeving vooral strafrechtelijke onderzoeken geweest rond jihadistische misdrijven: het voorbereiden van of daadwerkelijk uitreizen voor deelname aan ISIS en de oorlog in Syrië en Irak, propaganda en rekrutering voor gewelddadige strijd, het plegen van criminaliteit om die activiteiten te bekostigen, en het terugkeren uit jihadistisch strijdgebied.¹ Sinds 2004 zijn er ook verdachten geweest van binnenlands politiek-religieus terrorisme, zoals de deelnemers aan de Hofstadgroep, en enkele personen die verdacht werden van voorbereidingshandelingen voor (verijdelde) aanslagen. Jihadisme is op dit moment de belangrijkste achtergrond van terrorisme in Nederland, maar de overheid richt zich ook op terroristische misdrijven uit de hoek van links- en rechts-extremisten en dierenrechtenactivisten.² Er worden sporadisch verdachten van deze vormen van politiek geïnspireerd terrorisme vervolgd; zo zijn in een recente zaak personen

1 Criminele activiteiten voor de bekostiging van terroristische misdrijven en de jihadistische strijd zijn bijvoorbeeld documentvervalsing en -fraude, woninginbraak, diefstal en creditcardfraude (zie De Poot e.a., 2009).

2 Zie website van de Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/terrorismen-nationale-veiligheid/terrorismebe-strijding>.

in het kader van de terrorismewetgeving veroordeeld voor het werpen van molotovcocktails naar een moskee.³

Verdachten van misdrijven met een terroristisch oogmerk zijn dus een relatief nieuwe verdachtengroep voor de politie. Voor een beter begrip en aanpak van deze verdachten is het van belang inzicht te hebben in hun achtergronden, hun betrokkenheid bij andere vormen van criminaliteit dan terroristische misdrijven, en levensloopgebeurtenissen voorafgaand aan hun betrokkenheid bij terrorisme.

In Nederland wordt radicalisering en terrorisme door verschillende instanties en onderzoekers gemonitord en bestudeerd. Voorbeelden hiervan zijn de AIVD, de NCTV, het WODC, het ICCT, Nationale Politie, onderzoekers aan Nederlandse universiteiten en zelfstandige radicaliseringexperts. Veel publicaties over Nederlandse terrorismeverdachten zijn gebaseerd op afzonderlijke cases, of kleine aantallen verdachten of veroordeelden (zie bijvoorbeeld Weggemans e.a., 2014; Schuurman e.a., 2016; Schuurman, 2017). Enkele wetenschappelijke publicaties hebben een omvangrijker steekproef van een specifieke deelpopulatie: betrokkenen genoemd in grote jihadisme-onderzoeken van de politie of bij de politie bekende uitreizigers naar Syrië (zie bijvoorbeeld De Poot e.a., 2011; Weenink, 2015; De Bie, 2016). Deze onderzoeken geven een globale indruk van een aantal kenmerken van terrorismeverdachten, zoals hun sociaaleconomische status, demografische kenmerken en criminele carrière, maar nog geen compleet beeld van alle verdachten van misdrijven met een terroristisch oogmerk in Nederland. Daardoor hebben we vooralsnog een onvolledig en gefragmenteerd beeld van verdachten van terroristische misdrijven.

Onderzoek buiten Nederland biedt ook interessante inzichten in de rol van persoonskenmerken, gebeurtenissen voorafgaand aan terrorisme en andere criminele activiteiten. Studies uit Noord-Amerika onderscheiden verschillende radicaliseringsmodellen en 'paden' of trajecten die leiden naar terrorisme (King & Taylor, 2011; Kruglanski e.a., 2009; McCauley & Moskalenko, 2008; Moghaddam, 2005; Sageman, 2008). Er worden oorzakelijke factoren onderscheiden op micro-, meso- en macroniveau, en verschillende stappen of fasen in het radicaliseringsproces (zie o.a. Doosje e.a., 2016; Ljujic e.a., 2017). Er zijn in het buitenland ook meerdere grootschalige kwantitatieve onderzoeken uitgevoerd naar extremisten en lone wolfs om persoonskenmerken en criminele achtergrond van subgroepen zoals extreem-rechts, extreem-links en op Al Qaida

3 Zie bijvoorbeeld de Volkskrant-website: <https://www.volkskrant.nl/binnenland/vier-jaar-cel-voor-terroristische-aanslag-op-moskee-enschede~a4403505/>.

geïnspireerd extremisme in kaart te brengen (Chermak & Gruenewald, 2015; Gill, Horgan & Deckert, 2014; McCauley & Moskalenko, 2013). Dergelijke studies, waarbij op grootschalig kwantitatief niveau naar terrorismeverdachten wordt gekeken, ontbrak nog binnen Nederland.

In het nu voorliggende onderzoek bieden we een overkoepelend beeld van de *complete populatie verdachten van terroristische misdrijven in Nederland*, sinds de invoering van de Wet terroristische misdrijven in 2004. Daartoe hebben we een koppeling gemaakt tussen een geanonimiseerde lijst van terrorismeverdachten vanuit het Landelijk Parket van het Openbaar Ministerie (OM) en bevolkingsgegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Daarmee is een unieke en vernieuwende dataset gecreëerd, aangezien CBS-gegevens nog nooit eerder zijn gebruikt in onderzoek naar verdachten van terroristische misdrijven. Met deze gegevens zijn we in staat inzicht te bieden in de persoonskenmerken van verdachten, en in hun betrokkenheid bij andere vormen van criminaliteit en de timing daarvan. In aanvulling op eerder onderzoek naar zogenaamde triggerfactoren in het radicaliseringsproces (zie o.a. Feddes, Nickolson & Doosje, 2016) bieden we ook inzicht in de ‘aanloop’ naar de terroristische misdrijven waarvan ze worden verdacht, waarbij het enerzijds kan gaan om voorafgaande persoonlijke gebeurtenissen (zoals het stoppen met school, het verliezen van een baan, of een scheiding), en anderzijds om veranderingen in criminele activiteit. Met deze dataverzameling is het mogelijk om niet alleen een beschrijving te geven van kenmerken van terrorismeverdachten, maar ook een analyse te maken van de mogelijke effecten van kenmerken en gebeurtenissen.

1.1 Relevantie voor de politie: meer inzicht bieden

De politie heeft baat bij een completer beeld van de huidige populatie van terrorismeverdachten. Voor het tegengaan en voorkomen van terrorisme (onder meer door het vroegtijdig oppikken van tekenen van radicalisering) wordt zij op (inter)nationaal, regionaal en wijkniveau⁴ ingezet, en via speciale eenheden.⁵ Om verdere invulling te geven aan haar signalerende rol, heeft zij dit thema ook opgenomen in de basisopleiding. Verder neemt de politie, samen

⁴ Zie website van de Rijksoverheid: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/terrorismen-en-nationale-veiligheid/terrorismebestrijding> (laatst geraadpleegd op 8 november 2017).

⁵ Zie o.a. website van het ministerie van Defensie: <https://www.defensie.nl/onderwerpen/taken-in-nederland/terreurbestrijding> (laatst geraadpleegd op 8 november 2017).

met het OM en andere relevante organisaties, deel aan lokale casusoverleggen georganiseerd door gemeenten. Ook is er recent een speciale opleiding ingevoerd, via het professionaliseringsprogramma Contraterrorisme, Extremisme en Radicalisering (CTER), om agenten voor te bereiden op een eventuele terroristmedreiging.⁶ Kortom, de politie is een belangrijke partner en uitvoerder van het contraterrorismebeleid.

In de onlangs gepresenteerde ‘Evaluatie van het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme’ van het ministerie van Veiligheid en Justitie komt naar voren dat de politie radicalisering en terrorisme ziet als een onderwerp waarvoor specifieke expertise nodig is.⁷ Dit heeft erin geresulteerd dat bij de onderzochte eenheden een of meerdere functionarissen met deze portefeuille zijn belast. Als aanvulling op deze specifieke expertise is inzicht in de kenmerken van de hele Nederlandse populatie van verdachten van terroristische misdrijven belangrijk.

Het huidige onderzoek beoogt dit inzicht te bieden, en aan te geven of er wellicht bepaalde kenmerken en ‘triggers’ zijn die relatief vaak voorkomen bij verdachten van een terroristisch misdrijf. Kennis over de achtergrond, levensloopgebeurtenissen en criminele voorgeschiedenis van deze personen kan wellicht een rol spelen bij tactische beslissingen. Deze kennis kan worden meegenomen in lopende onderzoeken en kan worden ingezet wanneer een inschatting van benodigd toezicht moet worden gemaakt.

Zoals gezegd, wordt in dit onderzoek gekeken naar *verdachten van terrorisme*. Dat biedt ons de mogelijkheid om een omvangrijke en actuele dataset te analyseren. Hoewel het in deze dataset gaat om serieuze verdenkingen (die zijn doorgestuurd naar het OM), bestaat de kans dat er personen in de steekproef zitten die uiteindelijk niet zijn of zullen worden veroordeeld. In de discussie (hoofdstuk 7) gaan wij in op wat dit betekent voor de interpretatie van de resultaten, en wat toekomstig onderzoek op basis van veroordelingen zou kunnen betekenen.

6 Zie website van de politie: <https://www.politie.nl/nieuws/2016/december/21/00-politie-voert-landelijke-contra-terrorismetraining-in.html> (laatst geraadpleegd op 8 november 2017).

7 Evaluatie van het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme, Ministerie van Veiligheid en Justitie, 11 september 2017, Kamerstuk 29754, nr. 432. Zie ook: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-817251>.

1.2 Vraagstelling

De centrale vraagstelling van dit onderzoek is als volgt:

Wat voor achtergrond en criminele voorgeschiedenis hebben verdachten van terroristische misdrijven en zijn er bepaalde triggers te herkennen in de aanloop naar een terroristisch delict?

Deelvragen

- 1 Wat zijn de persoonlijke kenmerken en sociaaleconomische achtergronden van verdachten van terroristische misdrijven (personen die hiervoor door het Openbaar Ministerie zijn geregistreerd)? Zijn er verschillen te zien tussen subgroepen van terrorismeverdachten, zoals mannen en vrouwen, eenmalige en meervoudige verdachten, en verdachten voor en na het ontstaan van ISIS?
- 2 In hoeverre en in welke mate zijn verdachten van terroristische misdrijven betrokken of betrokken geweest bij criminaliteit en om wat voor delicten ging het?
- 3 In hoeverre zijn bepaalde persoonlijke gebeurtenissen of veranderingen in andere politiecontacten veelvoorkomend in de aanloop naar (c.q. het jaar voorafgaand aan) betrokkenheid bij misdrijven met een terroristisch oogmerk?

1.3 Leeswijzer

Dit rapport bestaat uit een inleidend gedeelte en een deel met een beschrijving van de resultaten.

- In hoofdstuk 2 wordt kort ingegaan op de bestaande wetenschappelijke inzichten, van binnen en buiten Nederland, over kenmerken van daders van terroristische misdrijven (met name Europese jihadisten) en over (triggers in) het radicaliseringsproces.
- Vervolgens zetten we in hoofdstuk 3 de onderzoeksmethode uiteen.
- Hoofdstuk 4 biedt een beschrijving van de Nederlandse populatie van verdachten van misdrijven met een terroristisch oogmerk op basis van demografische en sociaaleconomische kenmerken. Het beschrijft ook verschillende subgroepen van verdachten.

- Hoofdstuk 5 biedt inzicht in de eerdere politiecontacten van de onderzochte verdachten (hun ‘criminele carrière’), en eerdere ervaringen met detentie.
- Hoofdstuk 6 biedt een diepere analyse van de factoren en gebeurtenissen die samenhangen met het verdacht worden van terroristische misdrijven. We gaan na hoe sterk de afzonderlijke factoren het risico verhogen om verdacht te worden van een terroristisch misdrijf, als rekening wordt gehouden met versturende effecten en onderlinge samenhang. We gaan ook na welke gebeurtenissen zijn te beschouwen als triggerfactoren in het radicaliseringsproces bij de onderzochte groep.
- Tot slot vatten we in hoofdstuk 7 de belangrijkste bevindingen van het onderzoek samen, trekken we conclusies en doen we aanbevelingen voor verder onderzoek.

Verdachten van terrorisme: wat weten we al?

Terrorisme is geen nieuw fenomeen. In de twintigste eeuw zijn wereldwijd tal van terroristische organisaties en individuen verantwoordelijk geweest voor terroristisch geweld en aanverwante misdrijven. In Nederland alleen al hebben zich tussen de jaren zeventig en het eind van de vorige eeuw politiek geïnspireerde kapingen, bomaanslagen, liquidaties, bedreigingen en gijzelingen voorgedaan die onder andere zijn opgeëist door Molukkers, Koerden, RaRa, ETA, IRA en het Dierenbevrijdingsfront (De Poot e.a., 2009). De aandacht voor het fenomeen heeft echter een grote vlucht genomen sinds de aanslagen op de Twin Towers in New York in 2001 (De Graaff e.a., 2009). De beelden van het instorten van de torens gingen in rap tempo de wereld over en staan bij velen in het geheugen gegrift. Niet alleen was dat het startschot voor een steviger beleid ten aanzien van (mogelijke) terroristen, ook werd terrorisme, meer dan voorheen, een internationaal probleem.

Vanwege de toegenomen aandacht voor terrorisme is de afgelopen jaren internationaal, en meer recent ook nationaal, steeds meer onderzoek gedaan naar diverse facetten van terrorisme. Het achterhalen van oorzaken van radicalisering en terrorisme (Doosje e.a., 2016; Koomen & Van der Pligt, 2011; Feddes e.a., 2015), en de modus operandi, samenstelling en organisatie van jihadistisch-terroristische netwerken (De Bie, 2016; De Poot e.a., 2011) hebben daarbij veel aandacht gekregen.

In dit onderzoek ligt de focus op de achtergrondkenmerken en levensloop van Nederlandse verdachten van terroristische misdrijven. Eerdere studies hebben aangetoond dat een breed scala aan ongunstige sociale, culturele en persoonlijke achtergronden kunnen leiden tot diepe gevoelens van achterstelling, onrechtvaardigheid en (economische maar ook symbolische) bedreiging (Doosje e.a., 2013; McCauley & Moskalenko, 2008). Vervolgens kunnen extreme ideologieën helpen met deze gevoelens om te gaan door mensen een positieve sociale identiteit te bieden, en door ze een duidelijk en betekenisvol doel te geven om voor te strijden (Kruglanski e.a., 2009). Via contacten met gelijkgestemden, rolmodellen en recruteerders/ronselaars, kan dit leiden tot aansluiting bij terroristische groeperingen en uiteindelijk tot daadwerkelijke terroristische

misdrijven. Het is daarom van belang meer zicht te krijgen op de persoonlijke achtergronden van terrorismeverdachten.

In dit hoofdstuk wordt uiteengezet wat reeds bekend is over terroristen en verdachten van terrorisme in het algemeen en, meer specifiek, in Nederland. Eerst gaan we kort in op de complexiteit binnen het radicaliserings- en terrorismeonderzoek. Vervolgens wordt besproken wat reeds bekend is over de achtergrondkenmerken van Europese jihadistische terroristen, over de connectie tussen terrorisme en criminaliteit, en over triggerfactoren. We besluiten dit hoofdstuk met een overzicht van eerder kwantitatief onderzoek naar achtergrondkenmerken en triggers van terroristen of verdachten in Nederland, en hoe het onderhavige onderzoek dit kan aanvullen.

2.1 Complexiteit

In de media zien we veelvuldig beelden, verhalen, blogs en opiniestukken voorbijkomen over (verijdelde) terroristische aanslagen in Europa. Daarbij wordt vrijwel direct gekeken naar de dader of daders. Wie is de persoon achter deze gruwelijke daad? Ook wetenschappers proberen te achterhalen en het liefst te voorspellen wie er tot een terroristisch misdrijf komt en wanneer dat gebeurt. Tot op heden komt het gros van de academici echter tot de conclusie dat terroristen onderling sterk van elkaar kunnen verschillen (Crenshaw, 1981; Bakker, 2006; European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation, 2008; Horgan, 2017). Ook het radicaliseringsproces kan heel verschillend verlopen. Persoonlijke tegenslagen en frustraties (bijvoorbeeld een identiteitscrisis, de dood van een familielid of de zoektocht naar zingeving), contextuele factoren in de sociale omgeving (bijvoorbeeld groepsdruk, het ontmoeten van een radicaal persoon, confrontatie met propaganda) en maatschappelijke issues (zoals overheidsbeleid, een aanval op 'jouw' groep) kunnen aan de orde zijn, maar in veel gevallen ook niet.⁸ Kortom, de oorzaken van en aanleiding voor betrokkenheid bij terrorisme zijn complex. Radicaliserings- en terrorismestudies wijzen uit dat het 'terroristenprofiel' niet bestaat.

Een terugkerend probleem binnen dit onderzoeksterrein is het gebrek aan empirische data (Horgan, 2005; Dechesne & Van der Meer, 2010; Pisoiu, 2013). Ondanks de toegenomen aandacht voor terrorismestudies na de aanslagen op de Twin Towers in New York in 2001, en meer recentelijk door de oor-

8 Meer uitleg over het radicaliseringsproces vindt u in § 2.4

log in Syrië en de opkomst van groeperingen als ISIS en het aan Al Qaida gelieerde Nusra-front (tegenwoordig: Hay'at Tahrir al-Sham), is betrouwbaar wetenschappelijk onderzoeksmateriaal nog weinig voorhanden. Terroristen en terrorismeverdachten laten zich over het algemeen niet makkelijk interviewen.⁹ Daarnaast gaat het om een relatief kleine groep, wat grootschalige dataverzameling en -analyse bemoeilijkt. Veelal zijn academici daarom genooddaakt zich te baseren op open of secundaire bronnen, zoals nieuwsartikelen of boeken, in plaats van op zelf verzamelde empirische gegevens.

2.2 Wat is bekend over achtergrondkenmerken van terrorismeverdachten?

Ondanks de complexiteit van het onderzoeksgebied en de moeite om aan empirische data te komen, zijn er onderzoekers in staat geweest een beschrijving te geven van (verdachten van) terrorisme, via relatief omvangrijke gegevensbestanden (Sageman, 2004; Bakker, 2006; De Poot e.a., 2009; Weenink, 2015; De Bie, 2016). Hun onderzoeken richtten zich vrijwel enkel op jihadisten.

In de kwantitatieve studies van Bakker (2006) en De Poot en anderen (2009) naar Europese jihadisten komt wederom naar voren dat er geen afgebakend terroristenprofiel bestaat; er zijn meer verschillen dan overeenkomsten tussen de actoren. Wel zijn er meer algemene kenmerken wat betreft demografie, sociaaleconomische situatie en crimineel verleden die in de studies van Bakker en De Poot en anderen opvallen. Zo blijkt het overgrote deel in de onderzochte steekproeven man, ligt de gemiddelde leeftijd rond de 28 jaar en zijn er veel verschillende nationaliteiten gevonden met een oververtegenwoordiging van eerste-, tweede- en derdegeneratie migranten. Over burgerlijke staat, werk en opleiding waren geen of weinig betrouwbare gegevens beschikbaar. Afgaande op wat wel bekend was over deze factoren bleek dat de meerderheid van de verdachten een lage sociaaleconomische status had.

Beide studies vermelden dat een aanzienlijk deel van de onderzochte jihadisten eerder met politie en/of justitie in aanraking is geweest. Bakker rapporteert dat zeker een kwart een strafblad bezit. De Poot en anderen concluderen voorzichtig dat veel 'mannelijke actoren uit de bestudeerde dossiers crimineel

⁹ In Nederland werden in het verleden wel interviews gehouden met terugkeerders, mensen in de omgeving van uitgezigers en ex-leden van de Hofstadgroep (zie o.a. Weggemans e.a., 2014; Van San, 2015; Schuurman, 2017). Het NSCR heeft onlangs in het kader van een Europees onderzoeksproject naar terrorisme getracht verdachte en veroordeelde terroristen die op de terroristenafdelingen in Nederland zitten te interviewen, maar slechts een klein deel kon worden gewonnen.

actief zijn, óf zijn geweest' (p. 134). De antecedenten lopen volgens De Poot en anderen uiteen: vermogensdelicten, fraude en valsheidsdelicten, geweldsdelicten, drugsdelicten, wapenbezit en verstoring van de openbare orde. Bakker beschrijft dat het gros is veroordeeld voor illegaal wapenbezit.

Afgaande op zijn onderzoeksresultaten heeft Bakker in één zin samengevat wie in het algemeen de jihadisten zijn: '... veelal alleenstaande jonge mannen die zijn geboren en getogen in Europa, vaak afkomstig uit de lagere klasse van de samenleving en relatief veel van hen bezitten een strafblad.' (p. 52, eigen vertaling) De auteur merkt daarbij op dat deze sociaaleconomische achtergrond en relatief veelvoorkomende criminele geschiedenis vaker voorkomen bij jongvolwassenen uit geïmmigreerde moslimgemeenschappen in Europa, waar een aanzienlijk deel van de onderzochte jihadistische terroristen toe behoren. Aan gezien slechts een geringe groep binnen deze gemeenschappen daadwerkelijk radicaliseert en overgaat tot terroristische misdrijven, zijn deze kenmerken echter niet doorslaggevend en niet bruikbaar voor profilering.

De afgelopen jaren verscheen ook een aantal onderzoeken waarin nader is ingegaan op kenmerken en achtergronden van verdachten en betrokkenen bij jihadistische netwerken en uitreizigers in Nederland. Het WODC verrichtte onderzoek naar jihadistisch terrorisme aan de hand van een selectie van grote politieonderzoeken naar netwerken op dit terrein. In 2011 publiceerden De Poot en anderen een eerste rapport op basis van een selectie van twaalf politieonderzoeken, waarin 113 verschillende personen waren vermeld, met uiteenlopende rollen. De achtergrond en mogelijke motivaties van deze personen varieerde sterk; een deel leek te bestaan uit personen met een crimineel verleden en/of een drugsverslaving die hun leven probeerden te 'verbeteren', en een ander deel leek te bestaan uit identiteitszoekers. Ook werden er idealisten gevonden binnen de groep. Verder onderscheidden De Poot en anderen illegale immigranten die via jihadistische netwerken hulpbronnen konden vinden om in Nederland te verblijven.

Een aanvullende studie naar de laatste groep door De Bie, De Poot en Van der Leun (2014) wees uit dat een disproportioneel grote groep, 44 van de 90 onderzochte individuen, binnen de jihadistische netwerken in Nederland tussen 2001 en 2005 bestond uit ongedocumenteerden of uitgeprocedeerde asielzoekers. Bij dit type kwetsbare migranten blijkt dat jihadistische netwerken om meer dan enkel ideologische redenen aantrekkelijk zijn. Zo kunnen ze op praktische wijze in de behoeften van illegalen voorzien, zoals ze een huis bieden of valse papieren geven waardoor ze aan het werk kunnen. Met het toegenomen aantal migranten dat sinds de oorlog in Syrië naar Europa trok en de strengere

Europese en nationale wetgeving ten aanzien van migranten, is het daarom goed mogelijk dat men zich vooral vanwege pragmatische overwegingen aansloot bij jihadistische netwerken.

Op het onderzoek van De Poot en anderen uit 2011 is voortgebouwd met de 'Monitor Jihadistisch Terrorisme' en een promotieonderzoek naar jihadistische netwerken (De Bie, 2016). Hierin is het aantal politiedossiers uitgebreid naar 19, met daarin 209 betrokken individuen. Nog steeds is sprake van een gevarieerde achtergrond, met uiteenlopende motieven en mechanismen van betrokkenheid. Lang niet alle betrokkenen waren fanatiek betrokken bij jihadistische activiteiten en een deel werd uiteindelijk ook afgeschrikt om uit te reizen. Verder is een belangrijke conclusie uit het promotieonderzoek van De Bie dat jihadistische netwerken uit verschillende perioden er verschillend uitzagen qua organisatiestructuur en rolverdeling.

Het onderzoek van het WODC heeft sterk bijgedragen aan ons inzicht in jihadistische terrorismezaken in Nederland, maar kent ook een aantal belangrijke tekortkomingen. Ten eerste gaat het om een selectie van politieonderzoeken, die weliswaar een aantal grote zaken omvat maar geen compleet beeld geeft van alle verdachten van terrorisme. Ten tweede zijn in de individuele analyses alle betrokkenen meegenomen, zowel personen die daadwerkelijk verdacht werden van terroristische misdrijven, als personen die zijdelings in het netwerk waren opgenomen en zelf nooit zijn vervolgd. Ten derde zijn alleen gegevens verzameld die in de politiedossiers zijn vermeld. Daardoor ontbreekt voor een groot deel van de individuen informatie over zaken als opleiding en arbeid, en is de informatie over levensloop en criminele carrière onvolledig.

In 2015 publiceerde Weenink over de prevalentie van gedragsproblemen en psychische stoornissen onder uitreizigers. De basis van dit onderzoek was een lijst van uitreizigers en potentiële uitreizigers die jaarlijks wordt samengesteld door de afdeling Counterterrorismen Extremisme van de Landelijke Eenheid, op basis van aanmelding van lokale politie-eenheden. Aan de hand van de persoonsgegevens van de lijst van uitreizigers werden uit politie-databases indicaties gezocht voor eventuele probleemgedragingen en psychische problemen of stoornissen. Daarnaast werd via strafbladen informatie verzameld over de sociale en economische achtergrond van de personen op de uitreizigerslijst, al waren deze kenmerken niet volledig terug te vinden in de politiegegevens. De resultaten suggereerden dat onder uitreizigers een oververtegenwoordiging bestaat van personen met gedrags- en psychische problemen. Een groot deel van de uitreizigers van wie de sociaaleconomische achtergrond bekend was, had een lage opleiding en geen stabiele werkcarrière.

De data van Weenink kampen met vergelijkbare beperkingen als die van het WODC. Een sterk punt is dat het gaat om personen die rechtstreeks verdacht worden van uitreizen of plannen daarvoor, maar de data geven nog steeds geen compleet beeld van alle verdachten van terrorisme over de gehele periode sinds 2004. Voorts is de informatie uit de politie-databestanden omvangrijk, maar nog steeds beperkt. Zo geeft de auteur zelf aan dat de gegevens over eerdere criminaliteit incompleet zijn, en dat de politie geen systematische gegevens heeft over opleiding en sociaal-economische status.

2.3 Criminaliteit

Zowel in de berichtgeving over terrorisme als in de wetenschappelijke literatuur komt naar voren dat veel daders van terroristische aanslagen eerder betrokken zijn geweest bij criminele activiteiten.¹⁰ Internationaal staat dit bekend als de ‘crime-terror nexus’ (Dishman, 2005; Makarenko, 2004; Makarenko & Mesquita, 2014). De ‘nexus’ beschrijft de mogelijke convergentie of samensmelting van terrorisme en reguliere (georganiseerde) misdaad. Academici zijn het onderling echter nog niet eens over hoe deze connectie zich precies manifesteert en of dit bijvoorbeeld een relatief nieuw fenomeen is.

Een literatuurstudie van Dechesne en Van der Meer (2010), naar individuele betrokkenheid bij criminaliteit in relatie tot gewelddadig radicalisme en terrorisme, concludeert dat een relatie tussen beide moeilijk direct kan worden vastgesteld. Een belangrijke reden daarvoor is, wederom, het ontbreken van voldoende empirische gegevens. Daarnaast merken de auteurs op dat het gegeven dat relatief veel terrorismeverdachten een crimineel verleden hebben niet automatisch betekent dat criminaliteit tot terrorisme leidt. Het aantal daders van criminaliteit ligt immers aanzienlijk hoger dan het aantal betrokkenen bij gewelddadige radicale of terroristische organisaties. Het is daarom waarschijnlijk ‘dat het overgrote gedeelte van de criminelen, radicalisering niet als realistische oplossing ziet’ (p. 51). Dit is in lijn met de meer algemene bevinding van Bakker (2006) dat uiteindelijk maar een klein aantal individuen uit een grotere groep met soortgelijke kenmerken overgaat tot terroristische misdrijven.

10 Zie bijvoorbeeld uitspraken van Dick Schoof, Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV), in het AD: <https://www.ad.nl/binnenland/terreurbestrijder-schoof-criminelen-helpen-jihadisten~ac5332ba/>. Of uitspraken van criminologen Frank van Gemert en Eric Bervoets op de NRC-website: <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/03/24/waarom-zijn-terroristen-vaak-ook-criminelen-1603709-a1026978>.

Criminaliteit hoeft dus niet een doorslaggevende factor te zijn, en een causaal verband is ook nog niet aangetoond. Desondanks komt het verband in veel onderzoeken naar voren (Dishman, 2005; Makarenko, 2004; Makarenko & Mesquita, 2014). Zo laten recente studies naar de crime-terror nexus en jihadisten zien dat er ook reguliere criminaliteit wordt gepleegd en gepromoot door jihadistische organisaties en individuen (Basra & Neumann, 2016; Ljujic e.a., 2017). Het onderzoek van Basra en Neumann richtte zich enkel op jihadististen met een crimineel verleden (n=79) en laat zien dat er in Europa een convergentie of samensmelting plaatsvindt van criminele en terroristische milieus. ISIS rekruteert bijvoorbeeld uit dezelfde milieus als criminele groepen (Europese 'getto's', de onderklasse en gevangenen). Voor deze rekrutering gebruikt zij een verhaal of narratief dat nauw aansluit op de persoonlijke behoeften en wensen van personen met een criminele geschiedenis. Zo zou iemand zich door aansluiting bij het 'kalifaat' kunnen ontdoen van al zijn of haar zonden. Daarnaast legitimeert de terreurgroep bepaalde vormen van criminaliteit. In haar magazine *Dar al-Islam* promoot zij bijvoorbeeld het gebruik van valse papieren om cash geld te bemachtigen.

Tot nu toe is nog weinig onderzocht in welke mate dit fenomeen zich ook bij Nederlandse verdachten van terrorisme voordoet. Daarnaast blijft de vraag bestaan hoe de connectie tussen 'reguliere' criminaliteit en terroristische misdrijven te verklaren is. Aan de ene kant kan criminaliteit een middel zijn voor terroristische netwerken om zich de financiële middelen te verschaffen voor hun terroristische misdrijven (De Bie, 2016). Vaak is het overtreden van de wet noodzakelijk om uitreizen mogelijk te maken of de middelen te verkrijgen voor een aanslag. Aan de andere kant kan een criminele carrière ook een beginstadium zijn in het radicaliseringsproces. Voor jongeren kan extreme religiositeit een manier zijn om een criminele carrière te beëindigen, en radicalisering en betrokkenheid bij terroristische misdrijven kan als alternatieve zingeving gelden (zie ook De Poot e.a., 2011; Feddes e.a., 2015). Het is echter ook mogelijk dat criminele activiteiten en betrokkenheid bij terrorisme uitingsvormen zijn van gemeenschappelijke onderliggende factoren, zoals behoefte aan spanning en avontuur (Cottee & Hayward, 2011; Stern, 2003). Kortom, vele vragen blijven nog onbeantwoord als het gaat om de crime-terror nexus, zowel in Nederland als daarbuiten.

2.4 Triggerfactoren

In de theorievorming spelen verschillende zogeheten *triggerfactoren* een rol bij sociaalpsychologische processen die worden geacht op te treden bij radicalisering en terrorisme, zoals de zoektocht naar identiteit en het omgaan met verlieservaringen, tegenslag en (al of niet veronderstelde) achterstelling (Kruglanski e.a., 2009; King & Taylor, 2011; McCauley & Moskalenko, 2008). In het kader van het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme is een literatuurstudie verschenen met een overzicht van de huidige inzichten over deze triggerfactoren (Feddes e.a., 2016). Hierbij definieerden de auteurs triggerfactoren als: ‘...gebeurtenissen die aanwijsbaar (verdere) radicalisering in gang zetten – en dus functioneren als katalysator – of dit proces juist omkeren – en als zodanig een keerpunt vormen’ (Feddes e.a., 2016, p. 23). In het rapport is onderscheid gemaakt naar drie niveaus: gebeurtenissen in iemands persoonlijk leven (microniveau), gebeurtenissen in diens sociale omgeving (mesoniveau) en maatschappelijke en internationale gebeurtenissen (macroniveau). Dergelijke gebeurtenissen kunnen de trigger zijn voor daadwerkelijke actie voor mensen die zich in een radicaliseringsproces bevinden. Ze kunnen er onder meer voor zorgen dat iemand een verlies aan betekenis ervaart dat hij of zij kan aanvullen door het dienen van een hoger of groter doel (Kruglanski e.a., 2009).

Op microniveau noemen Feddes en anderen een aantal concrete gebeurtenissen die als trigger zouden kunnen fungeren. Allereerst noemen zij de confrontatie met eigen sterfelijkheid of de dood van een naaste. Een voorbeeld, aangehaald door Feddes en anderen, is een uitspraak van het voormalig lid van de Hofstadgroep Mohammed B. In een interview, afkomstig uit het onderzoek van Buijs en anderen (2006), noemt hij hoe de dood van zijn moeder ‘een belangrijk keerpunt’ was en hoe hij vanaf dat moment een zoektocht naar de waarheid begon. Ook uit de bevindingen van Kruglanski en anderen (2009), naar motieven van zelfmoordterroristen, blijkt dat de dood en de betekenis die daaraan wordt gegeven als trigger kan werken.

Als tweede vermelden de auteurs gebeurtenissen die gerelateerd zijn aan een slechte thuissituatie, zoals ruzies, scheiding en andere problemen binnen een gezin (p. 27). Negatief ouderschap en scheiding van ouders kunnen ook leiden tot het zoeken naar verbinding met radicale groepen.

Het verlies van (uitzicht op) werk of problemen op school wordt als derde trigger op microniveau genoemd. Zowel terrorismestudies als criminologische onderzoeken hebben uitgewezen dat het verliezen van werk of uitval op school

kan leiden tot crimineel of terroristisch gedrag (onder andere Corner & Gill, 2014; Lankford, 2012; Kleinmann, 2012).

Als vierde worden triggers genoemd met betrekking tot directe ervaringen van discriminatie, racisme en uitsluiting. In de literatuur worden deze ervaringen als invloedrijke katalysator beschreven. De ervaring van sociale uitsluiting kan een belangrijke trigger zijn van geweld, maar ook van aansluiting bij extremistische en radicale groeperingen (Feddes e.a., 2016, p. 28).

Aanvaringen met autoriteiten worden als vijfde trigger genoemd. Volgens een onderzoek uit 2012 van Feddes en anderen blijken negatieve ervaringen met autoriteiten te resulteren in vermindering van zelfwaarde en negatieve emoties. Deze triggerfactor kan echter ook de andere kant opwerken en tot deradicalisering leiden. Zo legt een onderzoek van Slootman en anderen (2009) bloot dat een aantal respondenten niets met de AIVD te maken wil hebben en dat zij daarom minder betrokken waren bij de onderzochte jihadistische salafistengroep.

Tot slot noemen Feddes en anderen een triggerfactor op microniveau die ook voor zowel verdere radicalisering als deradicalisering kan zorgen: detentie. Zo kan opsluiting een trigger vormen doordat het voor zowel de radicale gedetineerde als zijn of haar achterban een bevestiging is van hun vijandige wereldbeeld (Weggemans & De Graaf, 2015). Uit eigen onderzoek van Feddes en anderen (2013) blijkt echter dat detentie ook tot een moment van inzicht kan leiden, en er juist een ommekeer kan plaatsvinden waardoor het radicaliseringsproces stopt.

Op mesoniveau (groepen en relaties met anderen) wordt het sluiten van een huwelijk aangeduid als trigger. Wederom is dit een gebeurtenis die zowel een positieve als negatieve uitwerking kan hebben op het radicaliseringsproces. Net als bij crimineel gedrag zouden een huwelijk en het krijgen van kinderen keerpunten kunnen zijn in het radicaliseringsproces (zie bijvoorbeeld: Sampson & Laub, 1992; Burt e.a., 2012; Zoutewelle-Terovan e.a., 2014). Maar het huwelijk wordt ook vaak aangeduid als trigger die leidt tot verdere radicalisering. Zeker als de huwelijkspartner al radicaal is, zou een huwelijk juist een katalysator kunnen zijn (De Graaf, 2012; Groen & Kranenberg, 2006).

Feddes en anderen noemen ook nog andere triggers op mesoniveau (het verbreken van sociale bindingen, het ontmoeten van een radicaal persoon, toetreding tot een radicale groep, deelname aan een trainingskamp en confrontatie met propaganda) en triggers op macroniveau (oproepen tot geweld en het waargenomen gebrek aan maatschappelijke invloed, waargenomen aanvallen op de eigen groep en overheidsbeleid). Deze triggers kunnen ook een rol spelen bij terrorismeverdachten in Nederland, maar vallen buiten de scope van dit onderzoek.

Of een bepaalde gebeurtenis ook daadwerkelijk fungeert als triggerfactor, hangt volgens Feddes en anderen ook af van de eigenschappen van een persoon. Zo spelen leeftijd, geslacht en opleiding een rol in hoe iemand reageert op bepaalde situaties en omstandigheden. Een voorbeeld hiervan is dat vrouwen op een andere manier omgaan met ervaringen van discriminatie dan mannen (Sirin & Fine, 2007; Abu-Ras & Suarez, 2009) en dat aansluiting bij extremistische groepen, net als aansluiting bij 'gangs' en criminele groepen, zich vaak in de adolescentie en jongvolwassenheid voordoet (Decker & Pyrooz, 2007).

Feddes en anderen verwachten dat het effect van een triggerfactor ook afhankelijk zal zijn van de overheersende motivatie van de persoon in kwestie. Zij maken met betrekking tot de voornaamste motivatie om te radicaliseren onderscheid tussen vier typen personen.

- 1 Identiteitszoekers: personen die zoeken naar een positieve identiteit en dat proberen te vinden via het aangaan van relaties met anderen.
- 2 Rechtvaardigheidszoekers: personen die vooral op zoek zijn naar politieke rechtvaardigheid of een hogere sociaal-politieke status voor hun eigen sociale groep.
- 3 Zingevingzoekers: personen die vooral houvast en zingeving in het leven nastreven.
- 4 Sensatiezoekers: personen die op zoek zijn naar spanning en avontuur.

Al met al komt ook met betrekking tot triggerfactoren de complexiteit van het radicaliseringsproces en het pad naar terroristische daden naar voren. De meeste van de door Feddes en anderen genoemde onderzoeken zijn echter verricht in het buitenland; er is nog niet systematisch onderzocht welke triggerfactoren te onderscheiden zijn bij Nederlandse verdachten van terroristische misdrijven.

Overigens is de integratie van theorieën specifiek gericht op radicalisering/terrorismen enerzijds en criminologische theorieën anderzijds tot op heden nog beperkt, terwijl deze integratie vermoedelijk tot interessante inzichten kan leiden. Eerder werd al genoemd dat trouwen invloed kan hebben op crimineel gedrag. Vanuit de *age-graded theory of informal social control* (Sampson & Laub, 1992) wordt meer algemeen gesteld dat bepaalde vormen van sociaal kapitaal, zoals een kwalitatief goed huwelijk en een (goede) baan, ervoor zorgen dat individuen 'iets te verliezen' hebben en in toom worden gehouden door een 'informele sociale controle'. Het vergaren dan wel verliezen van deze sociale bindingen zou vanuit deze theorie, net als binnen het zojuist beschreven triggermodel, van invloed kunnen zijn op radicalisering en het plegen van terroristische misdrijven.

2.5 Tot slot

De aangehaalde onderzoeken bieden al interessante inzichten over achtergrondkenmerken en verbanden. Het ontbreekt echter vooralsnog aan empirische data over de complete populatie van verdachten van terroristische misdrijven in Nederland. Ook is de omvang van de gebruikte steekproeven veelal te klein om te analyseren welke factoren daadwerkelijk de kans vergroten om terrorismeverdachte of terrorist te worden. In veel onderzoeken zijn de kenmerken en criminele carrière slechts een klein onderdeel van de studie en niet de primaire focus van de onderzoeker(s).

Verder zijn tot nu toe veel onderzoeken in Nederland gebaseerd op data van voor de opkomst van ISIS. De situatie na de opkomst van ISIS is echter anders dan daarvoor: de organisatie had een eigen ‘kalifaat’ gesticht, en maakte op effectieve wijze gebruik van social media om propaganda te verspreiden en aanhang te mobiliseren binnen en buiten het kalifaat (Callimanchi, 2016; Nesser e.a., 2016). Nooit eerder waren in Europa meer vrijdelde aanslagen per jaar dan in de periode 2014-2016 en de daadwerkelijk uitgevoerde aanslagen in onder meer Brussel, Nice en Parijs hebben in twee jaar geleid tot meer doden dan in alle jaren daarvoor (Nesser e.a., 2016). Onbekend is echter in hoeverre de kenmerken van ISIS-verdachten van terrorisme verschillen van de jihadisten die actief waren voor 2013.¹¹

Met de nieuwe inzichten over de Nederlandse populatie van verdachten van terroristische misdrijven wordt beoogd het nog gefragmenteerde beeld dat naar voren komt uit dit hoofdstuk waar mogelijk verder aan te vullen en te verrijken. De focus ligt op de demografische en sociaaleconomische achtergronden van de personen in deze populatie, of zij eerder, en zo ja hoe vaak, in aanraking zijn gekomen met politie en justitie (vanwege niet-terroristische misdrijven), en in hoeverre er opvallende veranderingen zichtbaar zijn in de persoonlijke kenmerken en in het criminele gedrag in het jaar voorafgaand aan de terroristische misdrijven (de triggerfactoren). Daarnaast wordt een vergelijking gemaakt tussen subcategorieën, waaronder verdachten van terrorisme voordat ISIS in opkomst was, en verdachten daarna, tijdens het bestaan van het ISIS-kalifaat.

11 Zie §4.3.3 voor meer informatie over de opkomst van ISIS.

Onderzoeksmethode

In dit onderzoek proberen we een beeld te geven van kenmerken van de *complete populatie van verdachten* van terroristische misdrijven in Nederland. Die categorie verdachten kan worden onderscheiden sinds de invoering van de Wet terroristische misdrijven (2004).¹² We geven een *beschrijving* van de belangrijkste demografische kenmerken van verdachten en hun eerdere betrokkenheid bij andere vormen van criminaliteit. Vervolgens analyseren we hoe sterk deze kenmerken zijn *gerelateerd* aan de kans om verdachte te worden van een terroristisch misdrijf, *onafhankelijk* van de onderlinge overlap tussen de verschillende kenmerken. Daarna analyseren we in hoeverre (eerdere) *veranderingen* in belangrijke kenmerken (opleiding, werk, gezin en betrokkenheid bij andere vormen van criminaliteit) gerelateerd zijn aan het verdacht worden van een terroristisch misdrijf.

Om dit onderzoek mogelijk te maken, zijn identificerende gegevens van verdachten van terroristische misdrijven gepseudonimiseerd (onherkenbaar gemaakt) en gekoppeld aan gegevens van de Nederlandse bevolking over demografische kenmerken en gezinssamenstelling, opleiding en werkstatus, en eerdere betrokkenheid bij andere vormen van criminaliteit. De gegevens over terrorismeverdachten zijn afkomstig van het Landelijk Parket van het Openbaar Ministerie, de overige gegevens komen uit verschillende databestanden van het CBS, het Centraal Bureau voor de Statistiek.

3.1 Dataverzameling/gebruikte gegevens

Vanaf het begin was duidelijk dat het gebruiken van persoonsgegevens van verdachten van terroristische misdrijven zeer gevoelig ligt. Het is een categorie verdachten die sterk in de aandacht van de politiek en media staat. Bovendien zijn de aantallen niet groot, zodat zorgvuldig moet worden omgegaan met eventueel identificerende kenmerken die in combinatie tot herkenbaarheid

¹² Enkele jaren later werden de mogelijkheden voor opsporing en vervolging van verdachten van terroristische misdrijven verder verruimd met de Wet ter verruiming van de mogelijkheden tot opsporing en vervolging van terroristische misdrijven (in 2007).

kunnen leiden. Om deze redenen volgden de onderzoekers en het OM een zorgvuldige werkwijze. Toestemming voor het gebruik van de gegevens werd verkregen van het College van procureurs-generaal, onder de voorwaarde dat rapportage anoniem plaatsvindt. Het OM heeft de informatie niet rechtstreeks aan de onderzoekers geleverd, maar direct naar het CBS gestuurd. Het CBS heeft deze gegevens vervolgens gepseudonimiseerd door identificerende informatie te vervangen door een zogenaamd 'RIN-nummer'. Dit RIN-nummer wordt alleen bij het CBS gebruikt om koppeling van gegevens mogelijk te maken. De onderzoekers hebben dus geen namen of andere identificerende persoonsgegevens van de terrorismeverdachten kunnen zien.

Via het OM is informatie opgevraagd van *alle* verdachten van een terroristisch feit sinds de invoering van de Wet terroristische misdrijven (2004). Deze wetgeving creëert een duidelijk kader van wie in Nederland worden gezien als verdachten van dergelijke misdrijven. Daartoe werd een afzonderlijk wetsartikel in het leven geroepen (artikel 83a van het Wetboek van Strafrecht) waarin voor een lijst van misdrijven is aangegeven dat het geldt als een terroristisch misdrijf als het is gepleegd 'met een terroristisch oogmerk'.¹³ Het gaat om een breed scala aan onderliggende misdrijven, variërend van deelname aan een criminele organisatie, vernieling en mishandeling, tot aan moord en doodslag. De invoering van de wet maakt het mogelijk om expliciet terrorismeverdachten te onderscheiden, voorheen werden die niet als zodanig geregistreerd in de centrale datasystemen. De gegevens over verdachten van een 'misdrijf met terroristisch oogmerk' zijn afkomstig uit het OM-datasysteem, een combinatie van verschillende databestanden (onder meer Compas en het nieuwere GPS). Aan het CBS werden doorgegeven de persoonsgegevens van de verdachte, de wetsartikelen waarvoor iemand was vervolgd (naast artikel 83a Sr) en de maand waarin iemand door het OM in het primair systeem Compas of GPS was geregistreerd omdat een strafvervolgning was ingesteld.

De gepseudonimiseerde gegevens zijn via het CBS, aan de hand van het unieke RIN-nummer, te koppelen aan diverse zogeheten 'microdatabestanden'. Deze databestanden bevatten alle individuele (micro)gegevens die over een bepaald onderwerp in Nederland zijn verzameld en ter beschikking zijn gesteld aan het CBS (die daarvoor een wettelijke taak heeft). In veel gevallen gaat het om informatie over de gehele populatie van Nederlandse staatsburgers. Deze microdatabestanden zijn via een beveiligde verbinding te bevragen en te analyseren door onderzoekers die daarvoor een contract afsluiten met het CBS. Dat

13 Voor meer informatie, zie de Wet terroristische misdrijven via: <https://zoek.officiëlebekendmakingen.nl/stb-2004-290.html>.

betekent dat de gegevens zelf het CBS niet verlaten en ook niet elders opgeslagen kunnen worden.

Via het CBS is een groot aantal microdatabestanden geraadpleegd, die betrekking hebben op demografische persoonskenmerken (zoals geslacht en leeftijd), gegevens over juridische ouders (waaronder hun geboorteland), huishoudenskenmerken (zoals gezinssamenstelling, thuiswonend of niet), inkomensgegevens van huishoudens en personen, opleidingsniveau, en de sociaaleconomische categorie van personen (of iemand in loondienst was, een uitkering ontving, student was of geen inkomen had). Ook is een omvangrijk bestand gebruikt waarin is weergegeven of en wanneer iemand verdacht was van een of meer delicten, werd binnen het verdachtendatabestand een uitsplitsing gemaakt naar gewelds- en vermogensdelicten, en werd een microdatabestand over detentie gebruikt.

3.2 Uiteindelijke gegevensbestanden voor analyse

Het databestand over de complete Nederlandse populatie van verdachten van terroristische misdrijven, vanaf het moment dat de Wet terroristische misdrijven inging in 2004, telt 353 individuen.¹⁴ Binnen deze groep konden 279 verdachten gekoppeld worden aan CBS-microdatabestanden. De resterende verdachten konden niet worden gekoppeld omdat ze niet waren geregistreerd in de Basisregistratie Personen (BRP), voorheen de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA). Individen die niet in de BRP zijn opgenomen zijn waarschijnlijk illegalen of uitgeprocedeerde asielzoekers, zo blijkt uit een CBS-artikel over de BRP,¹⁵ en het onderzoek van De Bie (2016) naar jihadistische netwerken.¹⁶

Een van de doelen van dit onderzoek is inzicht te krijgen in de levensloop van de terrorismeverdachten en de mogelijke triggerfactoren te achterhalen in de periode voor hun verdenking. Daarvoor konden we een aantal microdatabe-

14 Het bestand bevatte in eerste instantie meer personen, maar van een aantal personen die meer dan één keer verdacht werden van terroristische misdrijven kon worden vastgesteld dat zij dubbel in het bestand zaten. Voor verdachten zonder RIN-nummer of ander ID-nummer kon geen check op dubbel voorkomen. Deze verdachten konden sowieso niet worden meegenomen in ons onderzoek omdat ze niet te koppelen waren aan CBS-bestanden, dus dit leverde onderzoekstechnisch geen problemen op.

15 Voor meer informatie, zie het artikel 'Basisregistratie personen' op de CBS-website: <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2017/38/basisregistratie-personen> (laatst geraadpleegd op 17 oktober 2017).

16 Zie hoofdstuk 2 en een eerder artikel van zijn hand over jihadistische netwerken en de betrokkenheid van kwetsbare immigranten (De Bie, De Poot & Van der Leun, 2014).

standen gebruiken die bestaan uit longitudinale informatie, gegevens die veranderen over de tijd. Voor veel databestanden hadden we zulke gegevens over de periode van 2003, een jaar voor de Wet terroristische misdrijven inging, tot en met 2016. Dat is een periode van veertien jaar. Over deze periode kunnen we nagaan hoe over tijd mogelijk veranderingen zijn opgetreden in bijvoorbeeld gezinssamenstelling, sociaaleconomische situatie, crimineel gedrag en detentie. Perioden worden onderscheiden door een aanvangs- en einddatum. Voor de bestanden met informatie over werk en uitkeringen is op eenzelfde manier, via hercodering van de aanvangs- en einddata voor een bepaalde baan of uitkering, vastgesteld hoe iemands situatie er in verschillende perioden uitzag.

Voor een aantal andere microdatabestanden gold dat enkel gegevens op jaarbasis beschikbaar waren, namelijk de bestanden over opleidingsniveau, verdienking van delicten en detentie. Deze bestanden zijn minder dynamisch, aangezien ze op jaarniveau zijn en binnen één jaar dus geen verandering tonen. Wel is het mogelijk over de veertien jaar die we bekijken ontwikkelingen binnen deze variabelen terug te zien.

Tot slot bevatten niet alle CBS-microdatabestanden informatie vanaf 2003 tot en met 2016. Het microbestand over educatie loopt bijvoorbeeld tot en met 2014 en de microbestanden over delicten en detentie beginnen pas bij het jaar 2005. Dat houdt in dat voor een klein deel van de groep we op die thema's geen informatie hebben in het jaar voor hun verdenking. Daarnaast zijn de CBS-databestanden over opleiding onvolledig gebleken. Over een aantal jaren was geen informatie beschikbaar, en binnen de jaren zelf bleken er ook data te ontbreken. Dat lag niet specifiek aan de populatie waar wij naar keken. Ook binnen de algemene populatie ontbrak structureel informatie. Volgens het documentatierapport bij het CBS-databestand liggen hier twee oorzaken aan ten grondslag: ten eerste is de onderwijsregistratie nog relatief nieuw, waardoor het vaker voorkomt dat gegevens van een eerdere periode ontbreken. Ten tweede was informatie over gevolgd onderwijs van eerstegeneratiemigranten vaak te onbetrouwbaar om op te nemen in de microdatabestanden. In de analyses hebben we ervoor gekozen de data over het laatste jaar waar informatie over beschikbaar was, 2014, ook te gebruiken voor 2015 en 2016. Hoewel het mogelijk is dat sommige verdachten een andere opleiding zijn gaan volgen of zijn gestopt met onderwijs, zal een groot deel van de personen nog steeds dezelfde opleiding volgen, aangezien deze in de regel meer dan één jaar duurt.

3.3 Analyses en controlegroepen

Op basis van de gecombineerde datasets zijn diverse analyses uitgevoerd die bijdragen aan de beantwoording van de eerder beschreven onderzoeksvragen. Ten eerste zijn *beschrijvende analyses* uitgevoerd waarmee inzichtelijk wordt gemaakt hoe de verdachtenpopulatie er op de onderzochte factoren uitziet. We gaan in hoofdstuk 4 in op de demografische kenmerken, huishoudenssamenstelling, opleiding en werk. Hierin is ook nagegaan in hoeverre verdachten van terrorisme een verandering hebben ervaren op het terrein van huishoudenssamenstelling, opleiding en werk in het jaar voorafgaand aan de verdenking van terrorisme. Dat geeft een eerste indicatie van de mogelijke aanwezigheid van triggerfactoren. In hoofdstuk 5 presenteren we gegevens over betrokkenheid bij eerdere delicten en detentie. We gaan hier ook in op het aantal delicten en het delicttype waar verdachten eerder bij betrokken zijn geweest.

Om een uitspraak te kunnen doen over welke kenmerken specifiek zijn voor de populatie van verdachten van terroristische misdrijven is een vergelijking gemaakt met twee controlegroepen: andere wetsovertreders¹⁷ en de algemene populatie van Nederland. Elke controlegroep heeft dezelfde omvang als de geanalyseerde groep terrorismeverdachten: 279 individuen. De controlegroepen zijn zodanig samengesteld, dat ze met de groep terrorismeverdachten overeenkomen wat betreft geslacht en leeftijd. Eventuele verschillen tussen de groepen kunnen dus niet daaraan zijn te wijten. De groepen zijn op basis van vijf leeftijdsklassen met elkaar gematcht; de aantallen per leeftijdscategorie in de controlegroepen komen overeen met de aantallen per leeftijdsgroep in de verdachtenpopulatie. Daarnaast is ook in elke leeftijdscategorie de verdeling man-vrouw exact hetzelfde. We hebben er in deze fase van het onderzoek voor gekozen om de groepen niet te matchen op etniciteit, omdat we deze factor uiteindelijk in de analyses ook wilden meenemen als variabele. In hoofdstuk 6 is migrantenstatus echter meegenomen in de multivariate analyses (zie § 6.2), waardoor we in die analyse alsnog controleren voor het belang van etniciteit bij de kans om verdachte van een terroristisch misdrijf te worden.

In hoofdstuk 4 en 5 is ook apart gekeken naar vrouwelijke terrorismeverdachten, ‘meervoudige verdachten’ van terroristische misdrijven, en terrorismeverdachten na de opkomst van ISIS. Voor elk van deze subgroepen is nagegaan in hoeverre zij overeenkomen met dan wel verschillen van andere terrorismever-

17 Van misdrijven die genoemd zijn in het Wetboek van Strafrecht – dit kunnen allerlei soorten delicten zijn, zowel vermogens- als geweldsdelicten.

dachten op zowel de persoonskenmerken als eerdere betrokkenheid bij criminaliteit. Daarbij zijn zo veel mogelijk dezelfde kenmerken onderzocht als voor de totale groep verdachten, maar in enkele gevallen was dat niet mogelijk omdat het aantal individuen binnen afzonderlijke subcategorieën dan te klein zou worden. In dat geval zijn categorieën weggelaten of samengevoegd.¹⁸

In hoofdstuk 6 presenteren we de resultaten van een meer geavanceerde analysetechniek om na te gaan hoe sterk de verschillende onderzochte variabelen samenhangen met een verhoogde kans om verdachte te zijn van een terroristisch misdrijf. Via een logistische regressie-analyse wordt voor meerdere variabelen tegelijkertijd nagegaan in hoeverre ze onafhankelijk van elkaar samenhangen met de uitkomstvariabele. Er wordt dus gecontroleerd voor onderlinge samenhangen tussen de variabelen om schijnverbanden te voorkomen. Bij een logistische regressie-analyse is de uitkomstvariabele binair – in dit geval wel of geen verdachte van terrorisme. De analyse resulteert in schattingen van effectgrootte in het model en de statistische significantie die aangeeft hoe groot de kans is dat het verband berust op toeval (dus in feite 0 zou kunnen zijn). Als die kans kleiner is dan 5 procent noemen we het gevonden verband statistisch significant. We geven ook de geschatte ‘odds ratio’ weer alsmede het 95 procentinterval daarvan. De odds ratio is een indicatie van de kans dat iemand verdachte wordt met een bepaald kenmerk ten opzichte van de kans dat iemand zonder dat bepaalde kenmerk verdachte wordt.¹⁹ Het 95 procentinterval geeft aan tussen welke waarden de odds ratio waarschijnlijk ligt (in 95% van de gevallen) als rekening wordt gehouden met statistische toevalsfluctuaties.

Om de meer geavanceerde logistische regressie-analyses mogelijk te maken is gebruikgemaakt van een omvangrijker controlegroep uit de algemene populatie dan bij de beschrijvende resultaten. Voor terrorismeverdachten ontbrak namelijk voldoende informatie over alle variabelen waarin we waren geïnteresseerd. De controlegroep voor deze analyses bestaat uit 4962 personen, die wederom wat betreft geslacht en leeftijd vergelijkbaar zijn met de groep terrorismeverdachten.

Net als bij de vorige controlegroepen is op basis van een reeks aan leeftijdsklassen gematcht met de terrorismeverdachten; de aantallen per leeftijdscatego-

18 De regels omtrent het gebruik van CBS-data schrijven voor dat binnen tabellen de aantallen (N) binnen categorieën niet al te klein zijn, zodat de anonimiteit kan worden gewaarborgd.

19 Om precies te zijn: de verhouding tussen het aantal verdachten en andere personen met een bepaald kenmerk gedeeld door de verhouding tussen het aantal verdachten en andere personen zonder een bepaald kenmerk.

rie in de controlegroep komen overeen met de aantallen per leeftijdsgroep in de verdachtenpopulatie. Daarnaast is ook in elke leeftijdscategorie de verdeling man-vrouw exact hetzelfde. Deze controlegroep werd gevoegd bij de groep terrorismeverdachten die voor de uiteindelijk gepresenteerde logistische regressie bestond uit 178 personen voor wie informatie aanwezig was over alle meegenomen kenmerken.

In de regressie-analyse is uitgegaan van de dynamische kenmerken en gebeurtenissen met meetpunt de maand januari (of specifiek 1 januari) in het jaar voor hun verdenking.²⁰ Op die manier weten we dat deze variabelen zijn gemeten voordat iemand terrorismeverdachte werd, en niet te interpreteren zijn als een gevolg van de terrorismeverdenking.

20 Bij de variabele 'werk' is wel naar het hele jaar voorafgaand aan de verdenking gekeken, omdat we met deze informatie ook wilden achterhalen of iemand in het jaar voorafgaand aan de verdenking werkloos was geraakt.

4

Kenmerken van Nederlandse verdachten van terroristische misdrijven sinds 2004: beschrijving en vergelijking

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de demografische en sociaal-economische kenmerken van de Nederlandse populatie van verdachten van terroristische misdrijven sinds de invoering van de Wet terroristische misdrijven in 2004. Daarnaast worden drie specifieke thema's behandeld: of en hoe vrouwelijke verdachten verschillen van mannelijke verdachten, of meervoudige verdachten anders zijn dan de rest van de verdachtenpopulatie, en of er verschillen te ontdekken zijn binnen de verdachtengroep voor en na de opkomst van ISIS. Tot slot analyseren we in hoeverre terrorismeverdachten op de onderzochte kenmerken afwijken van verdachten van andere delicten en van de algemene Nederlandse populatie.

4.1 Eerste blik: geanonimiseerde OM-data

Voordat we een overzicht geven van de demografische en sociaaleconomische kenmerken, gaan we eerst kort in op de aard van de delicten waarvan de individuen worden verdacht. De geanonimiseerde dataset van het OM telt 353 individuen, die een of meer keer verdachte zijn geweest van een terroristisch misdrijf, zoals omschreven in artikel 83 van het Wetboek van Strafrecht,²¹ sinds 2004, het moment dat de Wet terroristische misdrijven inging.²²

Om een beeld te krijgen van het type terroristische activiteit waarvan de individuen werden of worden verdacht, zijn de specifieke wetsovertredingen, zoals vermeld door het OM, in kaart gebracht. Tabel 1 toont de vijf meest voorkomende wetsartikelen binnen de onderzochte populatie (verdachten worden overigens vaak voor meerdere delictsoorten tegelijk vervolgd). Artikel 140(a) (n=162) en artikel 285 (n= 86) komen veelvuldig voor, respectievelijk 'deelne-

²¹ In artikel 83 van het Wetboek van Strafrecht (Sr) staat opgenomen wat wordt verstaan onder een terroristisch misdrijf en welke artikelen daaronder vallen. Dit artikel is terug te vinden in bijlage 1.

²² Er waren meer vermeldingen van personen, maar van een aantal mensen kon worden vastgesteld dat zij dubbel in het bestand zaten, omdat deze personen meer dan één keer verdacht werden van terroristische misdrijven.

ming aan een criminele organisatie' en 'bedreiging'. Bij artikel 140 zal het de facto gaan om artikel 140a, dat specifiek gericht is op het vormen van een terroristische organisatie: 'Deelneming aan een organisatie die tot oogmerk heeft het plegen van terroristische misdrijven...' Wetsartikel 285 gaat over bedreiging met geweld, maar onder lid drie valt te lezen: 'Bedreiging met een terroristisch misdrijf wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie.' Daarnaast komen artikel 289 (moord met voorbedachten rade), artikel 96 (samenspanning via voorbereiding en/of bevordering van misdrijven tegen de staat) en artikel 134a (in de vorm van het vergemakkelijken uitvoering terroristisch misdrijf) geregeld voor. De overige delicten waarvan de individuen werden of worden verdacht, zoals vermeld door het OM, liggen in het verlengde van de genoemde artikelen.

Naast Het Wetboek van Strafrecht blijkt er ook andere wetgeving te zijn toegepast: de Wet wapens en munitie (n=19) en, meer sporadisch, de Opiumwet (n=5), het Sanctiebesluit terrorisme 2002, het Sanctiebesluit terrorisme 2007-II, het Vuurwerkbesluit en de Wet op de economische delicten (EU - Overig).

Ten slotte is in 2014 het Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme landelijk ingevoerd door het kabinet-Rutte II. Het programma biedt 'een aangescherpte, brede aanpak die niet alleen de harde kern van jihadisten bestrijdt, maar ook de verspreiding van het gewelddadige gedachtegoed.'²³ Het plan bestaat uit reeds lopende acties, nieuwe maatregelen en wetgeving, alsmede intensivering van bestaande maatregelen. In zijn jaarbericht van 2014 refereert het OM aan de samenwerking in de aanpak van terrorisme en radicalisering en zijn rol daarin: 'Het OM focust zich op alle personen die zich willen aansluiten bij de gewelddadige strijd dan wel terugkeren uit het strijdgebied, maar ook op degenen die mensen, geld of middelen werven voor de gewelddadige strijd.'²⁴ De jihadistische dreiging heeft daarmee sinds 2014 meer prioriteit gekregen binnen het contraterrorismebeleid en daarmee ook bij het OM.

23 Kamerbrief van minister Opstelten (Veiligheid en Justitie) en minister Asscher (Sociale Zaken en Werkgelegenheid) over de integrale aanpak van het jihadisme. Kenmerk: 554913, 29 augustus 2014. Zie ook: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/08/30/integrale-aanpak-jihadisme> (laatst geraadpleegd op 31 oktober 2017).

24 Openbaar Ministerie, Jaarbericht 2014, 15 juni 2015. Zie ook: <https://www.om.nl/vaste-onderdelen/zoeken/@89666/afgesproken/> (laatst geraadpleegd op 31 oktober 2017).

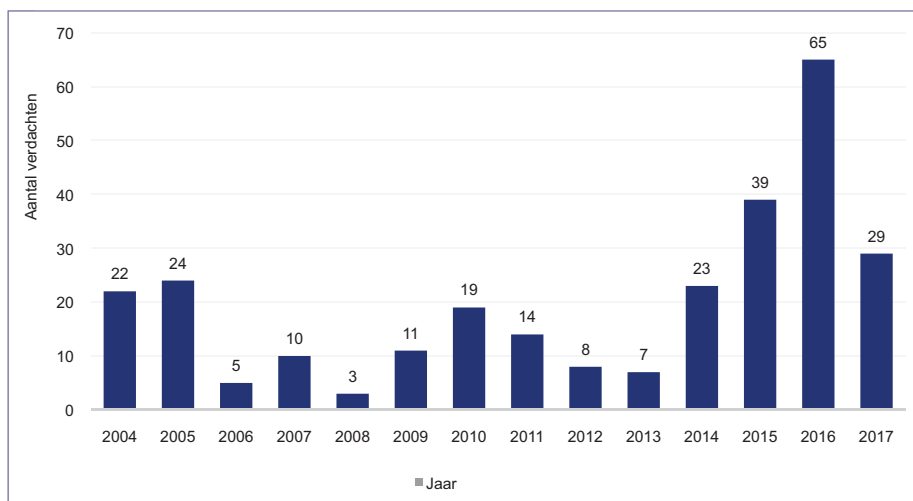
25 Samengevat gaan deze artikelen over aanslagen, geweld en bedreiging tegen het koningshuis en/of de staat.

Tabel 1: Top vijf van meest genoemde wetsartikelen binnen de verdachtenpopulatie terrorisme

Wetboek van Strafrecht		
Nummer artikel	Percentage	Relevante delen wetsartikel
140	58	<i>Artikel 140</i> 1 Deelneming aan een organisatie die tot oogmerk heeft het plegen van misdrijven, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie. <i>Artikel 140a</i> 1 Deelneming aan een organisatie die tot oogmerk heeft het plegen van terroristische misdrijven, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie.
285	31	<i>Artikel 285</i> 1 Bedreiging met openlijk in vereniging geweld plegen tegen personen of goederen, met geweld tegen een internationaal beschermd persoon of diens beschermde goederen, met enig misdrijf waardoor gevaar voor de algemene veiligheid van personen of goederen of gemeen gevaar voor de verlening van diensten ontstaat, met verkrachting, met feitelijke aanranding van de eerbaarheid, met enig misdrijf tegen het leven gericht, met gijzeling, met zware mishandeling of met brandstichting, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie. 3 Bedreiging met een terroristisch misdrijf wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie. 4 Indien het feit, omschreven in het eerste, tweede of derde lid, wordt gepleegd met het oogmerk om een terroristisch misdrijf voor te bereiden of gemakkelijk te maken, wordt de op het feit gestelde gevangenisstraf met een derde verhoogd.
289	12	<i>Artikel 289</i> Hij die opzettelijk en met voorbedachten rade een ander van het leven berooft, wordt, als schuldig aan moord, gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de vijfde categorie. <i>Artikel 289a</i> 1 De samenspanning tot het in artikel 289 omschreven misdrijf, te begaan met een terroristisch oogmerk, alsmede het in artikel 288a omschreven misdrijf, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren of geldboete van de vijfde categorie. 2 Artikel 96, tweede lid, is van overeenkomstige toepassing.
96	11	<i>Artikel 96</i> 1 De samenspanning tot een der in de artikelen 92-95a²⁶ omschreven misdrijven wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste tien jaren of geldboete van de vijfde categorie. 2 Dezelfde straf is toepasselijk op hem die, met het oogmerk om een der in de artikelen 92-95a omschreven misdrijven voor te bereiden of te bevorderen: 1°. een ander tracht te bewegen om het misdrijf te plegen, te doen plegen of mede te plegen, om daarbij behulpzaam te zijn of om daartoe gelegenheid, middelen of inlichtingen te verschaffen; 2°. gelegenheid, middelen of inlichtingen tot het plegen van het misdrijf zich of anderen tracht te verschaffen.
134	9	<i>Artikel 134a</i> Hij die zich of een ander opzettelijk gelegenheid, middelen of inlichtingen verschaft of tracht te verschaffen tot het plegen van een terroristisch misdrijf dan wel een misdrijf ter voorbereiding of vergemakkelijking van een terroristisch misdrijf, dan wel zich kennis of vaardigheden daartoe verwerft of een ander bijbrengt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie.

4.1.1 Aantal verdachten door de jaren heen

Naast inzicht in de specifieke wetsovertredingen, stelt de OM-data ons ook in staat om per jaar vast te stellen naar hoeveel verdachten het OM een strafrechtelijk onderzoek heeft ingesteld. Figuur 1 geeft hiervan een overzicht. In de beginperiode, 2004-2005, zien we dat relatief veel verdachten stonden geregistreerd. Daarna lijkt er sprake van een aantal golven: het aantal zwakt af na 2005 om vervolgens tussen 2009-2011 weer toe te nemen en het neemt weer iets af tussen 2012-2013. Daarna neemt het aantal sterk toe, en het gros van de verdachten uit de onderzoekspopulatie dateert uit de periode van 2014 - april 2017.²⁶

Figuur 1: Aantal verdachten per jaar sinds de invoering van Wet terroristische misdrijven in 2004 tot en met april 2017

²⁶ Hoewel er op het gebied van het totale aantal verdachten geen vergelijking kan worden gemaakt met omliggende landen, valt het aantal Nederlandse uitgezigers wel in perspectief te plaatsen. Volgens het ICCT-rapport 'The foreign fighters phenomenon in the European Union' (2016) zijn in totaal 220 individuen vanuit Nederland uitgereisd. Vanuit België waren dat er 420-516, vanuit Frankrijk meer dan 900, vanuit Duitsland 720-760 en vanuit Denemarken 125.

4.2 Beschrijving van demografische en sociaaleconomische kenmerken van terrorismeverdachten

Zoals in hoofdstuk 3 besproken, was het voor 279 verdachten mogelijk om een koppeling te maken met CBS-microdatabestanden waarin gegevens van de gehele Nederlandse bevolking worden bijgehouden.²⁷ In deze paragraaf geven we een beschrijving van een selectie van demografische en sociaaleconomische kenmerken van alle terrorismeverdachten sinds 2004 op basis van deze CBS-bestanden. Sommige daarvan, zoals geslacht en afkomst, zijn stabiel, andere kenmerken veranderen over de tijd. Voor de kenmerken die over tijd kunnen veranderen, zoals positie in huishouden, opleiding en werk, is specifiek gekeken naar de situatie in het jaar voorafgaand aan de eerste terrorismeverdenking (een aantal verdachten was meer dan eens verdacht). Zodoende sluiten we uit dat een bepaalde situatie is ontstaan door de terrorismeverdenking.²⁸

4.2.1 Geslacht en leeftijd

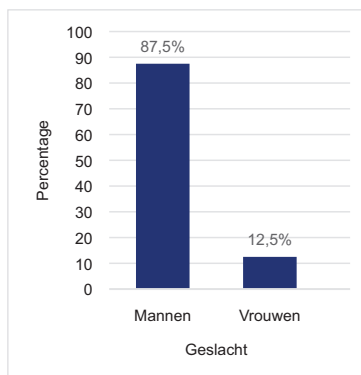
Figuur 2 laat zien dat het grootste deel van de verdachten, namelijk 87,5 procent, van het mannelijk geslacht is. Tegelijk toont deze figuur dat vrouwen met 12,5 procent ook een substantieel aandeel van de totale verdachtenpopulatie uitmaken. In totaal zijn er 244 mannen en 35 vrouwen in de onderzochte groep.

Figuur 3 laat de verdeling over verschillende leeftijdsklassen zien op het moment van de uitgangsverdenking. Uit deze cijfers blijkt dat de verdachten-groep uit veel jongvolwassenen (vooral twintigers) bestaat; 32,6 procent van de verdachten is tussen de 18 en 26 jaar oud en 30,5 procent tussen de 26 en 36 jaar. De gemiddelde leeftijd is 30 jaar (mediaan: 27 jaar), maar de spreidingsgraad is fors: de jongste verdachte was 13 jaar op het moment van verdenking en de oudste 80 jaar.

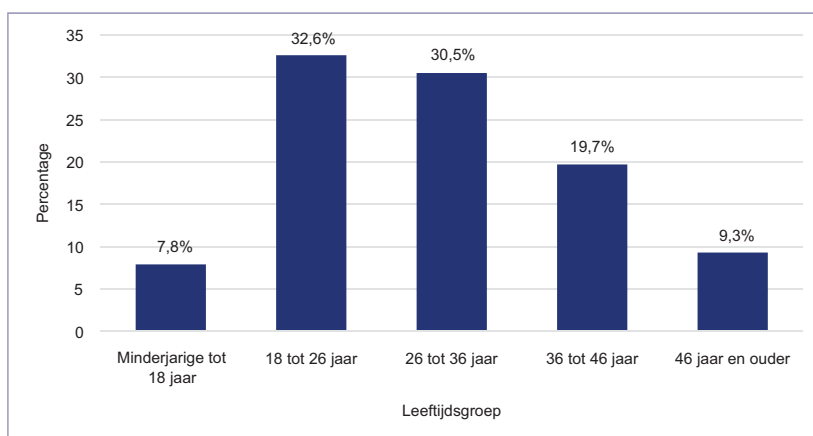
27 Deze verdachten waren geregistreerd in het BRP, het Basisregister Personen. De overige 74 verdachten zijn verder niet meegenomen in het onderzoek, omdat wij geen gegevens van hen konden achterhalen via het CBS.

28 Lange tijd werd binnen (criminologisch) onderzoek met name gekeken naar het effect van bepaalde kenmerken op de justitiële carrière, bijvoorbeeld verdenkingen, gepleegde delicten, of opgelegde gevangenisstraffen. Sinds een aantal jaar wordt in toenemende mate 'andersom' onderzoek gedaan, waaruit is gebleken dat de justitiële carrière voorts ook weer invloed uitoefent op diverse levensdomeinen.

Figuur 2: Verdeling van terrorismeverdachten naar geslacht

Figuur 3: Leeftijd verdenking terroristisch misdrijf

4.2.2 Herkomst

In tabel 2 is weergegeven wat het geboorteland is van alle verdachten sinds 2004; tabel 3 laat zien wat het ‘land van herkomst’ is: het land waarin de verdachte of een van diens ouders is geboren (in het laatste geval is de verdachte een tweedegeneratiemigrant). Tabel 2 laat zien dat meer dan de helft van de verdachten is geboren in Nederland. De rest is buiten Nederland geboren, zoals in Marokko (13,3 procent) en, steeds met enkele procenten, Sri Lanka, Turkije, Afghanistan en Irak. Onder het kopje ‘overig’ zijn vooral geboortelanden te vinden binnen Europa, het Midden-Oosten en Afrika.

Tabel 2: Geboorteland van de verdachten

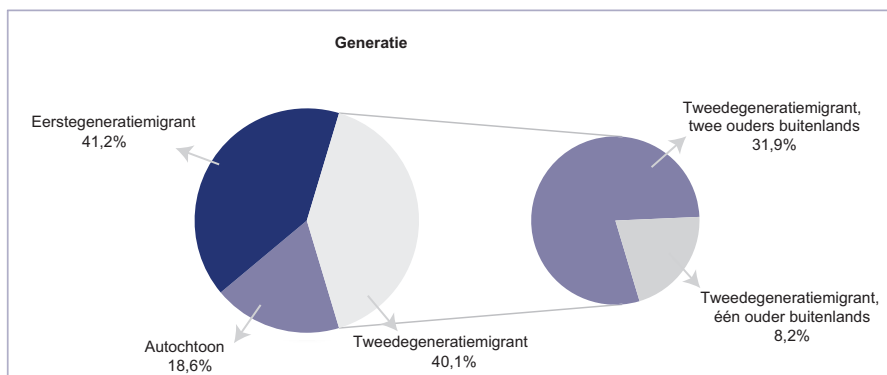
Geboorteland	%	#
Nederland	58,8	164
Marokko	13,3	37
Sri Lanka (Ceylon)	5,4	15
Turkije	3,9	11
Afghanistan	2,9	8
Irak	2,9	8
Overig	12,9	36

Tabel 3 laat zien dat 18,6 procent van de verdachten een volledig Nederlandse achtergrond heeft. De rest van de groep, zoals in tabel 3 te zien is, valt binnen de categorieën eerste- en tweede generatie personen met een migratieachtergrond.²⁹ Verdachten van Marokkaanse komaf blijken oververtegenwoordigd in de verdachtenpopulatie; zij maken gezamenlijk net iets meer dan een derde van de verdachtenpopulatie uit.

Tabel 3: Herkomst van de verdachten

Land van herkomst	%	#
Marokko	35,8	100
Nederland	18,6	52
Turkije	10,0	28
Sri Lanka (Ceylon)	5,4	15
Suriname	4,7	13
Irak	3,9	11
Afghanistan	2,9	8
Somalië	2,5	7
Nederlandse Antillen (oud)	1,8	5
Overig	14,3	40

²⁹ Het onderscheiden van een derde generatie personen met een migratieachtergrond was niet mogelijk.

Figuur 4: Generatieverdeling onder verdachtenpopulatie

In figuur 4 is grafisch weergegeven in hoeverre verdachten van een terroristisch misdrijf een migratieachtergrond hebben, uitgesplitst naar eerste en tweede generatie. Hieruit blijkt dat de categorieën eerste en tweede generatie ongeveer even groot zijn.

Als geheel is de geografische achtergrond van de verdachten zeer divers. Er zijn meer dan 25 verschillende geboortelanden gevonden en 41 landen van herkomst. Overigens moet bij dit alles bedacht worden dat de groep verdachten die wij niet konden onderzoeken (74 respondenten met mogelijk enkele dubbelstellingen) vermoedelijk grotendeels illegaal in Nederland verbleef en van buitenlandse afkomst was.

4.2.3 Plek in huishouden

Het CBS stelt onderzoekers in staat om op verschillende momenten gedurende een langere periode te achterhalen welke plek een individu inneemt binnen een huishouden. Iemand kan bijvoorbeeld een thuiswonend kind zijn, alleenstaand,³⁰ met of zonder partner leven, wel of geen kinderen hebben of wonen

30 Het CBS geeft in zijn documentatierapport 'Huishoudenskenmerken van in de Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens (GBA) ingeschreven personen' de volgende uitleg bij de categorie Alleenstaande: 'Persoon die alleen in een woonruimte woont en eenpersoonshuishoudens vormt. Tot eenpersoonshuishoudens, ook wel alleenstaanden genoemd, worden ook personen gerekend die met anderen op eenzelfde adres wonen maar een eigen huishouding voeren. Alleenstaanden worden in alle burgerlijke staten aangetroffen; zo kunnen gehuwden na het stuklopen van hun relatie (in afwachting van een scheiding) alleen wonen.'

in een institutioneel huishouden (een verzorgingstehuis, penitentiaire inrichting, enzovoort). In tabel 4 is weergegeven welke posities in het huishouden verdachten van een terroristisch misdrijf hadden in het jaar voordat zij verdacht werden.³¹

Tabel 4: Plek in het huishouden een jaar voor de verdenking

Plek in huishouden	%	#
Thuiswonend kind	31,5	88
Alleenstaand	21,5	60
Partner	22,6	63
waarvan getrouwd/geregistreerd partnerschap	16,5	46
Met kinderen (in eenouder- of tweeoudergezin)	16,1	45
Lid van institutioneel huishouden	3,9	11
Lid van overig huishouden	5,4	15
Onbekend	14,0	39

Veruit de grootste groep bestaat uit verdachten die op het gemeten moment nog een thuiswonend kind zijn. Zij vormen bijna een derde (31,5 procent) van de verdachtenpopulatie. Ook een grote groep (21,5 procent) vormen de verdachten die alleenstaand waren. Van de totale populatie had 22,6 procent een partner in het jaar voor de verdenking, waarvan ongeveer twee derde met kinderen. In totaal was 16,5 procent getrouwd.

Tot slot is het vermeldenswaardig dat een klein deel, 3,9 procent van de verdachten, onderdeel was van een institutionele huishouding. Het CBS geeft in een toelichting aan dat het '... gaat om personen in instellingen zoals verpleeg-, verzorgings- en kindertehuizen, gezinsvervangende tehuizen, revalidatiecentra en penitentiaire inrichtingen, die daar in principe voor langere tijd (zullen) verblijven'.

31 Tabel 4 bestaat uit een versimpelde weergave van de categorieën die het CBS hanteert in zijn indeling van 'Plek in huishouden'. De categorie 'Partner' is een samenvoeging van de volgende CBS-groepen: Partner in niet-gehuwd paar zonder kinderen, Partner in gehuwd paar zonder kinderen, Partner in niet-gehuwd paar met kinderen, Partner in gehuwd paar met kinderen. De categorie 'Met kinderen' bestaat uit: Partner in niet-gehuwd paar met kinderen, Partner in gehuwd paar met kinderen, Ouder in eenouderhuishouden. Tot slot bestaat 'Lid van overig huishouden' uit de CBS-groepen: Referentiepersoon in overig huishouden, Overig lid van een huishouden (bijvoorbeeld twee broers die samen één huishouding vormen, of een pleegkind). Door deze categorisering vallen sommige verdachten in meerdere categorieën. Zo kan iemand bijvoorbeeld zowel een partner als een kind hebben en daarmee in zowel de groep 'Partner' als 'Met kinderen' vallen. De percentages voor deze categorieën vallen daarom hoger uit en het totaal van de tabel is daarom meer dan 100 procent.

4.2.4 Opleiding en startkwalificatie

In tabel 5 is weergegeven wat de onderwijssituatie van de verdachten was in het jaar voordat zij werden geregistreerd voor een terroristisch misdrijf. De informatie over onderwijsvorm en -niveau in de CBS-microbestanden was niet volledig. Van de 279 personen in de dataset waren van 170 individuen gegevens beschikbaar over de hoogst behaalde opleiding in het jaar voor hun verdenking. Bij de presentatie daarvan is uitgegaan van een verdeling in lager, middelbaar en hoger onderwijs zoals die wordt gehanteerd door het CBS. Onder lager onderwijs vallen basisonderwijs, vmbo, havo- en vwo-onderbouw, en mbo 1. Onder middelbaar onderwijs vallen havo, vwo en mbo. Onder hoger onderwijs schaaft het CBS de categorieën hbo- en wo-bachelor, hbo- en wo-master en doctor. Meer gedetailleerde informatie over de verdeling van onderwijsvormen is te vinden in bijlage 2.

Verder kon voor de 170 verdachten worden nagegaan of zij een startkwalificatie hebben behaald. Een startkwalificatie is een diploma van ten minste mbo niveau 2 (basisberoepsopleiding), de havo of het vwo. Een diploma van dergelijk niveau wordt door de overheid als noodzakelijk gezien om te kunnen slagen op de arbeidsmarkt.³² Individuele die enkel lager onderwijs hebben afgerond bezitten dus geen startkwalificatie.

Tabel 5: Onderwijssituatie een jaar voor de verdenking

Onderwijs	%	# (n=279)
<i>Hoogst gevolgde opleiding</i>		(n=170)
Lager	62,4	106
Middelbaar	33,5	57
Hoger	4,1	7
<i>Startkwalificatie</i>		(n=170)
Ja	37,6	64
Nee	62,4	106
<i>Student</i>		(n=279)
Ja	20,4	57
Nee	79,6	222

32 Voor meer informatie, zie de CBS-website: <https://www.cbs.nl/nl-nl/artikelen/nieuws/2017/28/jonge-schoolverlaters-vaker-als-nog-startkwalificatie/startkwalificatie> (laatst geraadpleegd op 31 oktober 2017).

Uit tabel 5 blijkt dat een aanzienlijk deel van de verdachten (over wie onderwijsinformatie beschikbaar is) in het jaar voorafgaand aan de verdenking enkel een studie in het lager onderwijs had voltooid. Het gaat om 62,4 procent, iets minder dan twee derde van de groep. Een derde had een opleiding afgerond op middelbaar niveau en slechts 4,1 procent had op dat moment een diploma in het hoger onderwijs behaald.

Uit de tabel blijkt voorts dat de meerderheid van de verdachten uit de onderzoeksgroep, 62,4 procent, nog geen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt heeft, wat gelijk staat aan de groep die enkel lager onderwijs heeft afgerond.

Tot slot kon wel voor alle 279 verdachten worden vastgesteld of zij op het meetmoment nog onderwijs volgde.³³ Een jaar voorafgaand aan de verdenking bleek 20,4 procent geregistreerd te staan als student.

4.2.5 Inkomen en werksituatie

Inkomens- en werkgegevens worden door het CBS maandelijks bijgehouden over een langere periode tijdens de levensloop (longitudinaal). In de nu volgende beschrijving kijken we weer naar de situatie in het jaar voorafgaand aan de verdenking. In tabel 6 is weergegeven of iemand een inkomen genoot op dat moment, of iemand toen werk had en wat voor type werk, en of iemand een uitkering had en wat voor type uitkering. Voor de werksituatie was voor 250 van de 279 verdachten uit de onderzoeksgroep informatie beschikbaar in de CBS-data-bestanden.³⁴

Tabel 6 toont dat de 84,9 procent (n=279) van de verdachten een inkomen of toelage had uit werk, via een uitkering, pensioen of studiebeurs. Een minderheid van de verdachten (15,1 procent), had geen (officieel) inkomen. De verdachten die een inkomen hadden, ontvingen dat meestal uit werk of een uitkering.

Van de 250 personen over wie informatie beschikbaar is over hun arbeidssituatie, blijkt dat meer dan de helft (56,0 procent) geen (geregistreerd) werk had in het jaar voorafgaand aan het uitgangsdeldict. Uit een vergelijking tussen twee jaar en een jaar voor verdenking wordt duidelijk dat 11,5 procent van de

33 Deze informatie komt uit het CBS-microdatabestand SECMBUS (Personen sociaaleconomische categorie) in plaats van het microdatabestand HOOGSTEOPLTAB.

34 Voor de variabele 'Verandering in de werksituatie' (derde rij tabel 6) is wel gekeken naar 279 in plaats van 250 verdachten, aangezien het per jaar verschilt van welke verdachten er informatie is over hun werksituatie. Om die reden is er een categorie 'Geen verandering' toegevoegd.

verdachten in die periode hun baan verloor, tegenover 4,3 procent die juist werk vond. Het verliezen van werk kan mogelijk een trigger zijn binnen het radicaliseringsproces. In hoofdstuk 6 gaan we hier verder op in en nemen we deze mogelijke trigger op in het logistische regressiemodel.

Tabel 6: Inkomenssituatie een jaar voor de verdenking

Inkomenssituatie	%	# (n=279)
<i>Inkomen</i>		
Ja	84,9	237
Nee	15,1	42
<i>Verandering in werksituatie? (jaar van verdenking vergeleken met twee jaar voor verdenking)</i>		(n=250)
Werkloos geworden	11,5	32
Werk gevonden	4,3	12
Geen verandering	84,2	206
<i>Werk</i>		(n=250)
Ja	44,0	110
Nee	56,0	140
<i>Type werk</i>		(n=110)
Vaste dienst	64,5	71
Flexwerk	35,5	39
<i>Werk sector</i>		(n=110)
Particuliere bedrijven	85,5	94
Gesubsidieerde sector	10,0	11
Overheid (onderwijs, ziekenhuis etc.)	4,5	5
<i>Uitkering</i>		
Ja	24,0	67
Nee	76,0	212
<i>Type uitkering</i>		(n=67)
Arbeidsongeschikt	32,8	22
Bijstand	59,7	40
WW	7,5	5

De CBS-informatie geeft ook inzicht in het type werk (vast of flex), wat voor arbeidsrelatie er tussen werkgever en werknemer is en binnen welke sector het werk valt. Van de 110 verdachten met een baan was 64,5 procent in vaste dienst en had 35,5 procent flexwerk (uitzendkracht of oproepkracht). Tabel 6 laat zien dat verdachten voornamelijk werkzaam waren in de sector 'particuliere bedrijven' (85,5 procent). Daarop volgt de gesubsidieerde sector (10,0 procent) en de overheid (4,5 procent). Geen van de werkenden had een indicatie via de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW).³⁵

Naast het wel of niet hebben van werk is ook gekeken of de verdachten een uitkering ontvingen in het jaar voorafgaand aan hun verdenking. Voor 24,0 pro-

cent van de verdachtenpopulatie geldt dat zij een vergoeding van de staat ontvingen, in de vorm van een arbeidsongeschiktheidsuitkering (32,8 procent), een bijstandsuitkering (59,7 procent) of een WW-uitkering (7,5 procent).

4.3 Subgroepen

De voorafgaande beschrijving geeft een algemeen beeld van de verdachten van terroristische misdrijven in Nederland. In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op een aantal specifieke subgroepen: vrouwelijke verdachten, meervoudige verdachten van terroristische misdrijven en verdachten voor en na de opkomst van ISIS.

4.3.1 Vrouwelijke verdachten

Tabel 7 geeft de demografische en sociaaleconomische kenmerken van vrouwelijke en mannelijke verdachten weer.³⁶ Gemiddeld zijn vrouwelijke verdachten ($n = 35$) jonger dan mannelijke verdachten (27 jaar tegenover 30 jaar), waarbij hun leeftijd varieert tussen de 15 en 52 jaar. Wat betreft geboorteland, herkomst en generatie zijn er kleine verschillen te ontdekken. Bij de vrouwen is de tweede generatie met een migratieachtergrond de grootste groep (48,6 procent). Daarop volgen eerstegeneratievrouwen met een migratieachtergrond (28,6 procent) en vrouwen zonder migratieachtergrond (22,9 procent). In vergelijking met de mannen is die laatste groep net wat groter (18,0 procent tegenover 22,9 procent).

35 Een WSW-indicatie was bedoeld voor mensen die door een lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap niet onder normale omstandigheden kunnen werken. Mensen met een WSW-indicatie konden in of via een sociale werkvoorziening werken. Sinds de ingang van de Participatiewet op 1 januari 2015 is het niet meer mogelijk een WSW-indicatie te krijgen. Voor meer informatie, zie: <https://www.uvv.nl/particulieren/overige-onderwerpen/participatiewet-wat-verandert-er-in-de-wajong-in-2015/detail/wet-sociale-werkvoorziening> (laatst geraadpleegd op 19 oktober 2017).

36 Om de anonimiteit te waarborgen zijn enkele categorieën samengevoegd.

Tabel 7: Kenmerken van vrouwelijke en mannelijke verdachten³⁷

Factoren	Vrouwen (n=35)		Mannen (n=244)	
	%	#	%	#
<i>Leeftijd op moment van verdenking</i>				
17 of jonger	11,4	4	7,4	18
18-25	42,9	15	31,1	76
26-35	28,6	10	30,7	75
36-45	8,6	3	21,3	52
46 en ouder	8,6	3	9,4	23
<i>Generatie</i>				
Geen migratieachtergrond	22,9	8	18,0	44
Eerstegeneratiemigrant	28,6	10	43,0	105
Tweedegeneratiemigrant	48,6	17	39,9	95
<i>Plek in huishouden</i>				
Thuiswonend kind	37,1	13	30,7	75
Alleenstaand	11,4	4	23,0	56
Partner	31,4	11	21,3	52
Kinderen (met of zonder partner)	25,7	9	14,8	36
Lid van institutioneel huishouden/ overig/onbekend	14,3	5	25,0	61
<i>Hoogst behaalde opleiding</i>		(n=25)		(n=145)
Lager	64,0	16	62,1	90
Middelbaar/Hoger	36,0	9	37,9	55
<i>Startkwalificatie</i>		(n=25)		(n=145)
Ja	36,0	9	37,9	55
Nee	64,0	16	62,1	90
<i>Inkomen</i>				
Ja	88,6	31	84,4	206
Nee	11,4	4	15,6	38
<i>Werk</i>		(n=34)		(n=216)
Ja	50,0	17	43,1	93
Nee	50,0	17	56,9	123
<i>Werkloos geworden? (jaar van verdenking vergeleken met twee jaar voor verdenking)</i>		(n=34)		(n=216)
Werkloos geworden	11,8	4	13,0	28
Werk gevonden/ geen verandering	88,2	30	87,0	188
<i>Uitkering</i>				
Ja	17,1	6	25,0	61
Nee	82,9	29	75,0	183

37 De variabele 'Plek in huishouden' is een versimpeling van de categorieën die het CBS hanteert. Vanwege de kleine aantallen in de afzonderlijke categorieën zijn in tabel 7 en volgende tabellen categorieën (in deze tabel 'Lid van institutioneel huishouden', 'Lid van overig huishouden' en 'onbekend') samengevoegd tot één categorie. We volgen hiermee de regels van het CBS om te voorkomen dat herleidbaar zou kunnen zijn om welke personen het gaat.

De informatie over de plek in het huishouden laat zien dat iets meer vrouwen dan mannen nog thuiswonende kinderen waren een jaar voorafgaand aan de verdenking (37,1 procent tegenover 30,7 procent). Ook hadden zij vaker een partner dan de mannen, 31,4 procent tegenover 21,3 procent, en waren ze minder vaak alleenstaand (11,4 procent tegenover 23,0 procent). Tot slot hadden de vrouwelijke verdachten vaker kinderen dan de mannelijke verdachten (25,7 procent tegenover 14,8 procent). Op de sociaaleconomische factoren wijken de vrouwen nauwelijks af van de mannen. Tot slot maakt de tabel duidelijk dat vrouwelijke en mannelijke verdachten even vaak werkloos zijn geworden in het jaar voorafgaand aan de verdenking van een terroristisch misdrijf. Vrouwen ontvingen echter iets minder vaak een uitkering dan mannen (17,1 procent tegenover 25,0 procent).

4.3.2 Meervoudige verdachten van terroristische misdrijven

Onder meervoudige verdachten worden personen verstaan die meer dan één keer verdacht zijn bevonden van misdrijven met een terroristisch oogmerk sinds de invoering van de Wet terroristische misdrijven in 2004. Zestien individuen behoren tot deze categorie. Binnen deze groep is 87,5 procent tweemaal verdacht bevonden in de onderzochte periode en 12,5 procent is drie keer als verdachte aangemerkt. Tabel 8 geeft een overzicht van de plek in het huishouden en de sociaaleconomische kenmerken van meervoudige en eenmalige verdachten van een terroristisch misdrijf.³⁸

38 Vanwege te kleine aantallen was het niet mogelijk om demografische kenmerken (behalve heel algemeen de plek in het huishouden) op te nemen in tabel 8. Er zouden dan in sommige subcategorieën slechts een of enkele personen terechtkomen, en dit is in strijd met de regels van het CBS die moeten voorkomen dat herleidbaar kan zijn om welke personen het gaat. Om dezelfde reden is een aantal categorieën samengevoegd.

Tabel 8: Kenmerken meervoudige verdachten en eenmalige verdachten

Factoren	Meervoudige verdachten (n=16)		Eenmalige verdachten (n=263)	
	%	#	%	#
<i>Plek in huishouden</i>				
Thuiswonend kind	43,8	7	30,8	81
Anders (Alleenstaand, Partner, Kinderen (met of zonder partner), Lid van institutioneel huishouden en overig/onbekend)	56,2	9	69,2	182
<i>Hoogst behaalde opleiding</i>		(n=10)		(n=160)
Lager	70,0	7	61,9	99
Middelbaar/Hoger	30,0	3	38,2	61
<i>Startkwalificatie</i>		(n=10)		(n=160)
Ja	30,0	3	38,1	61
Nee	70,0	7	61,9	99
<i>Inkomen</i>				
Ja	81,3	13	85,2	136
Nee	18,8	3	14,8	27
<i>Werk</i>		(n=15)		(n=235)
Ja	46,7	7	43,8	103
Nee	53,3	8	56,2	132
<i>Uitkering</i>				
Ja	31,3	5	23,6	62
Nee	68,8	11	76,4	201

De gegevens met betrekking tot de plek in het huishouden tonen dat een groter deel van de meervoudige verdachten dan de eenmalige verdachten (43,8 procent tegenover 30,8 procent) thuiswonend kind was. Wat betreft de inkomens- en onderwijsfactoren zijn geen opzienbarende verschillen gevonden. Een klein verschil is dat 31,3 procent van de meervoudige verdachten een uitkering had, tegenover 23,6 procent van de eenmalige verdachten.

4.3.3 Voor en na de opkomst van ISIS

De NCTV publiceert viermaal per jaar het Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN), waarin hij een globale analyse geeft van de internationale en nationale terroristische dreiging tegen Nederland.³⁹ In de versie van juni 2017, en in eer-

³⁹ Zie de website van de NCTV voor meer informatie: <https://www.nctv.nl/organisatie/ct/index.aspx> (laatst geraadpleegd op 19 oktober 2017).

dere verslagen, wordt expliciet verwezen naar de jihadistische dreiging. Daarbij richt de NCTV zich grotendeels op ISIS.

Gezien de dreiging die uitgaat van ISIS en de hoeveelheid aandacht in de media en politiek, bekijken we of er verschillen zijn te ontdekken tussen enerzijds de groep verdachten van voor, en anderzijds de groep verdachten van na de opkomst van ISIS in 2013.⁴⁰ De uitkomsten van deze analyse worden gepresenteerd in tabel 9.⁴¹

Uit tabel 9 wordt allereerst duidelijk dat tussen 2004 en 2012, een periode van negen jaar, 116 mensen verdacht waren. Sindsdien zijn in relatief korte tijd (vier jaar) verhoudingsgewijs veel mensen, 163 in totaal, als verdachte aangemerkt. Tabel 9 geeft een overzicht van de demografische en sociaaleconomische kenmerken van de twee groepen. Tijdens de periode van ISIS zijn de verdachten aanzienlijk jonger: 79,2 procent was jonger dan 36 jaar, tegenover 59,6 procent voor de opkomst van ISIS. Verder werden iets meer vrouwen verdacht tijdens de ISIS-periode. Daarnaast zijn er verschillen zichtbaar in de migratieachtergrond; voor ISIS domineerde de eerste generatie met een migratieachtergrond en sinds de opkomst van ISIS overheerst de tweede generatie met een migratieachtergrond. Wat betreft de plek in het huishouden zien we dat er iets meer thuiswonende kinderen waren tijdens ISIS en dat men minder vaak alleenstaand was of een partner had. Dit hangt waarschijnlijk samen met het feit dat er jongere mensen werden verdacht.

De verschillen in leeftijd lijken ook door te werken in de resultaten met betrekking tot de sociaaleconomische factoren. Verdachten tijdens ISIS waren vaker in het bezit van een startkwalificatie, en de behaalde opleiding viel iets vaker binnen het middelbare/hogere onderwijs. Ook hadden deze verdachten frequenter geen werk dan verdachten voor de opkomst van ISIS, 61,9 procent tegenover 49,1 procent. Wel waren zij minder vaak werkloos geworden in het voorafgaande jaar. Er zijn overigens 29 verdachten tijdens ISIS van wie geen gegevens beschikbaar zijn over werk in het jaar voor de verdenking. De percentages waren mogelijk iets anders geweest als er geen data zouden ontbreken.

40 In 2014 riep ISIS officieel het kalifaat uit, maar ISIS was al eerder actief en we denken dat vanaf 2013 de meerderheid van de verdachten van terrorisme geïnspireerd was door ISIS. Overigens zijn de resultaten inhoudelijk hetzelfde als we 2014 of 2012 aanhouden als grensjaartal.

41 Om eventuele herleidbaarheid te voorkomen zijn enkele categorieën samengevoegd.

Tabel 9: Demografische en sociaaleconomische kenmerken van verdachten voor ISIS en tijdens ISIS

Factoren	Voor ISIS (n=116)		Tijdens ISIS (n=163)	
	%	#	%	#
<i>Leeftijd op moment van verdenking</i>				
17 of jonger	7,8	9	8,0	13
18-25	30,2	35	34,4	56
26-35	21,6	25	36,8	60
36-45	30,2	35	12,3	20
46 en ouder	10,3	12	8,6	14
<i>Geslacht</i>				
Man	88,8	103	86,5	141
Vrouw	11,2	13	13,5	22
<i>Generatie</i>				
Geen migratieachtergrond	17,2	20	19,6	32
Eerstegeneratiemigrant	56,0	65	30,7	50
Tweedegeneratiemigrant	26,7	31	49,7	81
<i>Plek in huishouden</i>				
Thuiswonend kind	30,2	35	32,5	53
Alleenstaand	27,6	32	17,2	28
Partner	30,2	35	17,2	28
Kinderen (met of zonder partner)	19,8	23	13,5	22
Lid van institutioneel huishouden/ overig/onbekend	11,2	13	31,9	52
<i>Hoogst behaalde opleiding</i>		(n=51)		(n=119)
Lager	68,6	35	59,7	71
Middelbaar/Hoger	31,4	16	40,3	48
<i>Startkwalificatie</i>		(n=51)		(n=119)
Ja	31,4	16	40,3	48
Nee	68,6	35	59,7	71
<i>Inkomen</i>				
Ja	87,1	101	83,4	136
Nee	12,9	15	16,6	27
<i>Werk</i>		(n=116)		(n=134)
Ja	50,9	59	38,1	51
Nee	49,1	57	61,9	83
<i>Werkloos geworden? (jaar van verdenking vergeleken met twee jaar voor verdenking)</i>		(n=116)		(n=134)
Werkloos geworden	17,2	20	9,0	12
Werk gevonden	4,3	5	5,2	7
Geen verandering	78,4	91	85,8	115
<i>Uitkering</i>				
Ja	23,3	27	24,5	40
Nee	76,7	89	75,5	123

4.4 Kenmerken van verdachten van een terroristisch misdrijf in perspectief

De demografische en sociaaleconomische kenmerken van de verdachtenpopulatie zoals hierboven vermeld, laten niet zien waar de verdachtengroep mogelijk afwijkt van verdachten van misdrijven anders dan terrorisme of van de Nederlandse bevolking in het algemeen. Vandaar dat we in deze paragraaf een vergelijking maken tussen de populatie van verdachten van terroristische misdrijven en andere groepen. Daartoe zijn twee vergelijkbare steekproeven getrokken, één van Nederlandse verdachten van andere misdrijven en één van de algemene bevolking. De steekproeven zijn zodanig samengesteld op basis van geslacht en leeftijd dat zij op die factoren overeenkomen met de populatie van verdachten van terroristische misdrijven. In tabel 10 zijn de resultaten weergegeven van de vergelijking tussen de drie groepen: verdachten van een terroristisch misdrijf, verdachten van andere misdrijven en een steekproef uit de algemene populatie.

4.4.1 Vergelijking met verdachten van andere misdrijven

Tabel 10 laat zien dat er met betrekking tot de sociaaleconomische kenmerken (onderwijs- en inkomenssituatie) geen grote verschillen zijn tussen verdachten van terroristische misdrijven en verdachten van andere misdrijven. De percentages voor de variabelen opleiding, startkwalificatie en inkomen zijn nagenoeg gelijk. In beide groepen zien we een oververtegenwoordiging van laaggeschoolde verdachten en had slechts een derde een startkwalificatie voor de arbeidsmarkt. Er zijn wel verschillen met betrekking tot werk en (recent ontstane) werkloosheid. De terrorismeverdachten blijken minder vaak werk te hebben (44,0 procent) dan verdachten van een ander misdrijf (50,9 procent) en werden ook wat vaker werkloos (11,5 procent) in het voorgaande jaar dan andere verdachten (6,1 procent).

De demografische kenmerken 'herkomst' en 'plek in huishouden' tonen meer variatie tussen de twee groepen verdachten. Binnen de groep verdachten van andere misdrijven heeft meer dan de helft geen migratieachtergrond, terwijl dat bij de terrorismeverdachten nog geen 20 procent is. Daarnaast valt af te lezen uit tabel 10 dat terrorismeverdachten iets minder vaak thuiswonende kinderen waren en dat zij iets vaker een partner hadden dan verdachten van andere misdrijven.

Op basis van bovenstaande vergelijking volgend uit tabel 10 blijkt echter over het geheel genomen dat terrorismeverdachten en andere verdachten veel vergelijkbare kenmerken hebben.

Tabel 10: Demografische en sociaaleconomische gegevens van verdachten van terrorisme, verdachten van andere misdrijven en de algemene populatie⁴²

Demografische en sociaaleconomische kenmerken	Verdachten van terrorisme (n=279)		Verdachten van andere misdrijven (n=279)		Algemene populatie (n=279)	
	%	#	%	#	%	#
<i>Generatie</i>						
Geen migratieachtergrond	18,6	52	51,6	144	64,9	181
Eerstegeneratiemigrant	41,2	115	21,9	61	22,6	63
Tweedegeneratiemigrant	40,1	112	26,5	74	12,5	35
<i>Plek in huishouden</i>						
Thuiswonend kind	31,5	88	44,8	125	36,6	102
Alleenstaand	21,5	60	19,0	53	15,4	43
Partner	22,6	63	19,8	55	26,5	74
Kinderen (met of zonder partner)	16,1	45	16,2	45	15,4	43
Lid van institutioneel huishouden	3,9	11	3,6	10	0,7	2
Overig/onbekend	19,4	54	9,7	27	20,8	58
<i>Hoogst behaalde opleiding</i>		(n=170)		(n=224)		(n=193)
Lager	62,4	106	67,4	151	43,0	83
Middelbaar	33,5	57	28,1	63	38,9	75
Hoger	4,1	7	4,5	10	18,1	35
<i>Startkwalificatie</i>		(n=170)		(n=224)		(n=193)
Ja	37,6	64	32,6	73	57,0	110
Nee	62,4	106	67,4	151	43,0	83
<i>Inkomen</i>				(n=273)		(n=235)
Ja	84,9	237	87,9	240	94,5	222
Nee	15,1	42	12,1	33	5,5	13
<i>Werk</i>		(n=250)				
Ja	44,0	110	50,9	142	57,3	160
Nee	56,0	140	49,1	137	42,7	119
<i>Werkloos geworden? (jaar van verdenking vergeleken met twee jaar voor verdenking)</i>		(n=250)				
Werkloos geworden	11,5	32	6,1	25	2,2	6
Werk gevonden	4,3	12	9,0	17	7,9	22
Geen verandering	84,2	206	84,9	237	90,0	251
<i>Uitkering</i>						
Ja	24,0	67	24,4	68	8,2	23
Nee	76,0	212	75,6	211	91,8	256

42 Geslacht en leeftijd zijn niet opgenomen in de tabel, omdat op basis van deze gegevens de groepen zijn gevormd en zij dus niet verschillen op deze factoren. 'Plek in huishouden' is een versimpelde weergave van de categorieën die het CBS hanteert in zijn indeling van 'Plek in huishouden'. Door deze versimpeling vallen sommige verdachten in meerdere categorieën. Zo kan iemand bijvoorbeeld zowel een partner als een kind hebben en daarmee in zowel de groep 'Partner' als 'Kinderen' vallen. De percentages voor deze categorieën vallen daarom hoger uit en het totaal is daarom meer dan 100 procent. Om eventuele herleidbaarheid naar personen te voorkomen, zijn de categorieën 'overig' en 'onbekend' samengevoegd.

4.4.2 Vergelijking met de Nederlandse algemene populatie

Op basis van tabel 10 kan ook een vergelijking worden gemaakt tussen terrorismeverdachten en een steekproef uit de algemene populatie. Anders dan bij de vorige vergelijking (tussen terrorismeverdachten en verdachten van andere misdrijven) zijn de verschillen nu aanmerkelijk groter. Op een aantal kenmerken blijken verdachten van terroristische misdrijven sterk te verschillen van de algemene populatie.

Om te beginnen hebben terrorismeverdachten veel vaker een migratieachtergrond dan de steekproef uit de algemene populatie (81,3 procent tegenover 35,1 procent). Verder zijn terrorismeverdachten iets minder frequent thuiswonende kinderen (31,5 procent tegenover 36,6 procent), hadden zij iets minder vaak een partner (22,6 procent tegenover 26,5 procent) en zijn ze vaker alleenstaand (21,5 procent versus 15,4 procent). Terrorismeverdachten zijn ook relatief vaak onderdeel van een institutioneel huishouden (3,9 procent tegenover 0,7 procent).

Terrorismeverdachten zijn ten opzichte van de algemene populatie minder frequent middelbaar of hoger opgeleid, en daardoor minder vaak in het bezit van een startkwalificatie (37,6 procent tegenover 57,0 procent). Ook hebben ze iets minder vaak een inkomen en aanmerkelijk minder frequent een baan (44,0 procent tegenover 57,3 procent). Ze werden ook aanmerkelijk vaker werkloos in het voorgaande jaar (11,5 procent tegenover 2,2 procent) en ontvingen frequenter een uitkering (24,0 procent tegenover 8,2 procent).

Al met al kunnen we dus duidelijk stellen dat de populatie terrorismeverdachten op zowel demografische als sociaaleconomische kenmerken verschilt van personen uit de algemene populatie. Daarbij kan worden opgemerkt dat ze voor wat betreft opleiding en inkomenssituatie veel overeenkomsten vertonen met verdachten van andere misdrijven, terwijl ze wat betreft werk en het recente verliezen van een baan nog verder afwijken van de algemene populatie dan verdachten van andere misdrijven. Op de interpretatie van de gevonden verschillen komen we terug in het slothoofdstuk, nadat we nog verdere analyses hebben uitgevoerd.

Betrokkenheid bij criminaliteit van terrorismeverdachten

De centrale vraag in dit hoofdstuk is of verdachten van terrorisme eerder betrokken zijn geweest bij criminaliteit, voorafgaand aan het uitgangsdeldict ofwel de verdenking van een terroristisch misdrijf. Gekeken wordt om hoeveel en wat voor misdrijven het gaat en hoe de criminele carrière is verlopen tot aan het moment van het uitgangsdeldict.

Zoals eerder besproken, is er nog weinig bekend over de relatie tussen reguliere misdaad en terrorisme. De precieze werking en interpretatie van de 'crime-terror nexus', de convergentie of versmelting van criminaliteit en terrorisme, is nog niet veel onderzocht. Wel komt uit zowel de berichtgeving over terrorisme als de wetenschappelijke literatuur naar voren dat veel daders van terroristische aanslagen eerder betrokken zijn geweest bij andere criminele activiteiten. In dit hoofdstuk willen we hierover meer duidelijkheid verschaffen aan de hand van geregistreerde cijfers over eerdere betrokkenheid bij criminaliteit binnen de Nederlandse populatie van verdachten van terroristische misdrijven.

5.1 Alle delicten tussen 2005 en 2016

Voor het in kaart brengen van de betrokkenheid bij criminaliteit zijn CBS-gegevens gebruikt die aangeven of en hoe vaak de individuen in de onderzochte populatie eerder werden verdacht van een misdrijf. Het microdatabestand met deze informatie loopt van 2005 tot en met 2016 en is gebaseerd op het registratiesysteem GIDS van de politie. Het CBS beschrijft in zijn documentatie dat de politieregio Haaglanden, de KLPD en de Koninklijke Marechaussee geen gegevens hebben geleverd over de jaren 2005 tot en met 2009.⁴³ Onderstaande resultaten moeten in dat licht worden gezien; doordat enkel kan worden gekeken naar de periode van 2005-2016 en van een aantal belangrijke politie-regio's informatie ontbreekt, geven de gegevens waarschijnlijk een (lichte)

⁴³ Voor meer informatie, zie de CBS-website: <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/onderzoeksomschrijvingen/korte-onderzoeksbeschrijvingen/geregistreerde-criminaliteit> (laatst geraadpleegd op 27 oktober 2017).

onderschatting van de betrokkenheid bij criminaliteit van de onderzochte populatie.

In tabel 11 is weergegeven hoe vaak de verdachten uit het OM-databestand zijn geregistreerd voor een delict in het GIDS-registratiesysteem, inclusief eventuele misdrijven met een terroristisch oogmerk. In totaal is 73,8 procent van de onderzochte groep (n=279) tenminste één keer verdacht geweest van een misdrijf in de beschreven periode.⁴⁴ Bijna een vijfde van de verdachten (19,4 procent) heeft één keer een verdenking op zijn of haar naam staan. Het is aannemelijk dat dit ene delict voor de meeste personen overeenkomt met het terroristisch misdrijf waar het OM ze van verdenkt of verdacht. Dit is niet goed na te gaan, omdat codes gebruikt door het CBS niet exact overeenkomen met de codes van het OM, en niet is vermeld of het gaat om een terroristisch misdrijf. Verderop in dit hoofdstuk wordt daarom specifiek gekeken naar het jaar voor de verdenking van het uitgangsdeldict, waarmee wordt uitgesloten dat het om een en hetzelfde delict gaat.

Tabel 11 toont verder dat ongeveer een kwart (26,5 procent) van de onderzochte populatie tussen de twee en vijf keer werd verdacht van een misdrijf. Daarnaast blijkt dat 11,1 procent van de terrorismeverdachten tussen de zes en negen keer is geregistreerd als verdachte, bijna 9,7 procent meer dan tien keer, en 7,2 procent zelfs twintig keer of meer. In totaal werd daarmee 28 procent van de terrorismeverdachten zes keer of meer verdacht van een misdrijf. Het grootste aantal registraties was 73 delicten in een periode van twaalf jaar. Uit het bovenstaande concluderen wij dat een substantieel deel van de onderzoekspopulatie kan worden aangemerkt als 'bekende van de politie'.

44 Ongeveer 26 procent van de terrorismeverdachten staat in deze jaren dus niet vermeld in het GIDS-systeem van de politie. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Zo heeft een aantal terrorismeverdachten enkel een terrorisme-gerelateerde verdenking op zijn naam staan in 2003, 2004 of 2017 en vallen zij daarmee net buiten de periode waarvoor gegevens uit het GIDS-systeem beschikbaar waren. Of zijn zij in de regio Haaglanden verdacht geweest tussen 2005 en 2009 en daardoor buiten de registratie gebleven. Een andere mogelijkheid is dat de terrorismeverdachten van het OM voor sommige zaken niet vallen binnen de registratie van verdachten in het GIDS of daar niet aan doorgegeven zijn omdat de verdenking niet rechtstreeks via de politie tot stand kwam.

Tabel 11: Aantal verdenkingen van misdrijven tussen 2005 en 2016

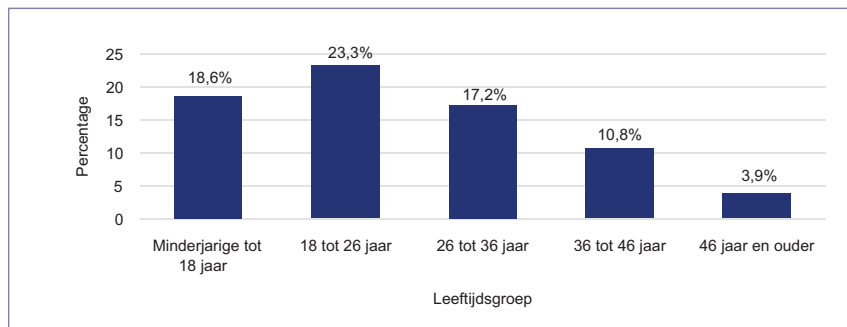
Aantal verdenkingen delicten	Aantal verdachten per categorie (n=279)	
	%	#
Geen	26,2	73
1	19,4	54
2 – 5	26,5	74
6 – 9	11,1	31
10 – 19	9,7	27
20 of meer	7,2	20

Naast het aantal verdenkingen geven de CBS-data ook inzicht in het type delict, gebaseerd op de Standaardclassificatie misdrijven (SCM). De SCM volgt een juridische indeling van misdrijven volgens het Wetboek van Strafrecht en de overige strafwetten. Binnen het Wetboek van Strafrecht vallen vermogensmisdrijven, vernielingen en misdrijven tegen openbare orde en gezag, en gewelds- en seksuele misdrijven. Overige strafwetten hebben betrekking op verkeers-, drugs-, (vuur)wapenmisdrijven en misdrijven overige wetten zoals milieu-misdrijven, economische delicten of militaire misdrijven.

De data laten zien dat elke categorie misdrijf, zoals hierboven opgesomd, voorkomt binnen de onderzochte populatie. In de volgende paragraaf gaan we nader in op de vraag welke type delicten voorkomen in de jaren voorafgaand aan de verdenking van een terroristisch misdrijf.

Voor de periode 2005-2016 hebben we ook gekeken naar de leeftijd waarop een individu voor het eerst werd verdacht van een misdrijf.⁴⁵ Figuur 5 geeft een overzicht van de verschillende startleeftijdscategorieën waarbinnen de terrorismeverdachten vallen. Met 23,3 procent is de leeftijdsklasse van 18 tot 26 jaar het sterkst vertegenwoordigd. Daarop volgt de categorie van jongeren tot 18 jaar, en de categorie van 26 tot 36 jaar. Een minderheid van de verdachten (totaal 14,7 procent) is op latere leeftijd, 36 jaar en ouder, voor het eerst geregistreerd. De gemiddelde startleeftijd is 26 jaar en de mediaan komt uit op 23 jaar, met een spreiding tussen de 7 en 81 jaar. Uit figuur 5 wordt duidelijk dat, binnen de onderzochte periode, een aanzienlijk deel van de terrorismeverdachten in de adolescentie of in de jongvolwassenheid voor het eerste werd verdacht van een delict.

45 Hier is geen onderscheid gemaakt tussen terroristische misdrijven of andersoortige misdrijven.

Figuur 5: Leeftijd start criminele carrière (periode 2005-2016)

5.2 Delicten voorafgaand aan de verdenking van een terroristisch misdrijf

Net als in hoofdstuk 4 wordt ook in dit hoofdstuk gekeken naar het jaar voorafgaand aan het uitgangsdeldict, en meer specifiek naar betrokkenheid bij criminaliteit in dat jaar. Op die manier weten we zeker dat de geregistreerde delicten vooraf zijn gegaan aan de betrokkenheid bij terrorisme. Zoals hierboven al vermeld, begint de periode waarover gegevens beschikbaar zijn in 2005. Van 46 personen is het daardoor niet mogelijk het jaar voor hun verdenking te bekijken; zij werden verdacht voor 2006.

In tabel 12 staat informatie over eerdere verdenkingen binnen de overblijvende groep van 233 terrorismeverdachten. Deze tabel toont dat meer dan de helft (61,8 procent) van de onderzochte terrorismeverdachten tussen 2005 en een jaar voor het uitgangsdeldict werden verdacht van een of meer misdrijven. Ongeveer 29 procent van de individuen (n=68) werd in het jaar voorafgaand aan de terrorismeverdenking verdacht van een of meer misdrijven.

Tabel 12: Criminaliteit onder terrorismeverdachten voor uitgangsdeldict

	Criminaliteit	Verdachte terrorisme (n=233)	
		%	#
Verdacht van misdrijf of misdrijven (2005 tot één jaar voor uitgangsdeldict)	Ja	61,8	144
	Nee	38,2	89
Verdacht van misdrijf of misdrijven (één jaar voor uitgangsdeldict)	Ja	29,2	68
	Nee	70,8	165

5.3 Type delict

Tabel 13 en 14 geven informatie over het type delict waarvan de 68 terrorismeverdachten (zie tabel 12) een jaar voor het uitgangdelict werden verdacht. Sommigen van hen waren meermalen geregistreerd voor een misdrijf in het voorafgaande jaar. In tabel 13 is een brede indeling gemaakt naar categorie delicten: geweldsdelicten, vermogensdelicten en overige misdrijven. Tabel 14 geeft een overzicht van de vier meest voorkomende specifieke delicttypen die zijn genoemd in de registraties.

Tabel 13 laat zien dat 29,4 procent (een) verdenking(en) binnen de categorie geweldsmisdrijven had, en 27,9 procent binnen de categorie vermogensdelicten. Een aantal verdachten, 5,9 procent, pleegde meerdere delicten in dat jaar en viel in beide categorieën. Voor 48,5 procent geldt dat ze van een overig type misdrijf of misdrijven werden verdacht in het jaar voor het uitgangdelict.

Tabel 13: Type delict: gewelds- en vermogensdelicten in het jaar voor het uitgangdelict

Type delicten jaar voor uitgangdelict	Aantal verdachten (n=68)	
	%	#
Gewelds- en/of vermogensdelict(en)	51,5	35
Geweldsdelict(en)	29,4	20
Vermogensdelict(en)	27,9	19
Waarvan zowel gewelds- als vermogensdelict(en) ⁴⁶	5,9	4
Overige delicten	48,5	33

Uit tabel 14 blijkt dat bedreiging met 14,7 procent het meest voorkomt als specifiek delict, gevolgd door misdrijven tegen de openbare orde, mishandeling en winkeldiefstal. Het gaat steeds om relatief kleine aantallen, wat duidelijk maakt dat er niet een delict is dat er bovenuit springt. Duidelijk is wel dat het meestal niet gaat om heel zware of georganiseerde vormen van misdaad.

⁴⁶ Van de 35 zijn er vier individuen die een verdenking hadden van zowel gewelds- als vermogensdelicten in het jaar voor de verdenking van het uitgangdelict. Deze categorie overlapt met de twee aparte categorieën die eerder in tabel worden genoemd: 'Geweldsdelict(en)' en 'Vermogensdelict(en)'.

Tabel 14: Top vier van meest voorkomende misdrijven een jaar voor het uitgangsdelfict⁴⁷

Type misdrijf	Aantal verdachten per categorie (n=68)	
	%	#
Bedreiging (Sr art. 284a-285a)	14,7	10
Openbareordemisdrijf (overig) (Sr art. 131-137, 138a, 139a-140, 142-151c)	10,3	7
Mishandeling (Sr art. 300-306)	8,8	6
Winkeldiefstal (Sr art. 310)	5,9	4

5.4 Detentie

De CBS-microdatabestanden geven ook weer of een verdachte in een bepaald jaar in de gevangenis heeft gezeten. Deze informatie was beschikbaar voor de periode tussen 2005 en 2016. De lengte van de detentie staat niet vermeld in de databestanden; dit kan een dag zijn, een heel jaar, of iets daartussenin. We kunnen dus alleen analyseren óf iemand gedetineerd was, maar niet hoe lang en hoe vaak binnen één jaar.

In tabel 15 en 16 is weergegeven hoeveel verdachten op enig moment gedetineerd waren en hoe vaak in het tijdsbestek waar gegevens over bekend zijn bij het CBS. In de periode van 2005 tot en met 2016 heeft 58,8 procent (n=164) uit de onderzochte groep in detentie gezeten, waarvan 40,9 procent eenmalig en 59,1 procent van de verdachten twee keer of vaker (zie tabellen 15 en 16). Een klein deel van de verdachten heeft zes of meer keer vastgezeten.

Tabel 15: Detentie tussen 2005 en 2016

	Aantal verdachten	
	%	#
<i>Detentie (2005-2016)</i>		(n=279)
Ja	58,8	164
Nee	41,2	115
<i>Detentie (2005 tot één jaar voor uitgangsdelfict)</i>		(n=233)
Ja	22,3	52
Nee	77,7	181
<i>Detentie (één jaar voor uitgangsdelfict)</i>		(n=233)
Ja	9,9	23
Nee	90,1	210

⁴⁷ Indien een individu van meerdere misdrijven werd verdacht in het jaar voor het uitgangsdelfict, is enkel gekeken naar het eerste misdrijf in dat jaar.

Tabel 16: Aantal keer in detentie tussen 2005 en 2016

Aantal keer in detentie ⁴⁸	Aantal verdachten per categorie (n=164)	
	%	#
1	40,9	67
2	20,1	33
3-5	27,4	45
6-9	8,5	14
10 of meer	3,1	5

Om uit te sluiten dat detentie voortkwam uit een verdenking van of veroordeling voor een terroristisch misdrijf, hebben we opnieuw gekeken naar hoeveel verdachten specifiek het jaar voor de verdenking van het uitgangsdeldict, alsmede in de periode van 2005 tot een jaar voor het uitgangsdeldict, vastzaten. Dit is bekeken voor de 233 terrorismeverdachten van wie de verdenking van het uitgangsdeldict in de jaren 2006 tot en met 2017 werd geregistreerd. De resultaten zijn ook weergegeven in tabel 15.

In het jaar voor de terrorismeverdenking heeft 9,9 procent van de 233 verdachten in detentie gezeten. Tussen 2005 en het jaar voor het uitgangsdeldict heeft 22,3 procent van de verdachten tijd in een penitentiaire inrichting doorgebracht.

5.5 Subgroepen uitgelicht

Net als in hoofdstuk 4 analyseren we hierna enkele subgroepen: vrouwelijke verdachten, meervoudige verdachten en verdachten voor en na de opkomst van ISIS.

48 De informatie is op jaarniveau en geeft per jaar enkel weer of iemand wel of niet gedetineerd was; hoe vaak per jaar en hoe lang precies staat niet genoteerd in de microdatabestanden. Concreet betekent dit dat iemand die bijvoorbeeld in 2004 is veroordeeld en momenteel nog steeds zijn straf uitzit, in de categorie '10 of meer' van tabel 16 valt, maar dat iemand die sinds 2004 elk jaar een of meerdere keren in aanraking is geweest met justitie ook in deze categorie valt. Kortom, het is niet te achterhalen of het om één lange gevangenisstraf gaat, of om iemand die tien of meer keer is opgepakt en ook minstens tien keer in de gevangenis heeft gezeten.

5.5.1 Vrouwelijke verdachten

In tabel 17 is weergegeven in hoeverre vrouwelijke en mannelijke verdachten van terroristische misdrijven eerder betrokken zijn geweest bij criminaliteit. De tabel laat zien dat 62,9 procent van de 35 vrouwen (n=22) in de onderzochte periode is geregistreerd als verdachte van een delict. Binnen deze groep werd de meerderheid (59 procent) maar één keer verdacht. Bij de mannelijke verdachten is een iets groter percentage (75,4 procent) geregistreerd geweest voor een delict. Verder blijkt dat vrouwelijke verdachten van een terroristisch misdrijf vooral tussen de 18 en 25 jaar oud zijn als ze voor het eerst van een delict worden verdacht; bij de mannelijke verdachten is dit niet het geval.

Over de periode tot een jaar voor het uitgangsdeldict is van dertig vrouwen informatie beschikbaar; vijf vrouwen waren als verdachte aangemerkt voor 2006 en vallen daarmee buiten de onderzochte periode. Het blijkt dat veel minder vrouwen dan mannen tot een jaar voorafgaand aan hun terrorismeverdenking verdacht waren van een ander misdrijf: 33,3 procent tegenover 66,0 procent. Van de dertig vrouwen werd 10,0 procent in het jaar voorafgaand aan hun terrorismeverdenking verdacht van een delict, wat ook minder is dan bij de mannen (32,0 procent).

Als we vervolgens kijken naar detentie, blijkt dat veertien vrouwelijke verdachten (40 procent) tussen 2005 en 2016 in de gevangenis zaten.

5.5.2 Meervoudige verdachten van terroristische misdrijven

Zestien personen uit de verdachtenpopulatie zijn meervoudige verdachten; zij werden meer dan één keer verdacht van een terroristisch misdrijf sinds de invoering van de Wet terroristische misdrijven in 2004. In tabel 18 is de criminale voorgeschiedenis weergegeven van meervoudige verdachten en eenmalige verdachten van een terroristisch misdrijf, van 2005 tot en met 2016.⁴⁹ Bij de meervoudige verdachten heeft, zoals te verwachten, een aanzienlijk deel, naast het uitgangsdeldict, een hoger aantal andere verdenkingen op zijn of haar naam staan in de onderzochte periode. Verder laat tabel 18 zien dat bijna driekwart van de meervoudige verdachten jonger was dan 25 jaar voordat zij voor het eerst in aanraking kwamen met politie en/of justitie, wat verschilt van de meer gelijkmatige verdeling over leeftijdscategorieën van de eenmalige verdachten.

49 Om de anonimiteit te waarborgen zijn enkele categorieën samengevoegd.

Tabel 17: Delicten en detentie bij vrouwelijke en mannelijke terrorismeverdachten

Criminaliteit en detentie	Vrouwelijke verdachten (n=35)		Mannelijke verdachten (n=244)	
	%	#	%	#
<i>Verdacht van misdrijf of misdrijven (2005-2016)</i>				
Ja	62,9	22	75,4	184
Nee	37,1	13	24,6	60
<i>Aantal delicten tussen 2005 en 2016</i>				
Geen	37,1	13	24,6	60
1	37,1	13	16,8	41
2 of meer	25,8	9	58,9	143
<i>Leeftijd eerste misdrijf (2005-2016)</i>		(n=22)		(n=184)
Minderjarige (-17)	18,2	4	26,1	48
18-25	54,5	12	28,8	53
26 en ouder	27,3	6	45,1	83
<i>Verdacht van misdrijf of misdrijven (2005 tot één jaar voor uitgangsdeldict)</i>		(n=30)		(n=203)
Ja	33,3	10	66,0	134
Nee	66,7	20	34,0	69
<i>Verdacht van misdrijf of misdrijven (één jaar vooruitgangsdeldict)</i>		(n=30)		(n=203)
Ja	10,0	3	32,0	65
Nee	90,0	27	68,0	138
<i>Detentie (2005-2016)</i>				
Ja	40,0	14	61,5	150
Nee	60,0	21	38,5	94

Daarnaast toont tabel 18 dat, in het jaar voor het uitgangsdeldict, 38,5 procent van de meervoudige verdachten werd verdacht van een delict, relatief meer dan van de eenmalige verdachten (van hen werd in het voorafgaande jaar 28,6 procent verdacht van een ander misdrijf). Kortom, meervoudige terrorismeverdachten zijn ook relatief vaak verdachte van andere delicten geweest.

Een aanzienlijk deel van de meervoudige verdachten, 75,0 procent (n=12), heeft tussen 2005 en 2016 enige tijd in een penitentiaire inrichting doorgebracht.

Tabel 18: Delicten en detentie bij meervoudige verdachten en eenmalige verdachten

Criminaliteit en Detentie	Meervoudige verdachten (n=16)		Eenmalige verdachten (n=263)	
	%	#	%	#
<i>Aantal delicten tussen 2005 en 2016</i>				
0-1	25,0	4	46,8	123
2 of meer	75,0	12	53,2	140
<i>Leeftijd eerste misdrijf (2005-2016)</i>		(n=15)		(n=191)
Minderjarige (-17)	33,3	5	24,6	47
18-25	40,0	6	30,9	59
26 en ouder	26,7	4	44,5	85
<i>Verdacht van misdrijf of misdrijven (één jaar voor uitgangsdelict)</i>		(n=13)		(n=220)
Ja	38,5	5	28,6	63
Nee	61,5	8	71,4	157
<i>Detentie (2005-2016)</i>				
Ja	75,0	12	57,8	152
Nee	25,0	4	42,2	111

5.5.3 Voor en na de opkomst van ISIS

In tabel 19 is weergegeven in hoeverre verdachten voorafgaand aan de periode van ISIS en verdachten tijdens ISIS eerder betrokken zijn geweest bij criminaliteit. Uit de tabel valt af te leiden dat een aanzienlijk kleiner deel van de verdachten voor de opkomst van ISIS (59,5 procent, n=116) verdacht werd van andere misdrijven dan van verdachten gedurende ISIS (84,0 procent, n=163). Iets minder dan twee derde (62,5 procent) van de groep gedurende ISIS werd twee keer of vaker verdacht van een delict, in de andere groep was dit 43,1 procent. In lijn met de demografische gegevens die werden besproken in hoofdstuk 4, is de groep verdachten tijdens ISIS relatief jong; 64,9 procent van hen is jonger dan 26 jaar tegenover 40,5 procent van de verdachten voorafgaand aan de opkomst van ISIS.

Iets meer verdachten gedurende ISIS waren verdacht van een ander misdrijf in de hele periode tot aan hun uitgangsdelict dan verdachten voorafgaand aan ISIS (65,6 procent tegenover 52,9 procent). In het jaar voor de verdenking van het uitgangsdelict zijn de twee groepen nagenoeg gelijk; in beide gevallen is iets minder dan een derde (29,4 procent en 28,6 procent) verdacht van een misdrijf. Wel zit er verschil in het aantal delicten: de groep voorafgaand aan ISIS is iets vaker verdacht bevonden van twee of meer misdrijven (15,7 procent tegenover 12,2 procent voor de verdachten tijdens ISIS), de groep tijdens ISIS werd iets vaker van één delict verdacht (20,9 procent tegenover 12,9 procent bij de verdachten voor ISIS).

Tabel 19: Delicten en detentie bij verdachten voor en tijdens ISIS

Criminaliteit en Detentie	Verdachten voor ISIS (n=116)		Verdachten tijdens ISIS (n=163)	
	%	#	%	#
<i>Verdacht van misdrijf of misdrijven (2005-2016)</i>				
Ja	59,5	69	84,0	137
Nee	40,5	47	16,0	26
<i>Aantal delicten tussen 2005 en 2016</i>				
Geen	40,5	47	16,0	26
1	16,4	19	21,5	35
2 of meer	43,1	50	62,5	102
<i>Leeftijd eerste misdrijf (2005-2016)</i>				
Minderjarige (-17)	10,1	7	32,8	45
18-25	30,4	21	32,1	44
26-35	27,5	19	21,2	29
36-45	27,5	19	8,0	11
46 en ouder	4,3	3	5,8	8
<i>Verdacht van misdrijf of misdrijven (2005 tot één jaar voor uitgangsdeldict)</i>		(n=70)		
Ja	52,9	37	65,5	107
Nee	47,1	33	34,4	56
<i>Verdacht van misdrijf of misdrijven (één jaar voor uitgangsdeldict)</i>		(n=70)		
Ja	28,6	20	29,4	48
Nee	71,4	50	70,6	115
<i>Aantal delicten (één jaar voor het uitgangsdeldict)</i>		(n=70)		
Geen	71,4	50	70,6	115
1	12,9	9	20,9	34
2 of meer	15,7	11	12,2	14
<i>Detentie (2005-2016)</i>				
Ja	68,1	79	52,1	85
Nee	31,9	37	47,9	78
<i>Detentie (2005 tot één jaar voor uitgangsdeldict)</i>		(n=70)		
Ja	20,0	14	23,3	38
Nee	80,0	56	76,7	125
<i>Detentie (één jaar voor uitgangsdeldict)</i>		(n=70)		
Ja	7,1	5	11,0	18
Nee	92,9	65	89,0	145

Binnen de onderzochte jaren blijkt dat iets meer dan de helft (52,1 procent) van de verdachtengroep tijdens ISIS in detentie heeft gezeten tegenover 68,1 procent van de verdachtengroep voor ISIS. Tussen 2005 en een jaar voor het uitgangsdeldict heeft van de groep voor ISIS 20,0 procent enige tijd doorgebracht

in een penitentiaire instelling. Van de verdachten tijdens ISIS is dat 23,3 procent. Tot slot blijkt dat ook in het jaar voor het uitgangsdeldict de groep tijdens ISIS iets frequenter in detentie zat dan de groep voor ISIS (respectievelijk 11,0 procent tegenover 7,1 procent).

Al met al lijkt de verdachtengroep tijdens ISIS vaker verdacht te zijn geweest van andere delicten en iets vaker voorafgaand aan het uitgangsdeldict in detentie te hebben gezeten.⁵⁰

5.6 In perspectief

Ook wat betreft eerdere criminaliteit en detentie plaatsen we de bevindingen voor de terrorismeverdachten in perspectief door te vergelijken met verdachten van andere misdrijven en de algemene populatie. We hebben ons bij de meting van delicten beperkt tot één jaar voorafgaand aan het moment dat iemand in de steekproef werd opgenomen (voor de verdachten van terrorisme en van andere misdrijven is dat het jaar waarin ze daarvan verdacht zijn geworden). In tabel 20 is af te lezen dat terrorismeverdachten even vaak als andere verdachten (29,2 procent tegenover 29,4 procent) van een ander delict werden verdacht in het jaar voorafgaand aan het uitgangsdeldict. Binnen de algemene populatie werd 0,4 procent verdacht van een misdrijf in het jaar voorafgaand aan de meting. De laatste variabele in de tabel, detentie, laat nogmaals gelijkenis zien tussen de terrorismeverdachten en de andere delinquenten (respectievelijk 9,9 procent en 7,2 procent), en een groot verschil tussen deze groepen enerzijds en de algemene populatie anderzijds (0,0 procent).

Uit bovenstaande kunnen we opmaken dat criminaliteit veelvoorkomend is binnen de onderzochte populatie van terrorismeverdachten. Niet alleen bleek twee derde van de verdachten (61,8 procent, zie tabel 12) ooit verdacht te zijn geweest van een ander misdrijf; in het jaar voorafgaand aan hun terrorismeverdenking blijken zij ook nog eens even vaak in aanraking te zijn geweest met de

50 Van belang is om bij de uitkomsten de volgende kanttekening te plaatsen: over de groep tijdens ISIS is meer relevante informatie beschikbaar (van 2005 tot en met minimaal 2014) dan over de groep voor ISIS, waarbij het uitgangsdeldict eerder plaatsvond en daardoor de rest van de resultaten tot en met 2016 mogelijk zijn vertekend. Om die reden kijken we telkens ook uitdrukkelijk naar de periode voor het uitgangsdeldict, maar ook daarin zit deze vertekening. Een voorbeeld: voor iemand die in 2008 (voor ISIS-groep) werd verdacht van het uitgangsdeldict resteren slechts drie jaar (2005, 2006 en 2007) aan informatie over zijn of haar delict- en detentieggeschiedenis, terwijl voor iemand die in 2014 (tijdens ISIS-groep) werd verdacht van het uitgangsdeldict een periode van negen jaar (2005-2013) aan informatie beschikbaar is.

Tabel 20: Criminaliteit en detentie onder verdachten van terrorisme, andere verdachten en algemene populatie

Criminaliteit en detentie	Verdachten terrorisme (n=233)		Verdachten van andere misdrijven (n=279)		Algemene populatie (n=279)	
	%	#	%	#	%	#
<i>Verdacht van misdrijf in voorgaande jaar</i>						
Ja	29,2	68	29,4	82	0,4	1
Nee	70,8	165	70,6	197	99,6	278
<i>Detentie</i>						
Ja	9,9	23	7,2	20	0	0
Nee	90,1	210	92,8	259	100	279

politie als verdachten van overige misdrijven. En zij blijken ook grote gelijkenis te hebben met andere verdachten wat betreft het voorkomen van een detentie-verleden. Hoe belangrijk dit verband is voor de verklaring van terroristische misdrijven, en in hoeverre het verband is terug te voeren op de eerder besproken demografische en sociaaleconomische kenmerken, bespreken we in het volgende hoofdstuk.

Multivariate analyse: welke factoren en triggers verhogen de kans dat iemand terrorismeverdachte wordt?

In de vorige twee hoofdstukken is beschreven hoe de Nederlandse populatie van verdachten van terroristische misdrijven eruit ziet. Daarbij kwamen demografische en sociaaleconomische factoren én de criminele carrière aan bod. In dit hoofdstuk borduren we op deze resultaten voort door te kijken naar de situatie en veranderingen in de levensloop van de verdachten direct voor de verdenking van een misdrijf met terroristisch oogmerk. Meer specifiek bekijken we of er in het jaar voorafgaand aan de verdenking bepaalde dingen gebeuren in het leven van deze verdachten die als trigger kunnen worden aangemerkt.

In dit hoofdstuk brengen we met behulp van multivariate analyses (om precies te zijn, logistische regressie-analyses) de afzonderlijke effecten van een groot aantal factoren in kaart. In deze analyses nemen we alle variabelen tegelijk op. Op die manier kan worden nagegaan of er echt een afzonderlijk effect is van een bepaalde eigenschap, situatie of trigger, of dat het effect wegvalt als je rekening houdt met andere effecten. We controleren dus voor afzonderlijke effecten van de verschillende variabelen en voor de onderlinge samenhang tussen de ‘voorspellers’ van betrokkenheid bij terroristische misdrijven. Om deze complexe analyses mogelijk te maken, gebruikten we een omvangrijkere controle-groep dan in de vorige twee hoofdstukken werd gebruikt, namelijk een random samengestelde groep van 4962 respondenten uit de algemene bevolking die wat betreft geslacht en leeftijd vergelijkbaar waren met de populatie terrorismeverdachten.

6.1 Voorbereidende analyse: samenhang en multicollineariteit

Voorafgaand aan de daadwerkelijke multivariate analyses hebben we eerst enkele explorerende analyses uitgevoerd. Om te beginnen is gekeken of de variabelen in onze dataset, die in hoofdstuk 4 en 5 al voorbij zijn gekomen, onderling samenhangen. Indien twee of meer verklarende variabelen te sterk correleren, worden regressie-analyses namelijk onnodig gecompliceerd of zelfs onmogelijk (Bijleveld e.a., 2015). Dit wordt ook wel multicollineariteit genoemd en moet

worden voorkomen. Om na te gaan of en zo ja, welke van de door ons meege-
nomen variabelen te sterk met elkaar samenhangen, is onder meer een Variance
Inflation Factor-test (VIF) uitgevoerd.

Bij de berekening van de VIF-waarden voor de variabelen blijkt dat het
merendeel een waarde tussen 1 en 3 aanneemt. Deze waarden tonen aan dat
er geen problematische correlatie bestaat tussen de 'voorspellers'.⁵¹

Na de multicollineariteit-tests is gekeken naar de sterkte van de samenhang
tussen verdacht zijn van misdrijven met een terroristisch oogmerk en de over-
gebleven factoren. Daartoe zijn verschillende correlatiecoëfficiënten berekend
die geschikt zijn voor de typen kenmerken (met categorieën) die wij onder-
zochten.

Tabel 21: Mate van samenhang van belangrijkste demografische, sociaaleconomische en criminaliteitsvariabelen (een
jaar voor verdenking) en verdenking van terrorisme

Kenmerken	Phi/Cramer's V
<i>Generatie</i>	
Autochtoon	-0,208***
Eerstegeneratiemigrant	0,110***
Tweedegeneratiemigrant	0,155***
<i>Plaats in huishouden</i>	
Thuiswonend	-0,032*
Alleenstaand	0,040**
Partner	-0,032*
Partner en kind	0,000
Overig	0,054***
Lid institutioneel huishouden	0,070***
Opleiding (laag, midden, hoog)	0,081***
Werk	-0,058***
Geen inkomen	0,115***
Uitkering	0,128***
Verdacht van misdrijf of misdrijven	0,273***
Detentie	0,191***

*Notitie: ontbrekende data zorgen ervoor dat het aantal personen dat wordt meegenomen in de analyse per variabele
verschilt.*

#p<.10. *p<.05. **p<.01. ***p<.001.

Tabel 21 geeft een overzicht van de correlaties tussen verschillende kenmer-
ken/factoren en het verdacht zijn van een terroristisch misdrijf. Zoals de tabel
laat zien, zijn de meeste correlaties significant. De correlaties (die kunnen lopen

51 In hoofdstuk 4 werd al vermeld dat het niet in het bezit zijn van een startkwalificatie gelijkstaat aan enkel lager onderwijs afronden. Hieruit volgt logischerwijs dat de variabelen 'opleiding' en 'startkwalificatie' sterk met elkaar samenhangen. Daarom is de keuze gemaakt de variabele 'startkwalificatie' niet op te nemen in de logistische regressie-analyses die hierna volgen.

tussen 0 en 1) hebben voor een deel waarden tussen ongeveer 0,1 (kleine samenhang) en 0,3 (medium samenhang). Met betrekking tot werk, opleiding en de plaats in het huishouden worden slechts kleine verbanden met het verdacht zijn van een terroristisch misdrijf geconstateerd. Afkomst, geen inkomen, uitkering, delicten en detentie laten alle een klein tot medium positief verband zien met een terrorismeverdenking. Deze bevindingen zijn in lijn met de theoretische verwachtingen en de kenmerken van terrorismeverdachten die zijn gepresenteerd in de vorige hoofdstukken. In principe zijn de meeste variabelen dus interessant om mee te nemen in een multivariate analyse om na te gaan of zij ook onafhankelijk van elkaar gerelateerd zijn aan de kans om terrorismeverdachte te worden.

6.2 Logistische regressie-analyse

Op basis van de theorie zoals beschreven in hoofdstuk 2 en de geconstateerde samenhangen van de belangrijkste demografische, sociaaleconomische en aan criminaliteit gelinkte factoren, kan nu worden gekeken in hoeverre deze factoren de kans om terrorismeverdachte te worden verhogen. Dit doen we aan de hand van een logistische regressie-analyse, waarin de eerder besproken demografische factoren, sociaaleconomische factoren en kenmerken van de criminele carrière zijn meegenomen.⁵² De resultaten van dit model worden hieronder besproken.

De analyse resulteert in schattingen van effectgrootte in het onderliggende wiskundige model (B), de standaardafwijking daarvan (SE) en de statistische significantie (asterisken) die aangeeft hoe groot de kans is dat het verband berust op toeval (dus in feite 0 zou kunnen zijn). Als die kans kleiner is dan 5 procent noemen we het gevonden verband statistisch significant; meer asterisken betekenen een nog kleinere kans dat het gevonden effect toeval is (en dus kunnen er nog 'hardere' uitspraken worden gedaan). We geven ook de geschatte 'odds ratio' weer, alsmede het 95 procentinterval daarvan. De odds ratio is een indicatie van de kans dat iemand met een bepaald kenmerk verdachte wordt ten opzichte van de kans dat iemand zonder dat kenmerk verdachte

52 Voorafgaand aan dit volledige model is een aantal logistische regressie-analyses uitgevoerd waarin de afzonderlijke variabelen per domein stapsgewijs zijn toegevoegd. De sterkte van de resultaten per factor bleek dermate vergelijkbaar in de verschillende modellen, dat is besloten om enkel het volledige model weer te geven en te bespreken. Desgevraagd kunnen de afzonderlijke modellen ter inzage worden verstrekt.

wordt. Het 95 procentinterval geeft aan tussen welke waarden de odds ratio waarschijnlijk ligt (in 95 procent van de gevallen) als rekening wordt gehouden met statistische toevalsfluctuaties.

Tabel 22 geeft de resultaten van de logistische regressie-analyse weer. Voor wat betreft demografische factoren laten de resultaten zien dat personen met een migratieachtergrond een aanmerkelijk grotere kans hebben om verdachte te worden van een terroristisch misdrijf dan anderen, en dit geldt voor zowel de eerste als de tweede generatie. Kijken we naar de plaats in het huishouden, dan blijkt dat samenwonen met een partner, samenwonen met een partner en kind of de verandering van een alleenstaande situatie naar een niet-alleenstaande situatie geen effect heeft. Personen die lid zijn van een institutioneel huishouden (bijvoorbeeld een verzorgingstehuis of penitentiaire inrichting) hebben echter wel een grotere kans om in het jaar daarop verdachte van een terroristisch feit te zijn.

Met betrekking tot sociaaleconomische factoren blijkt, zoals op basis van de literatuur al werd verwacht, dat personen die enkel lager onderwijs hebben genoten een grotere kans hebben om verdachte van terroristische misdrijven te zijn dan personen die hoger onderwijs hebben gevolgd; voor lager onderwijs is de odds ratio bijna 3. Ditzelfde geldt voor personen die een uitkering hebben; zij hebben een odds ratio van naar schatting 2,1. Voor personen zonder werk is het resultaat niet significant, voor het geheel ontbreken van een inkomen (bijvoorbeeld ook geen inkomsten via uitkeringen) is het effect bijna significant met een geschatte odds ratio van 1,7. Wanneer we kijken naar veranderingen (potentiële triggers) in sociaaleconomische factoren, valt met name op dat personen die werkloos zijn geworden een duidelijk grotere kans hebben om als terrorisme-verdachte te worden aangemerkt dan personen bij wie geen verandering plaatsvond. Interessant is dat voor de tegenovergestelde situatie geen effect wordt gevonden (niet positief maar ook niet negatief); personen die werk hebben gekregen, lopen vervolgens geen hogere of lagere kans om in het jaar erna terrorismeverdachte te zijn dan personen waar geen verandering optrad.

Wanneer ten slotte wordt gekeken naar de criminele en detentiegeschiedenis, blijkt dat personen die in het voorafgaande jaar verdacht werden van het plegen van een delict een sterk verhoogde kans hebben om een jaar later terrorismeverdachte te worden (de geschatte kansverhouding is 8,6). Opmerkelijk genoeg blijkt ook dat personen die zijn gestopt met het plegen van traditionele delicten in het voorgaande jaar, een grotere kans hebben (kansverhouding van 4,3) om terrorismeverdachte te zijn dan personen bij wie geen verandering plaatsvond met betrekking tot traditionele vormen van criminaliteit. Dit is een

Multivariate analyse: welke factoren en triggers verhogen de kans dat iemand terrorismeverdachte wordt?

Tabel 22: Logistische regressie-analyse – terrorismeverdachten (n=178) afgezet tegen een gematchte steekproef uit de algemene populatie (n=4962)

Model I			
Variabele	B (SE)	Adj. odds ratio	95% CI OR
Constante	-4.015 (.128)***	.02	
<i>Generatie</i>			
Eerstegeneratiemigrant	2.141 (.221)***	8.51	[5.52, 13.11]
Tweedegeneratiemigrant	1.838 (.217)***	6.29	[4.11, 9.61]
<i>Plaats in huishouden</i>			
Partner	-.104 (.302)	.90	[.50, 1.63]
Partner en kind	.248 (.240)	1.28	[.80, 2.05]
Institutioneel huishouden	1.006 (.465)*	2.74	[1.10, 6.81]
Van alleen naar niet alleenstaand (trigger)	.341 (.382)	1.41	[.67, 2.97]
<i>Onderwijs</i>			
Laag	1.050 (.456)*	2.86	[1.17, 6.99]
Middel	.791 (.458)#	2.21	[.90, 5.41]
Geen info	1.214 (.457)**	3.37	[1.38, 8.24]
<i>Werksituatie</i>			
Werkloos (trigger)	.803 (.300)**	2.23	[1.24, 4.02]
Werk gekregen (trigger)	-.532 (.436)	.59	[.25, 1.38]
Geen werk	.116 (.208)	1.12	[.75, 1.69]
Geen inkomen	.549 (.305)#	1.73	[.95, 3.15]
Uitkering	.730 (.224)**	2.08	[1.34, 3.22]
<i>Verdachte/misdrijven</i>			
Verdacht van ander misdrijf of misdrijven ⁵³	2.153 (.364)***	8.61	[4.22, 17.57]
Van geen delict(en) naar delict(en) (trigger)	.044 (.411)	1.05	[.47, 2.34]
Van delict(en) naar geen delict(en) (trigger)	1.455 (.315)***	4.29	[2.31, 7.95]
<i>Detentie</i>			
Detentie	.227 (.570)	1.26	[.41, 3.84]
Van geen detentie naar detentie (trigger)	.211 (.717)	1.24	[.30, 5.03]
Van detentie naar geen detentie (trigger)	.159 (.662)	1.17	[.32, 4.29]
Model fit	R ² =.302 (Nagelkerke) Hosmer en Lemeshow test: .068		

#p < .10. *p < .05. **p < .01. ***p < .001.

53 Eenzelfde regressie-analyse is uitgevoerd met delicten uitgesplitst naar verschillende categorieën: geweldsdelicten, vermogensdelicten, zowel gewelds- als vermogensdelicten en andere delicten (afgezet tegen geen delicten). Hieruit kwam naar voren dat de effecten van de categorieën geweldsdelicten (B 1.416 (SE.490)**; 4.12 [1.58, 10.78]) en andere delicten (B 2.068 (SE.449)***; 7.91 [3.28, 19.06]) significant bleken te zijn. Vermogensdelicten (B.404 (SE.613), 1.50 [.45, 4.98]) en zowel gewelds- als vermogensdelicten (B-.007 (SE.956).99 [.15, 6.46]) hadden geen statistisch significante effecten in deze analyse.

interessante bevinding; op basis van de beschrijvende resultaten in hoofdstuk 5 was wellicht te verwachten dat de trigger van geen naar wel een verdenking een risicoverhogend effect zou hebben, maar dat lijkt nu juist niet het geval. We komen hier nog op terug in het slothoofdstuk.

Verder blijkt uit de tabel dat de variabelen die te maken hebben met het detentieverleden geen significant effect hebben op de kans om verdachte te worden van een terroristisch misdrijf.⁵⁴

We merken op dat veel van de eerdere verschillen tussen verdachten van terrorisme en de algemene populatie ook naar voren komen in de hier beschreven regressie-analyse waarbij we ook migrantenstatus (eerste- en tweedegeneratiemigrant) hebben meegenomen. Eerder (zie § 3.3) gaven wij aan dat we de (vergelijkings)groepen niet hebben gematcht op etniciteit, omdat we etniciteit ook mee wilden nemen in de analyses. De resultaten van de regressie-analyse betekenen dat de door ons gevonden verbanden echt onafhankelijk zijn van het hebben van de eerste- en tweedegeneratiemigrantstatus.

Onder aan het model is de 'Nagelkerke R²', oftewel de pseudo R², opgenomen, alsmede de uitkomst van de 'Hosmer en Lemeshow-test'. De R²-maat geeft een indicatie van de hoeveelheid variantie van de afhankelijke variabele die door het model wordt verklaard (Bijleveld e.a., 2015). In dit model vinden we een R²=.302, wat aangeeft dat bijna een derde van de variantie in het wel of niet verdacht zijn van terrorisme door de onderzochte variabelen kan worden verklaard. Dat is een redelijk goede score voor logistische regressiemodellen in de sociale wetenschappen. Tegelijkertijd betekent het ook dat een groot deel van de variantie niet kan worden verklaard door de factoren (en metingen daarvan) in dit onderzoek. De Hosmer en Lemeshow-test is een maat voor de 'performance' van de logistische regressie-analyse. Deze toets geeft aan of de 'residuen' uit de voorspelling statistisch significant van 0 afwijken. Hier wil men juist geen significante waarde uit de test: hoe kleiner de errortermen des te succesvoller de voorspelling (Bijleveld e.a., 2015). Tabel 22 laat zien dat de uitkomst van de Hosmer en Lemeshow-test niet significant is, en dat houdt in dat het

54 Strikt genomen kunnen we echter ook niet zeggen dat er geen effect is. Het 95 procentinterval van de geschatte odds ratio's loopt van minder dan 1 (kansverlagend) tot bijna 4 (sterk kansverhogend), dus het is ook nog mogelijk dat er wel een belangrijk effect is. De omvang van de steekproef en het voorkomen van detentie is echter te gering om met zekerheid uitspraken te kunnen doen over het effect van detentie.

55 Waarbij uiteraard aangetekend moet worden dat de kans op zichzelf heel klein is. Personen met de 'voorspellers' uit het model hebben weliswaar een relatief grotere kans, maar zullen nog steeds in een kleine minderheid van de gevallen daadwerkelijk verdachte van een terroristisch misdrijf worden.

model bruikbaar is als ‘voorspeller’ van welke personen een relatief grotere kans hebben om verdachte te worden van een terroristisch misdrijf.⁵⁶

Als extra check is een aanvullende logistische regressie-analyse (opgenomen in bijlage 3, model II) uitgevoerd voor een subgroep van de verdachten met een eerste of tweede generatie migratieachtergrond uit landen in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. Van deze subgroep is de verwachting dat ze overwegend zal bestaan uit verdachten met een salafistisch-jihadistisch motief. Door deze extra analyse kunnen we nagaan in hoeverre de gepresenteerde resultaten uit de regressie-analyse ook gelden voor deze subgroep. De uitkomsten suggereren dat het ontbreken van inkomen een sterker risicoverhogend effect heeft en dat lager⁵⁶ en middelbaar opgeleid zijn een (bijna) significant effect hebben op de kans om als verdachte van een terroristisch misdrijf te worden aangemerkt. De effecten van gezinssamenstelling, het hebben van een uitkering en eerdere betrokkenheid bij criminaliteit zijn vergelijkbaar.⁵⁷

Samenvattend kan op basis van het hier gepresenteerde model en het aanvullende model in bijlage 3 worden geconcludeerd dat met name afkomst (eerste- en tweedegeneratiemigranten), een lager opleidingsniveau, werkloosheid en eerder gepleegde delicten als risicofactoren kunnen worden beschouwd voor het betrokken raken bij terroristische misdrijven. In het nu volgende slot-hoofdstuk bediscussiëren wij deze bevindingen.

56 De variabele lager onderwijs is net niet significant (0.06).

57 Het geschatte effect van werkloos worden is qua grootte gelijk, maar in de aanvullende analyse op de subgroep verdachten statistisch net niet significant. Daarnaast tonen, anders dan voor de hele populatie terrorismeverdachten, de trigger van detentie naar geen detentie en het hebben van een partner en kinderen een remmend effect.

7

Conclusie en discussie

In dit rapport is de populatie verdachten van een terroristisch misdrijf in Nederland, sinds de invoering van de Wet terroristische misdrijven in 2004, in kaart gebracht. Meer specifiek is gekeken naar demografische en sociaaleconomische kenmerken van de verdachten, hun betrokkenheid bij andere/eerdere vormen van criminaliteit, en is geanalyseerd in hoeverre elk van deze factoren afzonderlijk kan worden beschouwd als risicofactor of triggerfactor. Het doel was om een beter en gefundeerder begrip te krijgen van deze relatief nieuwe groep verdachten. Tot nu toe was het beeld hiervan nog onvolledig en fragmentarisch, en met het onderhavige onderzoek is voor het eerst de hele populatie verdachten van terroristische misdrijven onderzocht. We hopen dat dit kan bijdragen aan een completer en genuanceerder beeld van deze groep en kan helpen bij het ontwikkelen van een verstandige aanpak.

In het onderzoek (de methode is uitgebreid beschreven in hoofdstuk 3) is een koppeling gemaakt tussen een geanonimiseerde lijst van terrorismeverdachten vanuit het Landelijk Parket van het Openbaar Ministerie (OM) en bevolkingsgegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), onder meer informatie over leeftijd, geboorteland, opleidingsniveau, huishoudenssamenstelling, werk en criminele voorgeschiedenis. Na deze koppeling is een databestand gecreëerd waarbij de variabelen op jaarniveau konden worden bekeken, en er dus ook kon worden ingezoomd op de factoren een jaar voorafgaand aan de centrale verdenking van een terroristisch feit. Op basis van deze dataset is de verdachtenpopulatie eerst beschreven, waarna met behulp van diverse analyses in kaart is gebracht in hoeverre bepaalde factoren de kans verhogen om verdachte van een terroristisch misdrijf te worden. Hierbij is steeds een vergelijking gemaakt met twee controlegroepen, namelijk verdachten van andere criminaliteit, en de algemene populatie. Als laatste wordt ingezoomd op verschillen tussen subgroepen van verdachten, namelijk mannelijke tegenover vrouwelijke verdachten van terrorisme, personen die eenmalig verdachte waren van terrorisme tegenover personen die dat meermaals waren, en verdachten van voor de opkomst van ISIS tegenover verdachten sinds de opkomst van ISIS.

Met behulp van bovengenoemde dataset en aanpak hebben wij de drie volgende deelvragen onderzocht:

- 1 Wat zijn de persoonlijke kenmerken en sociaaleconomische achtergronden van verdachten van terroristische misdrijven (personen die hiervoor door het Openbaar Ministerie zijn geregistreerd)? Zijn er verschillen te zien tussen subgroepen van terrorismeverdachten, zoals mannen en vrouwen, eenmalige en meervoudige verdachten, en verdachten voor en na het ontstaan van ISIS?
- 2 In hoeverre en in welke mate zijn verdachten van terroristische misdrijven betrokken of betrokken geweest bij criminaliteit en om wat voor delicten ging het?
- 3 In hoeverre zijn bepaalde persoonlijke gebeurtenissen of veranderingen in andere politiecontacten veelvoorkomend in de aanloop naar (c.q. het jaar voorafgaand aan) betrokkenheid bij misdrijven met een terroristisch oogmerk?

Onze bevindingen bevestigen veel resultaten uit eerder (internationaal) onderzoek en leveren daarnaast een aantal nieuwe inzichten op. Hieronder bespreken en duiden we eerst de belangrijkste resultaten. Daarna wordt ingegaan op de beperkingen van het onderzoek en volgen aanbevelingen voor toekomstig onderzoek.

7.1 Kenmerken van verdachten van terroristische misdrijven

In hoofdstuk 4 gaven we een beschrijving van de demografische en sociaaleconomische kenmerken van de onderzoekspopulatie. Het blijkt dat de verdachtengroep wordt gevormd door voornamelijk mannen, met een gemiddelde leeftijd van dertig jaar (waarbij zo'n twee derde van de verdachten tussen de 18 en de 35 jaar oud is). Deze bevinding sluit aan bij diverse andere (internationale) studies, zoals de eerder besproken studie naar Europese jihadisten. Daarnaast blijkt dat in de Nederlandse context een oververtegenwoordiging van eerste- en tweedegeneratiemigranten in de verdachtenpopulatie bestaat, en ook dit sluit aan bij bevindingen uit Europees onderzoek. Het is echter nog wel zo dat een vijfde van de verdachten een Nederlandse achtergrond heeft en dat meer dan de helft van de verdachten geboren is in Nederland. Een aanmerkelijk deel van de verdachten is dus opgegroeid in Nederland en een klein deel van de verdachten is van Nederlandse afkomst. Bij die laatste groep zal het voor een

deel gaan om misdrijven met een rechts-extremistisch motief, maar ook delicten met een salafistisch-jihadistische motivatie kunnen voorkomen in deze groep.

Ongeveer een derde van de verdachten woonde nog in het ouderlijk huis een jaar voor de verdenking. Bijna een kwart woonde met een partner, al dan niet met kinderen, en een vijfde van de verdachten was alleenstaand. Wat betreft sociaaleconomische kenmerken blijkt dat slechts 4 procent van de verdachten een vorm van hoger onderwijs heeft afgerond. Ongeveer twee derde van de groep voltooide enkel lager onderwijs. De helft van de verdachten had een baan in het jaar voor de verdenking, de rest had een uitkering of geen inkomen. Kortom, over het geheel genomen gaat het om een groep verdachten met een relatief slechte sociaaleconomische positie. Uit een vergelijking met de algemene Nederlandse populatie komt dit ook duidelijk naar voren: verdachten van een terroristisch misdrijf zijn relatief vaak laagopgeleid, zonder 'startkwalificatie' voor de arbeidsmarkt en zonder werk of inkomen. De groep lijkt wat dit betreft sterk op verdachten van misdrijven in het algemeen: ook zij hebben gemiddeld gesproken een relatief slechte sociaaleconomische positie. Dit betekent dat de risicofactoren voor terroristische misdrijven deels niet specifiek zijn, maar overlappen met die voor traditionele vormen van criminaliteit. Het gaat deels om daders met een vergelijkbare achtergrond.

In hoofdstuk 5 is gekeken naar de criminele carrière tot aan het jaar voor de verdenking van een terroristisch misdrijf. Uit de data komt naar voren dat ongeveer twee derde van de verdachten al eens eerder verdachte van een delict was, waarbij een aanzienlijk deel meermaals verdachte was. Op basis van deze resultaten concluderen wij dat terrorismeverdachten relatief vaak (vaker dan de algemene populatie) 'bekenden van de politie' zijn. Eerder werd al aangetoond dat Europese jihadisten relatief vaak een strafblad hebben, en de huidige resultaten ondersteunen deze bevinding.

Interessant is dat het op basis van de huidige dataset ook mogelijk was om te bekijken of de verdachten van een terroristisch misdrijf in het jaar voor de verdenking ook al verdachte waren van een misdrijf en zo ja, om wat voor type misdrijf het ging. Uit deze analyse blijkt dat een derde van de verdachten een jaar voor het uitgangsdelict ook al verdacht was van een delict. Het vaakst ging het om bedreiging, gevolgd door misdrijven tegen de openbare orde, mishandeling en winkeldiefstal. Kortom, het gaat vooral om relatief 'veelvoorkomende' delicten en niet om delicten die in verband worden gebracht met ernstige of georganiseerde misdaad.

In de literatuur worden meerdere potentiële verklaringen genoemd voor de mogelijke connectie tussen terrorisme en 'reguliere' misdaad, ook wel de 'cri-

me-terror nexus' geheten (we bespraken dit uitgebreid in hoofdstuk 2). Criminaliteit zou bijvoorbeeld kunnen worden gepleegd om de middelen voor terroristische misdrijven te verwerven, of gewone criminaliteit en terroristische feiten zouden kunnen worden gezien als het resultaat van gemeenschappelijke onderliggende factoren, zoals behoefte aan spanning en avontuur. Tot slot zou criminaliteit een beginstadium van het radicaliseringsproces kunnen zijn, waarbij radicalisering begint waar de 'gewone' criminele carrière eindigt, en betrokkenheid bij terrorisme alternatieve zingeving zou kunnen bieden, of een manier voor individuen om in het reine te komen met zichzelf. Hoewel de huidige resultaten geen harde toets zijn van deze mogelijke verklaringen, kan op basis van het soort delicten dat eerder werd gepleegd worden geconcludeerd dat deze vermoedelijk niet dienden ter voorbereiding of financiering van het terroristische misdrijf waarvan de individuen later werden verdacht. Over het algemeen gaat het om relatief veelvoorkomende misdrijven en niet om delicten die gerelateerd zijn aan drugshandel en/of georganiseerde misdaad, of anderszins bijdragen aan het verkrijgen van geld voor terrorisme.

7.2 Risicofactoren en triggerfactoren

In hoofdstuk 6 is een logistische regressie-analyse uitgevoerd om te bezien of en zo ja, welke van de eerder beschreven variabelen daadwerkelijk gerelateerd zijn aan het verdacht worden van een terroristisch misdrijf, ook als je rekening houdt met andere factoren. Zowel statische (persoonskenmerken) als dynamische risicofactoren werden meegenomen in deze analyse, waarbij met betrekking tot de dynamische risicofactoren steeds naar de situatie in het jaar voorafgaand aan de verdenking is gekeken en tevens veranderingen in die variabelen werden onderzocht.

Uit de analyse blijkt allereerst dat personen met een migratieachtergrond een daadwerkelijk grotere kans hebben om verdachte te worden, en dit geldt voor zowel de eerste- als de tweedegeneratiemigranten. Dit heeft zeer waarschijnlijk te maken met het gegeven dat het grootste deel van de terroristische misdrijven waarvoor verdachten op dit moment worden vervolgd een salafistisch-jihadistisch motief heeft.

Uit de resultaten met betrekking tot sociaaleconomische status komt een aantal interessante nieuwe bevindingen naar voren. Personen die lager opgeleid zijn en personen die een uitkering hebben, lopen een hoger risico om verdachte te worden van een terroristisch feit. Hoewel in eerder onderzoek al voorzich-

tig werd geconcludeerd dat relatief veel terrorismeverdachten een lage sociaal-economische status hebben, was doorgaans te weinig informatie beschikbaar om echt harde uitspraken te kunnen doen. Op basis van het voor dit rapport gecreëerde databestand kan nu worden geconcludeerd dat deze factoren in de Nederlandse context inderdaad de kans vergroten om verdachte van een terroristisch misdrijf te worden.

Behalve naar sociaaleconomische status op zich, is ook gekeken naar het verliezen van een baan in het jaar voorafgaand aan een verdenking van een terroristisch misdrijf, waarbij werd verondersteld dat een dergelijk verlies als triggerfactor op microniveau kan gelden (zoals eerder genoemd beschrijven Feddes en anderen (2016) zogenaamde triggerfactoren op drie niveaus als ‘... gebeurtenissen die aanwijsbaar (verdere) radicalisering in gang zetten – en dus functioneren als katalysator – of dit proces juist omkeren – en als zodanig een keerpunt vormen’). Inderdaad blijkt dat werkloos worden de kans vergroot dat iemand het jaar erna terrorismeverdachte wordt, en dus kan het verliezen van een baan worden opgevat als een triggerfactor.

Met betrekking tot mogelijke triggerfactoren is tevens gekeken naar de plaats in het huishouden, waarbij vooraf met name een verschuiving in de huishoudenssituatie (en daarmee een verandering in gezinssamenstelling) als potentiële triggerfactor werd beschouwd (Feddes en collega’s noemen bijvoorbeeld een scheiding of andere problemen binnen het gezin als triggerfactor op microniveau). We hebben in onze analyse echter geen effect gevonden voor de verschuiving in de huishoudenssituatie die vergelijkbaar is met een scheiding, namelijk de verschuiving van ‘met een partner’ naar ‘alleenstaand’. Ook was er geen effect van de ‘omgekeerde’ situatie, namelijk die waarin iemand van een alleenstaande naar een niet-alleenstaande situatie ging.

Wat betreft gezinssamenstelling in het algemeen blijkt dat het hebben van een partner (en kinderen) geen effect had. Wel bleek lid zijn van een institutioneel huishouden, zoals een verzorgingshuis, kindertehuis of penitentiaire inrichting, een significant effect te hebben. In toekomstig onderzoek zou het interessant zijn te bezien om welke institutionele huishoudens het precies gaat (dat was op basis van de huidige data niet mogelijk) en via welk mechanisme deze factor van invloed zou kunnen zijn.

Ook de eerder beschreven variabelen rond de criminele voorgeschiedenis zijn meegenomen in de analyse. Uit de resultaten blijkt dat personen die eerder al verdacht werden van het plegen van een of meer delicten anders dan misdrijven met een terroristisch oogmerk, een grotere kans hebben om terrorismeverdachte te worden. Dat gold ook voor personen die in het verleden wel andere

misdrijven pleegden, maar in het jaar voorafgaand aan de terrorismeverdenking niet meer verdacht waren van een misdrijf. Een verklaring hiervoor is dat het stoppen met criminaliteit juist een stap is geweest in het radicaliseringstraject van terrorismeverdachten. In de periode voorafgaand aan hun terrorismeverdenking waren zij dan al bezig om hun leven te veranderen of zij waren mogelijk al onopgemerkt bezig met terroristische activiteiten. Deze mogelijke verklaring sluit aan bij wat door Basra en Neumann (2016) een ‘redemption narrative’ wordt genoemd. Zij vonden in hun onderzoek dat individuen die ‘gewone’ criminaliteit hadden gepleegd op een bepaald punt met hun criminele verleden wilden breken en hun ‘zonden’ wilden goedmaken. Het jihadisme bood dan uitkomst, door de individuen voor te houden dat er een manier was om het verleden goed te maken, terwijl aansluiting bij een jihadistische groep ook voorzag in dezelfde hang naar een eigen identiteit, spanning en avontuur; factoren die eerder vaak ook onderliggend waren aan het plegen van gewone criminaliteit.

Opvallend is dat er geen onafhankelijk effect werd gevonden voor het detentieverleden; personen die eerder in detentie zaten, lopen geen grotere of kleinere kans om verdachte van een terroristisch misdrijf te worden. Dit kan erop wijzen dat de eerder gevonden samenhang tussen detentie en terrorismeverdenking vooral te wijten is aan de criminele carrière die ten grondslag ligt aan het detentieverleden. Het is echter ook niet uit te sluiten dat het ontbreken van een effect in de analyse een toevalstreffer was vanwege de geringe omvang van de steekproef. Bovendien was het in de door ons verkregen gegevens onduidelijk hoe lang iemand vastzat, voor welk delict en op welke afdeling. Binnen de variabele ‘detentiegeschiedenis’ kunnen bijvoorbeeld enerzijds personen zijn opgenomen die een week op een reguliere afdeling hebben vastgezet voor een geweldsdelict, maar ook personen die een half jaar vastzaten op een speciale terroristenafdeling. Deze beperkingen maken dat we op basis van de huidige dataset voorlopig concluderen dat we geen aanwijzingen hebben dat het ervaren van een gevangenisstraf op zichzelf als trigger van (verdere) radicalisering kan worden beschouwd, maar dat gedetailleerder onderzoek nodig is om hierover hardere uitspraken te kunnen doen.

7.3 Subgroepen

Naast de in dit rapport uitgevoerde analyses op basis van alle verdachten, zijn ook vergelijkingen gemaakt tussen verschillende subgroepen, en die hebben tot

opvallende aanvullende inzichten geleid. Ten eerste is een vergelijking gemaakt tussen de groep verdachten van voor de opkomst van ISIS in 2013 en de groep verdachten sinds ISIS. Uit deze vergelijking blijkt dat er sinds de opkomst van ISIS relatief meer personen als terrorismeverdachte zijn aangemerkt, dat deze verdachten gemiddeld jonger zijn dan die voor ISIS, dat ze vaker tot de tweede-generatiemigranten behoren (in tegenstelling tot de verdachten voor ISIS, die vaker tot de eerstegeneratiemigranten behoren) en dat ze vaker werkloos zijn. Interessant is ten slotte dat verdachten sinds de opkomst van ISIS veel vaker al een strafblad hebben dan verdachten voor ISIS (84,0 procent tegenover 59,5 procent).

Op basis van het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat de verdachtengroep sinds ISIS kwalitatief anders is dan de verdachten van terrorisme in eerdere perioden. Recent onderzoek liet al zien dat jihadistische netwerken in Nederland uit drie verschillende perioden (opererend tussen 2001 en 2013) sterk van elkaar verschilden met betrekking tot organisatiestructuur en rolverdeling (De Bie, 2016). Een belangrijke bevinding die uit dit onderzoek naar voren kwam, is dat netwerken uit de perioden 2005-2006 en 2008-2013 hoofdzakelijk uit *homegrown* radicalen bestonden (in tegenstelling tot het eerste netwerk van 2001-2003, dat een sterke internationale basis had). Daarnaast kenden de latere twee netwerken een vlakke organisatiestructuur zonder duidelijke aansturing. Zoals gezegd, heeft het onderzoek van De Bie betrekking op de periode tot en met 2013, en derhalve valt de door ons bekeken verdachtengroep sinds ISIS daarbuiten. Het lijkt er echter op dat ook de door ons onderzochte verdachtengroep, na het ontstaan van ISIS, te karakteriseren is als een wat lossere groep *homegrown* radicalen met lage sociaaleconomische status en een delictshistorie van veelvoorkomende delicten. Mogelijk duidt dit op wat Basra en Neumann (2016) aankaarten: dat criminelen en terroristen in dezelfde vijver vissen voor nieuwe leden, doorgaans leden die op zoek zijn naar 'redemption' of een legitimering van criminaliteit. Deze samensmelting van criminele en terroristische milieus kan er bijvoorbeeld toe leiden dat een groep als ISIS (voormalig) delinquenten rekruteert.

Ten tweede is gekeken naar verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke verdachten van terrorisme. Vrouwelijke verdachten zijn gemiddeld jonger dan mannen (27 tegenover 30), en het merendeel van hen behoort tot de tweede generatie met een migratieachtergrond. Vrouwen hadden vaker dan de mannen een partner en/of kinderen. Ten slotte werden vrouwelijke verdachten minder vaak dan mannelijke verdachten in het verleden al eens verdacht van een ander misdrijf (33,3 procent tegenover 66,0 procent). Hoewel vrouwen hier, net als

bij 'gewone' vormen van criminaliteit, slechts een klein deel van de verdachtenpopulatie uitmaken, is het wel degelijk interessant om deze groep vrouwen in een vervolgonderzoek nader te onderzoeken (temeer daar we in dit rapport ook hebben geconstateerd dat er procentueel gezien tijdens ISIS meer vrouwelijke verdachten waren dan in de periode voor ISIS, wat het idee versterkt dat vrouwen een iets grotere rol spelen dan voorheen). Het gegeven dat relatief meer vrouwelijke dan mannelijke verdachten een partner hadden, zou kunnen betekenen dat vrouwen vaker betrokken raken bij terroristische misdrijven via hun mannelijke partners, maar daarover geeft het onderzochte materiaal geen uitsluitel. Uit de literatuur is verder bekend dat vrouwen, anders dan lang werd aangenomen, regelmatig belangrijke rollen vervullen binnen extremistische netwerken. Met het oog op preventie en interventie is het dan ook van belang om meer zicht te krijgen op de verschillende rollen en onderliggende motivaties van vrouwelijke verdachten van terroristische misdrijven.

Ten derde is gekeken in hoeverre personen die eenmaal verdacht werden van een terroristisch feit en personen die meerdere malen van een dergelijk feit werden verdacht (meervoudige verdachten) van elkaar verschillen. Uit de resultaten blijkt dat zestien personen als meervoudig verdachte kunnen worden aangemerkt, een kleine minderheid van de verdachten. Meervoudige verdachten waren relatief vaak al eerder verdachte van andersoortige misdrijven.

7.4 Beperkingen van het onderzoek

De bovengenoemde resultaten dragen bij aan meer inzicht in de populatie verdachten van een terroristisch misdrijf in Nederland. Bij het beschouwen ervan dient echter wel een aantal beperkingen in het achterhoofd te worden gehouden. Allereerst is de onderzoekspopulatie samengesteld op basis van *verdenkingen* van een terroristisch misdrijf. Hoewel het gaat om serieuze verdenkingen die zijn doorgestuurd naar het OM, kan niet worden uitgesloten dat een deel van de verdachten onschuldig was en/of uiteindelijk is vrijgesproken, en dus onterecht in de dataset is beland.

Deze beperking geldt tevens bij het in kaart brengen van de criminele carrière van terrorismeverdachten. Op basis van zowel de beschrijvende statistiek als de multivariate analyses concludeerden wij dat een aanzienlijk deel van de terrorismeverdachten eerder in aanraking kwam met politie en justitie. Ook hier hebben we ons echter gebaseerd op eerdere verdenkingen, waardoor mogelijk een kleine overschatting van daadwerkelijk gepleegde delicten is ont-

staan. Tegelijk speelde met betrekking tot de criminele carrière het probleem dat van zowel een aantal politieregio's als over een tweetal jaargangen geen gegevens beschikbaar waren. Dit zou dan tot een onderschatting van het aantal verdenkingen hebben kunnen leiden. Een beperking was ook dat de delict- en detentiegegevens in de microdata van het CBS enkel liepen van 2005 tot en met 2016. Daardoor hebben we iets meer informatie over de criminele voorgeschiedenis van verdachten tijdens ISIS dan van verdachten daarvoor. Meer in het algemeen wordt het aantal verdenkingen door een veelheid aan factoren bepaald, waaronder inzet van politie, prioritering, informatievoorziening, enzovoort. Daarin is in de onderzochte periode wel het een en ander veranderd, en dat kan het aantal verdenkingen alsmede de hoeveelheid informatie die hierover beschikbaar is, hebben beïnvloed.⁵⁸

Een tweede beperking wordt gevormd door het kwantitatieve karakter van de studie; hoewel de CBS-data in combinatie met de data van het OM veel informatie verschaffen en uitgebreide analyses mogelijk maken, blijven veel gerelateerde zaken 'onder de radar'. Zo kon bijvoorbeeld wel worden gekeken naar de invloed van relaties in de vorm van samenwonen en/of getrouwd zijn, maar niet naar het hebben van niet-geregistreerde relaties (die volgens kwalitatieve studies juist regelmatig voorkomen en van invloed kunnen zijn). Daarnaast biedt deze informatie geen zicht op de precieze mechanismen die aan de gevonden effecten ten grondslag liggen. Zo blijkt uit de analyses onder meer dat personen met een migratieachtergrond, met een lagere opleiding, personen die een baan hebben verloren en personen die eerder delicten pleegden, een grotere kans hebben om verdacht te worden van een terroristisch misdrijf. Hoewel deze bevindingen op zichzelf al interessant zijn, is meer zicht op het hoe en waarom van deze effecten wenselijk. Om dit te kunnen bewerkstelligen, is kwalitatief onderzoek noodzakelijk.

Ten derde was het op basis van de gebruikte data niet mogelijk om binnen de onderzoekspopulatie te onderscheiden naar bepaalde 'subtypen' verdachten met betrekking tot de religieuze of politieke achtergrond van hun activiteiten en met betrekking tot de rollen die zij vervulden binnen hun netwerken (te denken valt aan personen die ronselen, een ondersteunende rol vervullen of juist als aanjager kunnen worden gekenmerkt). Onduidelijk is

58 Zo schrijven de toenmalige minister van Veiligheid en Justitie, Ivo Opstelten, en de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Lodewijk Asscher, in de kamerbrief 'Integrale aanpak jihadisme' uit de zomer van 2014 dat 'de politie en het OM fors worden geïntensifieerd, door middel van onder andere de inzet van extra middelen en meer capaciteit'. Kamerstukken 2013/2014, 29754, nr. 253 (Kamerbrief). Zie ook: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/08/30/integrale-aanpak-jihadisme>.

daarom in hoeverre de gevonden effecten voor alle typen verdachten in dezelfde mate gelden.

Een laatste beperking die dient te worden vermeld is het feit dat wij niet de beschikking hadden over een aantal variabelen die volgens eerder (internationaal) onderzoek wel van invloed zouden kunnen zijn op het radicaliseringsproces en gepleegde terroristische feiten. Te denken valt aan inzicht in de psyche van verdachten, de dood van een naaste, stigma, uitsluiting en discriminatie, de bredere sociale context (en of verdachten al dan niet in een sociaal isolement verkeren) en aan andere factoren op meso- en macroniveau.

7.5 Tot slot

Op basis van bovenstaande beperkingen adviseren wij in de eerste plaats dat voortgezet en nog gedetailleerder onderzoek wordt verricht naar deze populatie verdachten. In dergelijk onderzoek zouden ook daadwerkelijke veroordelingen kunnen worden meegenomen, en zou kunnen worden nagegaan in hoeverre eerdere verdachten en veroordeelden daarna weer integreren in de samenleving, of juist een relatief zwakke positie blijven innemen en opnieuw betrokken raken bij criminaliteit of terroristische misdrijven. Daarnaast is het van belang dat onderzoekers trachten meer kwalitatief onderzoek te verrichten onder deze populatie, om zo meer kennis te vergaren over specifieke processen voorafgaand aan (en dus ook volgend op) terrorismeverdenkingen en -veroordelingen. Op die manier kan nog meer duiding worden gegeven aan eerdere statistische analyses. Met het oog op preventie en interventie is het cruciaal om meer zicht te krijgen op deze aanloop, zodat tijdig kan worden ingegrepen waar nodig.

We hopen met dit onderzoek te hebben bijgedragen aan meer inzicht en expertise met betrekking tot de groep verdachten die relatief nieuw is voor Nederland en voor de politieorganisatie in ons land. De verschillende kenmerken, risicofactoren en triggerfactoren die we hebben gevonden, kunnen behulpzaam zijn bij het formuleren van risicomodellen en het nemen van tactische beslissingen. Hierbij dient een aantal zaken in het achterhoofd te worden gehouden. Allereerst is het aantal verdachten van een terroristisch misdrijf in Nederland laag (zie hoofdstuk 4 voor een vergelijking met andere landen). Dit onderzoek biedt weliswaar zicht op factoren die de kans om terrorismeverdachte te worden verhogen, maar ook in het geval van een 'verhoogd risico' blijft de kans klein. De overgrote meerderheid van personen met een bepaalde

risicofactor raakt niet betrokken bij terroristische misdrijven – dat blijft een zeldzame gebeurtenis. Daarnaast bestaat binnen de verdachtenpopulatie veel variatie in achtergrond, kenmerken en voorgeschiedenis, en is er geen specifieke combinatie van factoren aan te wijzen die voor de hele groep geldt. Op basis van het huidige onderzoek kan dus niet worden voorspeld wie waarschijnlijk verdachte zal worden van een terroristisch misdrijf. Nog meer reden om verder, en ook kwalitatief, onderzoek te verrichten naar wat sommige mensen met bepaalde risicofactoren en triggers drijft in de richting van terrorisme, en, minstens zo relevant, wat andere mensen onder vergelijkbare omstandigheden daarvan weerhoudt.

Literatuur

- Abu-Ras, W.M. & Z.E. Suarez (2009). 'Muslim men and women's perception of discrimination, hate crimes, and PTSD symptoms post 9/11.' In: *Traumatology*, 15(3), 48-63. doi:10.1177/1534765609342281.
- Bakker, E. (2006). *Jihadi terrorists in Europe: their characteristics and the circumstances in which they joined the jihad: an exploratory study*. Den Haag: Netherlands Institute of International Relations Clingendael. Zie ook: https://www.clingendael.org/sites/default/files/20061200_cscp_csp_bakker.pdf.
- Basra, R. & P.R. Neumann (2016). 'Criminal Pasts, Terrorist Futures: European Jihadists and the New Crime-Terror Nexus.' In: *Perspectives on Terrorism*, 10(6), 25-40.
- Bie, J.L. de, C.J. de Poot & J.P. van der Leun (2014). 'Jihadi networks and the involvement of vulnerable immigrants: reconsidering the ideological and pragmatic value.' In: *Global Crime*, 15(3-4), 275-298. doi:10.1080/17440572.2014.930349.
- Bie, J.L. de (2016). *How jihadist networks operate: a grounded understanding of changing organizational structures, activities, and involvement mechanisms of jihadist networks in the Netherlands*. Leiden: Universiteit van Leiden (dissertatie).
- Bijleveld, C.C.J.H., S.G.A. van de Weijer, S. Ruiter & V.R. van der Geest (2015). *Analysetechnieken voor Niet-Experimentele Gegevens*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Buijs, F.J., F. Demant & A. Hamdy (2006). *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland (Homegrown warriors: Radical and democratic Muslims in the Netherlands)*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Burt, C.H., R.L. Simons & F.X. Gibbons (2012). 'Racial discrimination, ethnic-racial socialization, and crime: A micro-sociological model of risk and resilience.' In: *American Sociological Review*, 77, 648-677. doi:10.1177/0003122412448648.

- Callimanchi, R. (2016). 'How ISIS Built the Machinery of Terror Under Europe's Gaze.' *The New York Times*, 29 maart 2016. Geraadpleegd via: <https://www.nytimes.com/2016/03/29/world/europe/isis-attacks-paris-brussels.html>.
- Chermak, S. & J.A. Gruenewald (2015). 'Laying a Foundation for the Criminological Examination of Right-Wing, Left-Wing, and Al Qaeda-Inspired Extremism in the United States.' In: *Terrorism and Political Violence*, 27(1), 133-159. doi:10.1080/09546553.2014.975646.
- Corner, E. & P. Gill (2014). 'A false dichotomy? Mental illness and lone-actor terrorism.' In: *Law and Human Behavior*, 39, 23-34. doi: 10.1037/lhb0000102.
- Cottee, S. & K. Hayward (2011). 'Terrorist (E)motives: The Existential Attractions of Terrorism.' In: *Studies in Conflict & Terrorism*, 34(12), 963-986. doi:10.1080/1057610X.2011.621116.
- Crenshaw, M. (1981). 'The Causes of Terrorism.' In: *Comparative Politics*, 30(4), 379-399. doi:10.2307/421717.
- Dechesne, M. & J. van der Meer (2010). *Criminaliteit in relatie tot gewelddadig radicalisme en terrorisme. Een overzicht van theoretische verbanden en een casusanalyse van salafistisch jihadisme in Nederland*. Den Haag: Centrum voor Terrorismen en Contraterrorisme, Universiteit Leiden.
- Decker, S.H. & D.C. Pyrooz (2007) "'I'm down for a Jihad': How 100 years of gang research can inform the study of terrorism, radicalisation and extremism.' In: *Perspectives on Terrorism*, 9, 104-112.
- Dishman, C. (2005). 'The leaderless nexus: When crime and terror converge.' In: *Studies in Conflict & Terrorism*, 28(3), 237-252. doi:10.1080/10576100590928124.
- Doosje, B., A. Loseman & K. Bos (2013). 'Determinants of Radicalization of Islamic Youth in the Netherlands: Personal Uncertainty, Perceived Injustice, and Perceived Group Threat.' In: *Journal of Social Issues*, 69, 586-604. doi:10.1111/josl.12030.
- Doosje, B. e.a. (2016). 'Terrorism, radicalization and de-radicalization.' In: *Current Opinion in Psychology*, 11, 79-84.
- European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation (2008). *Radicalisation Processes Leading to Acts of Terrorism*. Geraadpleegd via: <https://www.clingendael.org/publication/radicalisation-processes-leading-acts-terrorism> (11 oktober 2017).

- Feddes, A.R., L. Mann & B. Doosje (2012). 'From extreme emotions to extreme actions: Explaining non-normative collective action and reconciliation.' In: *Behavioural and Brain Sciences*, 35, 253-268. doi:10.1017/S0140525X12001197.
- Feddes, A.R., L. Mann & B. Doosje (2013). 'Duale identiteit in een multiculturele samenleving: een longitudinale kwalitatieve effectmeting van de weerbaarheidstraining Diamant.' In: *Tijdschrift voor Veiligheid*, 12, 27-44. doi:10.5553/TvV/187279482013012004003.
- Feddes, A.R., L. Nickolson & B. Doosje (2015). *Triggerfactoren in het radicaliseringsproces: een literatuurstudie*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Feddes, A.R., L. Nickolson & B. Doosje (2016). 'Triggerfactoren in het radicaliseringsproces.' In: *Justitiële verkenningen*, 42 (2), 22-41.
- Gill, P., J. Horgan & P. Deckert (2014). 'Bombing Alone: Tracing the Motivations and Antecedent Behaviors of Lone-Actor Terrorists.' In: *Journal of Forensic Sciences*, 59(2), 425-435. doi:10.1111/1556-4029.12312.
- Graaf, B.A. de (2012). *Gevaarlijke vrouwen. Tien militante vrouwen in het vizier*. Amsterdam: Boom.
- Graaff, B. de, C. de Poot & E. Kleemans (2009). 'Radicalisering en radicale groepen in vogelvlucht.' In: *Tijdschrift voor Criminologie*, 51 (4), 331-344.
- Groen, J. & A. Kranenberg (2006). *Strijders van Allah. Radicale moslima's en het Hofstad-netwerk*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Horgan, J.G. (2005). *The Psychology of Terrorism*. Londen/New York: Routledge.
- Horgan, J.G. (2017). 'Psychology of terrorism: Introduction to the special issue.' In: *American Psychologist*, 72 (3), 199-204. doi:10.1037/amp0000148.
- King, M. & D.M. Taylor (2011). 'The Radicalization of Homegrown Jihadists: A Review of Theoretical Models and Social Psychological Evidence.' In: *Terrorism and Political Violence*, 23 (4), 602-622. doi:10.1080/09546553.2011.587064.
- Kleinmann, S.M. (2012). 'Radicalization of homegrown Sunni militants in the United States: Comparing converts and non-converts.' In: *Studies in Conflict and Terrorism*, 35, 278-297. doi:10.1080/1057610X.2012.656299.
- Koomen, W. & J. van der Pligt (2011). *Polarisatie, radicalisering en terrorisme*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Kruglanski, A.W. e.a. (2009). 'Fully Committed: Suicide Bombers' Motivation and the Quest for Personal Significance.' In: *Political Psychology*, 30 (3), 331-357. doi:10.1111/j.1467-9221.2009.00698.x.

- Lankford, A. (2012). 'A comparative analysis of suicide terrorists and rampage, workplace, and school shooters in the United States from 1990-2010. In: *Homicide Studies* (12-10-2012). doi:10.1177/ 1088767912462033.
- Ljubic, V., J.W. van Prooijen & F. Weerman (2017). 'Beyond the crime terror nexus: socio-economic status, violent crimes and terrorism.' In: *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 3(3), 158-178. doi:10.1108/ JCRPP-02-2017-0010.
- Makarenko, T. (2004). 'The crime-terror continuum: tracing the interplay between transnational organised crime and terrorism.' In: *Global crime*, 6(1), 129-145.
- Makarenko, T. & M. Mesquita (2014). 'Categorising the crime-terror nexus in the European Union.' In: *Global Crime*, 15(3-4), 259-274.
- McCauley, C. & S. Moskalenko (2008). 'Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism.' In: *Terrorism and Political Violence*, 20(3), 415-433. doi:10.1080/09546550802073367.
- McCauley, C. & S. Moskalenko (2013). 'Toward a Profile of Lone Wolf Terrorists: What Moves an Individual From Radical Opinion to Radical Action.' In: *Terrorism and Political Violence*, 26(1), 69-85. doi:10.1080/09546553.2014.849916.
- Moghaddam, F.M. (2005). 'The Staircase to Terrorism: A Psychological Exploration.' In: *American Psychologist*, 60(2), 161-169. doi:10.1037/0003-066X.60.2.161.
- Nesser, P., A. Stenersen & E. Oftedal (2016). 'Jihadi Terrorism in Europe: The IS-Effect.' In: *Perspectives on Terrorism* 10(6).
- Pisoiu, D. (2013). 'Coming to Believe "Truths" About Islamist Radicalization in Europe.' In: *Terrorism and Political Violence*, 25(2), 246-263. doi:10.1080/09546553.2012.659361.
- Poot, C.J. de e.a. (2009). *Jihadistisch terrorisme in Nederland: Een beschrijving op basis van afgesloten opsporingsonderzoeken*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers/WODC.
- Poot, C.J. de e.a. (2011). *Jihadi terrorism in the Netherlands*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Sageman, M. (2004). *Understanding Terror Networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- Sageman, M. (2008). 'A Strategy for Fighting International Islamist Terrorists.' In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 618, 223-231. doi:10.1177/0002716208317051.
- Sampson, R.J. & J.H. Laub (1992). 'Crime and deviance in the life-course.' In: *Annual Review of Sociology*, 18, 63-84.
- San, M. van (2015). 'Striving in the Way of God. Justifying Jihad by Young Belgian and Dutch Muslims. In: *Studies in Conflict & Terrorism*, 38(5), 328-342. doi:10.1080/1057610X.2015.1013776.
- Schuurman B.W., E. Bakker & Q.A.M. Eijkman (2016). 'Structural influences on involvement in European homegrown jihadism: A case study.' In: *Terrorism and Political Violence*, 1-19. doi:10.1080/09546553.2016.1158165.
- Schuurman, B.W. (2017). *Becoming a European homegrown jihadist: a multilevel analysis of involvement in the Dutch Hofstadgroup, 2002-2005*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Sirin, S.R. & M. Fine (2007). 'Hyphenated selves: Muslim American youth negotiating their identities across the fault lines of global conflict.' In: *Applied Developmental Science*, 11(3), 151-163. doi:10.1080/10888690701454658.
- Slootman, M., J. Tillie, A. Majdy & F. Buijs (2009). *Salafi-jihadi's in Amsterdam* (FORUM: Reeks Religie en Samenleving), Amsterdam: Uitgeverij Aksant.
- Stern, J. (2003). *Terror in the name of God: Why religious militants kill*. New York: Harper-Collins.
- Weenink, A.W. (2015). 'Behavioral problems and disorders among radicals in police files.' In: *Perspectives on terrorism*, 9(2), 17-33.
- Weggemans, D., E. Bakker & P. Grol (2014). 'Who Are They and Why Do They Go? The Radicalization and Preparatory Processes of Dutch Jihadist Foreign Fighters.' In: *Perspectives On Terrorism*, 8(4), 100-110.
- Weggemans, D. & B.A. de Graaf (2015). *Na de vrijlating. Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische ex-gedetineerden*. Apeldoorn/Leiden/Utrecht: Politie & Wetenschap/Universiteit Leiden/Universiteit Utrecht.
- Zoutewelle-Terovan, M., V. van der Geest, A. Liefbroer & C. Bijleveld (2014). 'Criminality and family formation: Effects of marriage and parenthood on criminal behavior for men and women.' In: *Crime & Delinquency*, 60, 1209-1234. doi:10.1177/0011128712441745.

Bijlagen

1 Overzicht wetsartikelen⁵⁹

Artikel 83 (Wetboek van Strafrecht - Terroristisch misdrijf)

Onder terroristisch misdrijf wordt verstaan:

- 1°. elk van de misdrijven omschreven in de artikelen 92 tot en met 96, 108, tweede lid, 115, tweede lid, 117, tweede lid, 121, 122, 157, onderdeel 3°, 161 quater, onderdeel 2°, 164, tweede lid, 166, onderdeel 3°, 168, onderdeel 2°, 170, onderdeel 3°, 174, tweede lid, en 289, alsmede in artikel 80, tweede lid, Kernenergiewet, indien het misdrijf is begaan met een terroristisch oogmerk;
- 2°. elk van de misdrijven waarop ingevolge de artikelen 114a, 114b, 120a, 120b, 130a, 176a, 176b, 282c, 289a, 304a, 304b, 354a, tweede lid, 415a en 415b, alsmede artikel 80, derde lid, van de Kernenergiewet gevangenisstraf is gesteld;
- 3°. elk van de misdrijven omschreven in de artikelen 140a, 282b, 285, derde lid, en 288a, alsmede in artikel 55, vijfde lid, van de Wet wapens en munitie, artikel 6, vierde lid, van de Wet op de economische delicten, artikel 33b van de Wet explosieven voor civiel gebruik en artikel 79 van de Kernenergiewet.

Artikel 83a

Onder terroristisch oogmerk wordt verstaan het oogmerk om de bevolking of een deel der bevolking van een land ernstige vrees aan te jagen, dan wel een overheid of internationale organisatie wederrechtelijk te dwingen iets te doen, niet te doen of te dulden, dan wel de fundamentele politieke, constitutionele, economische of sociale structuren van een land of een internationale organisatie ernstig te ontwrichten of te vernietigen.

⁵⁹ Alle wetsartikelen kunnen in detail worden nagelezen op: <http://wetten.overheid.nl/zoeken>.

Artikel 83b

Onder misdrijf ter voorbereiding of vergemakkelijking van een terroristisch misdrijf wordt verstaan elk van de misdrijven omschreven in de artikelen 131, tweede lid, 132, derde lid, 205, derde lid, 225, derde lid, 285, vierde lid, 311, eerste lid, onderdeel 6°, 312, tweede lid, onderdeel 5°, 317, derde lid, jo. 312, tweede lid, onder 5°, 318, tweede lid, 322a, 326, tweede lid, en 354a, eerste lid.

2 Onderwijs: niveau indeling via de Standaard Onderwijsindeling (SOI) 2016

1 Laag

1.1 Basisonderwijs

1.1.1 Basisonderwijs

1.1.1.1 Basisonderwijs gr1-2

1.1.1.2 Basisonderwijs gr3-8

1.2 Vmbo, havo-, vwo-onderbouw, mbo1

1.2.1 Vmbo-b/k, mbo1

1.2.1.1 Praktijkonderwijs

1.2.1.2 Vmbo-b/k

1.2.1.3 Mbo1

1.2.2 Vmbo-g/t, havo-, vwo-onderbouw

1.2.2.1 Vmbo-g/t

1.2.2.2 Havo-, vwo-onderbouw

2 Middelbaar

2.1 Havo, vwo, mbo

2.1.1 Mbo2 en mbo3

2.1.1.1 Mbo2

2.1.1.2 Mbo3

2.1.2 Mbo4

2.1.2.1 Mbo4

2.1.3 Havo, vwo

2.1.3.1 Havo-bovenbouw

2.1.3.2 Vwo-bovenbouw

3 Hoog

31 Hbo-, wo-bachelor

311 Hbo-, wo-bachelor

3111 Hbo-associate degree

3112 Hbo-bachelor

3113 Wo-bachelor

32 Hbo-, wo-master, doctor

321 Hbo-, wo-master, doctor

3211 Hbo-master

3212 Wo-master

3213 Doctor

3 Logistische regressie-analyse

Tabel 23: Logistische regressie-analyse – steekproef terrorismeverdachten (n=80 i.p.v. n=178), subgroep vermoedelijke jihadisten (onderscheiden op basis van etniciteit), afgezet tegen de algemene populatie (n=4962)⁶⁰

Model II			
Variabele	B (SE)	Adj. odds ratio	95% CI OR
Constante	-4.663 (.185)***	.01	
<i>Plaats in huishouden</i>			
Partner	-.773 (.505)	.46	[.17, 1.24]
Partner en kind	-.453 (.400)	.64	[.29, 1.39]
Institutioneel huishouden	1.266 (.557)*	3.55	[1.19, 10.57]
Van alleen naar niet alleenstaand (trigger)	.361 (.592)	1.43	[.45, 4.58]
<i>Onderwijs</i>			
Laag	1.941 (1.033)#	6.97	[.92, 52.78]
Middel	2.029 (1.028)*	7.61	[1.01, 57.09]
Geen info	2.276 (1.044)*	9.74	[1.26, 75.41]
<i>Werksituatie</i>			
Werkloos (trigger)	.730 (.421)#	2.08	[.91, 4.74]
Werk gekregen (trigger)	-.364 (.563)	.70	[.23, 2.10]
Geen werk	.047 (.300)	1.05	[.58, 1.89]
Geen inkomen	1.265 (.396)**	3.54	[1.63, 7.70]
Uitkering	.673 (.334)*	1.96	[1.02, 3.77]
<i>Delicten</i>			
Delicten	2.097 (.512)***	8.14	2.98, 22.23]
Van geen delict(en) naar delict(en) (trigger)	.252 (.555)	1.29	[.43, 3.82]
Van delict(en) naar geen delict(en) (trigger)	1.358 (.434)**	3.89	[1.66, 9.10]
<i>Detentie</i>			
Detentie	.526 (.756)	1.69	[.39, 7.45]
Van geen detentie naar detentie (trigger)	1.013 (.855)	2.75	[.52, 14.71]
Van detentie naar geen detentie (trigger)	-.851 (1.228)	.43	[.04, 4.74]
Model fit	R ² =.195 (Nagelkerke) Hosmer en Lemeshow test: .584		

#p < .10. *p < .05. **p < .01. ***p < .001.

⁶⁰ Op basis van etniciteit is binnen de verdachtenpopulatie een steekproef samengesteld waarvan we verwachten dat ze voornamelijk bestaat uit jihadisten. Daarbij is vastgehouden aan een selectie op basis van landen uit het Midden-Oosten: Iran, Noord-Jemen, Saoedi-Arabië, Ethiopië, Marokko, Irak, Frans Somaliland, Libië, Somalië, Afghanistan, Algerije, Syrië, Egypte, Pakistan, Libanon en Koeweit. Turkije is niet meegenomen in deze selectie, aangezien terrorismeverdachten met deze achtergrond ook PKK-aanhangers kunnen zijn.

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

Voorzitter	prof. dr. H.G. van de Bunt Hoogleraar Criminologie Erasmus Universiteit Rotterdam
Leden	mr. drs. C. Bangma Politieacademie, Hoofd School voor Hogere Politiekunde mr. W.M. de Jongste Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Ministerie van Veiligheid en Justitie dr. P.P.H.M. Klerks Openbaar Ministerie, Parket Generaal prof. dr. P. van Reenen Van Reenen-Russel Consultancy b.v. Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM) Universiteit Utrecht drs. M. van Tankeren Operational auditor, onderzoeker Eenheid Den Haag
Secretariaat	Programmabureau Politie & Wetenschap Politieacademie Arnhemseweg 348 7334 AC Apeldoorn Postbus 834 7301 BB Apeldoorn www.politeenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap

1. **Kerntaken van de politie. Een inventarisatie van heersende opvattingen**
C.D. van der Vijver, A.J. Meershoek & D.F. Slobbe, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2001
2. **Bevoegdheden overd(r)acht. Een onderzoek naar delegatie en mandaat van beheersbevoegdheden in de politiepraktijk**
H.B. Winter & N. Struiksma, Pro Facto B.V., Universiteit Groningen, 2002
3. **Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl**
J. Terpstra, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2002
4. **Woninginbrekers en zware jongens. Daders vanuit het voormalig Joegoslavië aan het woord**
M. van San, E. Snel & R. Boers, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002
5. **Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit**
F.M.H.M. Driessen, B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar, Bureau Driessen, Utrecht, 2002
6. **Op deugdelijke grondslag. Een explorerende studie naar private forensische accountancy**
J. van Wijk, W. Huisman, T. Feuth & H.G. van de Bunt, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2002
7. **Voorbij de dogmatiek. Publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg**
A.B. Hoogenboom & E.R. Muller, COT, Den Haag, 2003
8. **Hennepteelt in Nederland. Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding**
F. Bovenkerk, W.I.M. Hogewind, D. Korf & N. Milani, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2003
9. **Politiekennis in ontwikkeling. Een onderzoek naar het verzamelen en veredelen van informatie voor het Politie Kennis Net**
I. Bakker & C.D. van der Vijver, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2003
- 10a. **Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsincidenten in vier Nederlandse regiokorpsen**
C.J.E. In 't Velt, W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck & M. de Vries, NPA-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum, LSOP, Apeldoorn, 2003
- 10b. **Geweldige informatie? Onderzoek naar de informatiehuishouding van geweldsmeldingen bij de politie**
R. van Overbeeke, O. Nauta, A. Beerepoot, S. Flight & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam, 2003

11. **Blauwe Bazen. Het leiderschap van korpschefs**
R.A. Boin, P. 't Hart & E.J. van der Torre, Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2003
12. **Over de grens. Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden**
I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2003
13. **Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Meninge en ervaringen van politiemensen**
J. Naeyé, L.W.J.C. Huberts, C. van Zweden, V. Busato & B. Berger, Centrum voor Politiewetenschappen, VU Amsterdam, 2004
14. **Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing**
W. Ph. Stol, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel, Nederlandse Politieacademie, Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2004
15. **De kern van de taak. Kerncompetenties van de politie als criterium voor de afbakening van kerntaken in de praktijk**
A. Mein, A. Schutte & A. van Sluis, ES&E, Den Haag, 2004
16. **Professionele dienstverlening en georganiseerde criminaliteit. Hedendaagse integriteitsdilemma's van advocaten en notarissen**
F. Lankhorst & J.M. Nelen, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Sectie Criminologie, Amsterdam, 2004
17. **Paradoxaal Politiebestel. Burgemeesters, Openbaar Ministerie en Politiechefs over de sturing van de politie**
L.W.J.C. Huberts, S. Verberk, K. Lasthuizen & J.H.J. van den Heuvel, Vrije Universiteit Amsterdam/B&A Groep, 's-Gravenhage, 2004
18. **Illegale vuurwapens in Nederland: smokkel en handel**
A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, IVA, Tilburg, 2004
19. **Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg**
J. Terpstra & R. Kouwenhoven, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2004
20. **Uit balans: politie en bestel in de knel. State-of-the-art: bundeling van kennis en inzicht**
H.G. van de Bunt, A.B. Hoogenboom, L.W.J.C. Huberts, E.R. Muller, J. Terpstra, C.D. van der Vijver & C. Wiebrens, 2004
Redactie: G.C.K. Vlek, C. Bangma, C. Loef & E.R. Muller
21. **Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek**
H. Beunders & E.R. Muller, Erasmus Universiteit Rotterdam/COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Leiden, 2005 (2e druk 2009)

22. **Integriteit van de politie. State-of-the-art: wat we weten op basis van Nederlands onderzoek**
L.W.J.C. Huberts & J. Naeyé, Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen/Vrije Universiteit, Amsterdam, 2005
23. **De sociale organisatie van mensensmokkel**
R. Staring, G. Engbersen, H. Moerland, N. de Lange, D. Verburg, E. Vermeulen & A. Weltevrede; m.m.v. E. Heyl, N. Hoek, L. Jacobs, M. Kanis & W. van Vliet, Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie – Sociologie – Risbo, 2005
24. **In elkaars verlengde? Publieke en private speurders in Nederland en België**
U. Rosenthal, L. Schaap J.C. van Riessen, P. Ponsaers & A.H.S. Verhage, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Universiteit Gent, 2005
25. **De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de lidstaten van de Europese Unie. De politieke discussie, het juridische kader, de landelijke organisatie en de feitelijke werking**
C.J.C.F. Fijnaut, A.C. Spapens & D. van Daele, Universiteit van Tilburg, Vakgroep Strafrechtwetenschappen, 2005
26. **Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie**
J. Naeyé, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam, 2005
27. **Preventief fouilleren. Een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten**
E.J. van der Torre & H.B. Ferwerda, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
28. **Zedenmisdriften in Nederland. Aangiften- en verdachtenanalyses op basis van HKS-gegevens**
A.Ph. van Wijk, S.R.F. Mali, R.A.R. Bullens, L. Prins & P.P.H.M. Klerks, Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn, Vrije Universiteit Amsterdam. KLPD, 2005
29. **Groepszedenmisdriften onder minderjarigen. Een analyse van een Rotterdamse casus**
I. van Leiden & J. Jakobs, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
30. **Omgaan met conflictsituaties: op zoek naar goede werkwijzen bij de politie**
O. Adang, N. Kop, H.B. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom, Onderzoeksgroep Politieacademie, Apeldoorn/Advies en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
31. **De strategische analyse van harddrugsscenes. Hoofddlijnen voor politie en beleid**
E.J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2006
- 32a. **Cijfers en stakeholders. Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiek-bestuurlijke relaties van de politie**
A. van Sluis, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen & A. Ringeling, Centre for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006
- 32b. **Operationele betrokkenheid. Prestatiesturing en bedrijfsvoering Nederlandse politie**
A.B. Hoogenboom, Nivra-Nyenrode, Breukelen, 2006

- 32c. **Op prestaties gericht. Over de gevolgen van prestatiesturing en prestatieconvenanten voor sturing en uitvoering van het politiewerk**
M.P.C.M. Jochoms, F. van der Laan, W. Landman, P.S. Nijmeijer & A. Sey, Politieacademie, Apeldoorn/Twynstra Gudde, Amersfoort/Universiteit van Amsterdam, 2006
33. **Het nieuwe bedrijfsmatig denken bij de politie. Analyse van een culturele formatie in ontwikkeling**
J. Terpstra & W. Trommel, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente 2006
34. **De legitimiteit van de politie onder druk? Beschouwingen over grondslagen en ontwikkelingen van legitimiteit en legitimiteitstoekenning**
Bundel onder redactie van C.D. van der Vijver & G.C.K. Vlek, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente/Politie & Wetenschap, 2006
35. **Naar beginselen van behoorlijke politiezorg**
M.J. Dubelaar, E.R. Muller & C.P.M. Cleiren, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden, 2006
- 36a. **Asielmigratie en criminaliteit**
J. de Boom, G. Engbersen & A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006
- 36b. **Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers**
M. Althoff & W.J.M. de Haan, m.m.v. S. Miedema, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 2006
- 36c. **'Ik probeer alleen maar mijn leven te leven'. Uitgeprocedeerde asielzoekers en criminaliteit**
A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam; Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek/Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2006
37. **Positie en expertise van de allochtone politiemedewerker**
J. Broekhuizen, J. Raven & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, Utrecht, 2007
38. **Lokale politiechefs. Het middenkader van de basispolitie**
E. J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2007
39. **Niet verschenen**
40. **Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie**
N. Kop, Martin Euwema, m.m.v. H.B. Ferwerda, E. Giebels, W. Olde Nordkamp & P. de Paauw, Politieacademie, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, 2007
41. **Opsporing onder druk**
C. Liedenbaum & M. Kruijsen, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008

42. **Symbolen van orde en wanorde. Broken windows policing en de bestrijding van overlast en buurtverval**
B. van Stokkom, Centrum voor Ethiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008
43. **Verkeershandhaving: prestaties leveren, problemen aanpakken**
G. Meershoek & M. Krommendijk, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
44. **De frontlinie van opsporing en handhaving. Stelselmatige bedreigingen door burgers als contrastrategie**
M.J.G. Jacobs, M.Y. Bruinsma & J.W.M.J. van Poppel, IVA Tilburg, 2008
- 45a. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg**
R. Bleijendaal, J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45b. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid**
G. Drenth, J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45c. **Agressie en geweld tegen politiemensen. Beledigen, bedreigen, tegenwerken en vechten**
J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45d. **Belediging en bedreiging van politiemensen**
J. Naeyé, m.m.v. M. Bakker & C. Grijsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- 45e. **Uitgangspunten voor politieoptreden in agressie- en geweldssituaties**
J. Naeyé, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
46. **Wijkagenten en hun dagelijks werk. Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk**
J. Terpstra, 2008
47. **Bijzonder zijn ze allemaal! Vergelijkend onderzoek naar reguliere en bijzondere opsporing**
W. Faber, A.A.A. van Nunen & C. la Roi, Faber Organisatievernieuwing, Oss, 2009
48. **Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, dadenkenmerken en aanpak**
Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2009
49. **Het betwiste politiebestel. Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiebestel in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales**
A. Cachet, A. van Sluis, Th. Jochoms, A. Sey & A. Ringeling, Erasmus Universiteit Rotterdam/Politieacademie, Apeldoorn/Korps landelijke politiediensten, Driebergen, 2009
50. **Leven met bedreiging. Achtergronden bij aangiften van bedreiging van burgers**
B. Bieleman, W.J.M. de Haan, J.A. Nijboer & N. Tromp, Intraval & Rijksuniversiteit Groningen, 2010

- 51a. Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2009
- 51b. Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2010
- 52. Lokale politiek over politie**
T.B.W.M. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & M.J. van Duin, met medewerking van R. Eilert, LokaleZaken, Rotterdam, 2010
- 53a. Trainen onder stress. Effecten op de schietvaardigheid van politieambtenaren**
R.R.D. Oudejans, A. Nieuwenhuys & G.P.T. Willemsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
- 53b. Schieten of niet schieten? Effecten van stress op schietbeslissingen van politieambtenaren**
A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2012
- 53c. Politievaardigheden onder stress. Het optimaliseren van aanhouding en zelfverdediging in de praktijk**
P.G. Renden, A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 53d. Effectief omgaan met acute stress. Effecten van aanleg en trainingservaring op de schietprestatie onder druk**
A. Landman, A. Nieuwenhuys & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 54. Politie en publiek. Een onderzoek naar de communicatievormen tussen burgers en blauw**
H.J.G. Beunders, M.D. Abraham, A.G. van Dijk & A.J.E. van Hoek, DSP-groep, Amsterdam/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011
- 55. Managing collective violence around public events: an international comparison**
O.M.J. Adang with cooperation from: S.E. Bierman, E.B. Brown, J. Dietermann, C. Putz, M. Schreiber, R. van der Wal, J. Zeitner, Police Science & Research Programme, Apeldoorn, 2011
- 56. Stads- en regioscan in de grootste Brabantse gemeenten. De achtergronden van onveilige GVI-scores**
B.M.W.A. Beke, E.J. van der Torre, M.J. van Duin, COT, Den Haag; LokaleZaken, Rotterdam & Beke Advies, Arnhem, 2011
- 57. De mythe ontrafeld? Wat we weten over een goed politieleiderschap**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
- 58. Proactief handhaven en gelijk behandelen**
J. Svensson, H. Sollie & S. Saharso, Vakgroep Maatschappelijke Risico's en Veiligheid, Institute of Governance Studies, Universiteit Twente, Enschede, 2011

59a. De sterkte van de arm: feiten en mythes

J.H. Haagsma, T.M. Rumke, I. Smits, E. van der Veer & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012

59b. Blauw, hier en daar. Onderzoek naar de sterkte van de politie in Nederland, België, Denemarken, Engeland & Wales en Nordrhein-Westfalen

J.H. Haagsma, I. Smits, H. Waarsing & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012

60. De nachtdienst 'verlicht'

M.C.M. Gordijn, Rijksuniversiteit Groningen, 2012

61. Opsporing Verzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten

J.G. van Erp, F. van Gastel & H.D. Webbink, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012

62. Jeugdige zedendelinquenten en recidive. Een onderzoek bij jeugdige zedendelinquenten naar de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen en psychosociale problemen voor (zedes)recidive

C. Boonmann, L.M.C. Nauta-Jansen, L.A. 't Hart-Kerkhoffs, Th.A.H. Doreleijers & R.R.J.M. Vermeiren, VUmc De Bascule, Duivendrecht, 2012

63. Hoe een angsthais een jokkebrok herkent

J. Jolij, Rijksuniversiteit Groningen, 2012

64. Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen

A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens, P. Siep, Universiteit Utrecht, Center for Public Innovation, Rotterdam, 2013

65. Wapengebruik. Van inzicht in modus operandi naar een effectieve aanpak

M.S. de Vries, Universiteit Twente, Enschede, 2013

66. Politieverhalen. Een etnografie van een belangrijk aspect van politieculturen

M.J. van Hulst, Tilburg University, Tilburg, 2013

67. Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap

E.J. van der Torre, M.J. van Duin & E. Bervoets, LokaleZaken, Rotterdam, 2013

68. Driehoeken: overleg en verhoudingen. Van lokaal tot nationaal

E.J. van der Torre & T.B.W.M. van der Torre-Eilert, m.m.v. E. Bervoets & D. Keijzer, LokaleZaken, Rotterdam, 2013

69. Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van gewelddadige, niet-gewelddadige en afgeblazen overvallen

W. Bernasco, M.R. Lindegaard & S. Jacques, NSCR, Amsterdam, 2013

70. Geweld tegen de politie. De rol van mentale processen van de politieambtenaar

L. van Reemst, T. Fischer & B. Zwirs, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013

71. **Vertrouwen in de politie: trends en verklaringen**
L. van der Veer, A. van Sluis, S. Van de Walle & A. Ringeling, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
72. **Mobiel banditisme. Oost- en Centraal-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland**
D. Siegel, i.s.m. R. Koenraadt, D. Lyubenova, N. Sovre & A. Troscianczuk, Universiteit Utrecht, 2013
73. **De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar. De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden**
F.M.H.M. Driessen, F. Duursma & J. Broekhuizen, Bureau Driessen, Utrecht, 2014
74. **Speciaal blauw. Verschijningsvormen en overwegingen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie**
R.J. Morée, W. Landman & A.C. Bos, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2014
75. **Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving**
M.H. Boone, H.G. van de Bunt & D. Spiegel, m.m.v. K. van de Ven, Erasmus Universiteit, Rotterdam, Universiteit Utrecht, 2014
76. **Brandstichters onder vuur. Een empirisch onderzoek naar zaken van brandstichting en hun daders**
L. Dalhuisen & F. Koenraadt, Universiteit Utrecht, 2014
77. **Van stadswacht naar nieuwe gemeentepolitie? Gemeentelijk toezicht en handhaving in de openbare ruimte**
T. Eikenaar & B. van Stokkom, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
78. **Politiemensen over het strafrecht**
J. Kort, M.I. Fedorova & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
79. **Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachten-verhoren**
M. Malsch, R. Kranendonk, J. de Keijser, H. Elffers, M. Konter & M. de Boer, NSCR, Amsterdam, 2015
80. **De mentale gesteldheid van de familierechercheur. Een onderzoek naar werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei binnen een bijzondere groep politieambtenaren**
L.J.A. Bollen, M.C. Saan, M.J.J. Kunst, B.W.C. Zwirs & K.F. Kuijpers, Universiteit Leiden, 2015
81. **Na de vrijlating. Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische ex-gedetineerden**
D.J. Weggemans & B.A. de Graaf, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, 2015
82. **Dat heeft iemand anders gedaan! Een studie naar slachtofferschap en modus operandi van identiteitsfraude in Nederland**
L. Paulissen & J. van Wilsem, Universiteit Leiden, 2015

83. **Demonstratieve kampementen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
84. **Private ordebewaarders bij betogingen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
85. **Spelen met weerbaarheid. Belemmerende patronen en doorbrekende handelingsperspectieven bij het ontwikkelen van basisteams**
W. Landman, R. Kouwenhoven & M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2015
86. **'Onnodige' bureaucratie binnen het basispolitiewerk. Onderzoek naar de achtergronden van een hardnekkig verschijnsel**
J. Kort & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2015
87. **Politie en GHB-problematiek op het platteland**
T. Nabben & D.J. Korf, Universiteit van Amsterdam, 2016
88. **Basisteams in de Nationale Politie. Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk**
J. Terpstra, I. van Duijneveldt, T. Eikenaar, T. Havinga & B. van Stokkom, Radboud Universiteit Nijmegen, 2016
89. **Samen of apart. De invloed van overleg tussen agenten bij het opstellen van het proces-verbaal**
A. Vredeveldt, L. Kesteloo & P.J. van Koppen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2016
90. **Overvallen in beeld. Gedrag van daders, slachtoffers en omstanders**
M.R. Lindegaard, W. Bernasco & T. de Vries, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2016
91. **Boeven vangen. Een onderzoek naar proactief politieoptreden**
W. Landman & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016
92. **VVC onder de aandacht. Een onderzoek naar ZSM en de gevolgen voor het politiewerk**
R. Salet & J. Terpstra, m.m.v. P. Frielink, Radboud Universiteit Nijmegen, 2017
93. **De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuuronderzoek**
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2017
94. **Criminele families in Noord-Brabant. Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad**
H. Moors & T. Spapens, EMMA, Den Haag; Tilburg University, Tilburg, 2017
95. **Effectiviteit van het verdachtenverhoor. Een veldstudie naar de relatie tussen verhoortechnieken, de verklaring van verdachten en de aanwezigheid van de advocaat in zware zaken**
W.J. Verhoeven & E. Duinhof, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2017
96. **Van meerdere markten thuis? Overlap in markten van zware en georganiseerde misdaad en de consequenties voor de opsporing**
T. Spapens, m.m.v. M. Bruinsma, Tilburg University, Tilburg, 2017

97. **Horen, zien en zwijgen. Opsporing in dorpen en stadsbuurten met een gesloten leefgemeenschap**
E. Bervoets & M. Bruinsma, Bureau Bervoets, Amersfoort, 2017
98. **Geweld tegen hulpverleners in de psychiatrie. Aard, omvang en aangifte bij de politie**
J.M. Harte, I. van Houwelingen & M.E. van Leeuwen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
99. **Geëiste en opgelegde straffen bij de strafrechtelijke afhandeling van georganiseerde criminaliteit. Rapportage in het kader van de vijfde ronde van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit**
C.G. van Wingerde & H.G. van de Bunt, Erasmus School of Law, Rotterdam, 2017
100. **Doorgroeiërs in de misdaad. De criminele carrières en achtergrondkenmerken van jonge daders van een zwaar delict**
V. van Koppen, V. van der Geest & E.R. Kleemans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
101. **Profielen van Nederlandse outlawbikers en Nederlandse outlawbikerclubs**
A. Blokland, W. van der Leest & M. Soudijn (m.m.v. E. Kleinheerenbrink & I. van Die), Leiden Law School, Leiden, 2017

